

DZIENNIK URZĘDOWY WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Łódź, dnia 13 listopada 2025 r.

Poz. 10362

Podpisany przez:

Aleksandra Brochocka

Data: 13.11.2025 14:16:51

UCHWAŁA NR XXV/256/25 RADY MIASTA PIOTRKÓWA TRYBUNALSKIEGO

z dnia 29 października 2025 r.

w sprawie przyjęcia "Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Miasta Piotrków Trybunalski na lata 2025 - 2028"

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2025 r., poz. 1153) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r., poz. 1292) uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny program opieki nad zabytkami dla Miasta Piotrków Trybunalski na lata 2025 - 2028”, zaopiniowany pozytywnie przez Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w brzmieniu określonym w załączniku do niniejszej uchwały.

§ 2. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Łódzkiego.

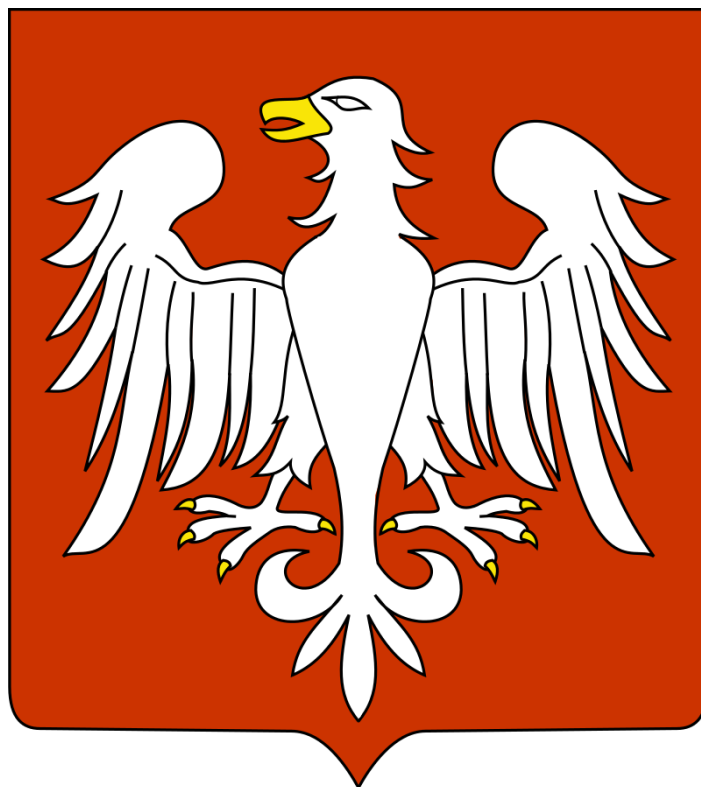
§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodniczący Rady Miasta

Mariusz Staszek

Załącznik do uchwały Nr XXV/256/25
Rady Miasta Piotrkowa Trybunalskiego
z dnia 29 października 2025 r.

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
DLA MIASTA PIOTRKÓW TRYBUNALSKI
NA LATA 2025-2028**

Spis treści

1. Wstęp
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
 - 4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
 - 4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
 - 5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta
 - 5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Miasta Piotrkowa Trybunalskiego ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu
 - 5.2.1. Charakterystyka miasta
 - 5.2.2. Rys historyczny miasta
 - 5.3. Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla miasta – dziedzictwo materialne Miasta Piotrkowa Trybunalskiego
 - 5.3.1. Rozwój przestrzenny Piotrkowa Trybunalskiego
 - 5.3.2. Najcenniejsze zabytki Piotrkowa Trybunalskiego
 - 5.3.3. Zespoły sakralne
 - 5.3.4. Inne zespoły i obiekty
 - 5.3.5. Parki i cmentarze
 - 5.4. Dziedzictwo niematerialne
 - 5.5. Konsultacje społeczne związane z problematyką ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
 - 5.6. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony
 - 5.6.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków
 - 5.6.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków
 - 5.6.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego
 - 5.7. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków
 - 5.7.1. Stanowiska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków
 - 5.7.2. Obiekty stanowiące własność miasta
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta – analiza SWOT
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami
 - 9.1. Dotacje
 - 9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe
 - 9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
 - 9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe
10. Bibliografia

11. Spis tabel, rysunków i zdjęć
12. Załączniki

1. Wstęp

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Piotrkowa Trybunalskiego na lata 2025-2028 (zwany dalej GPOnZ) stanowić będzie element polityki samorządowej, pozwalający na podejmowanie zaplanowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jako materiał bazowy może być wykorzystywany przez środowiska badawcze i naukowe, właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych oraz osoby zainteresowane kulturą i dziedzictwem kulturowym. Opracowanie służyć będzie rozwojowi miasta poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne.

W GPOnZ wskazano działania skierowane na poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Dokument uwzględnia uwarunkowania prawne, zewnętrzne oraz wewnętrzne w zakresie ochrony materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Wskazane w nim kierunki działania, tzw. priorytety, szczegółowo opisują zakres oraz cel danego zamierzenia. Realizacja celów zawartych w GPOnZ poprawi w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, wzmocni lokalne wartości oraz wspólne korzenie.

W dokumencie określono również źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wraz z jego otoczeniem. Finansowanie może odbywać się ze źródeł publicznych (np. budżet państwa, budżet własny miasta, budżet jednostek samorządowych – powiatu i województwa, środki unijne, inne źródła zagraniczne), a także ze źródeł prywatnych (osób fizycznych, organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji, osób prawnych itp.).

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Miasta Piotrków Trybunalski na lata 2015-2018 przyjętego Uchwałą Nr XLVIII/843/14 Rady Miasta Piotrkowa Trybunalskiego z dnia 29 października 2014 r. oraz Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Miasta Piotrków Trybunalski na lata 2020-2023 przyjętego Uchwałą Nr XXI/325/20 Rady Miasta Piotrkowa Trybunalskiego z dnia 27 maja 2020 r. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem „opieka nad zabytkami” ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ww. ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie

terytorialnym (o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ponadto ustawa dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
2. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
3. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
4. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
5. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie jego ochrony określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.) w przepisach:

- **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

- **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; **ust. 2:** „Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

- **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

- **Art. 3**, który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

– **Art. 4**, który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

– **Art. 5**, który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury”.

– **Art. 6**, który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

– **Art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:

1) wpis do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów

lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat (art. 9). Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy, lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (art. 13). Na podstawie tej decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłaszana jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat (art. 14). Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków – na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu – w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

2) uznanie za pomnik historii;

3) utworzenie parku kulturowego;

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

– **Art. 16 ust. 1:** „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

– **Art. 17,** który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

– **Art. 18:** „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określaniu ustaleń strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. Określając ustalenia strategii, analiz, planów i studiów, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;

3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.”

– **Art. 19:** „1. Określając ustalenia planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy, uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych:

1) objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7, wraz z ich otoczeniem;

2) ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

- 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.
2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń planów, o których mowa w ust. 1.
3. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.”
- **Art. 20**, który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.
- **Art. 21**: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.
- **Art. 22**: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.
2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.
3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.
4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.
5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:
- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.
- 3)* inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
- *Utracił moc z dniem 18.05.2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przed dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (Dz. U. poz. 951).*
6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.
- **Art. 81**: „1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.
2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.”
- **Art. 89**, który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:
- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.
- **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1465 z późn. zm.), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

- **Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz. U z 2024 r., poz. 1130 z późn. zm.).

Dnia 7 lipca 2023 r. została przyjęta zmiana ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Głównym celem reformy jest zwiększenie elastyczności i integralności systemu planowania, uproszczenie procedur oraz poprawa ładu przestrzennego w kraju. Dlatego wprowadzone zostały nowe narzędzia – plan ogólny a także zintegrowany plan inwestycyjny. Zmieniają się też zasady wydawania decyzji o warunkach zabudowy.

Plan ogólny, który docelowo zastąpi dotychczasowe studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, ma charakter aktu prawa miejscowego, co oznacza, że zawarte w nim ustalenia są wiążące dla organów gminy na etapie procedowania planów miejscowych oraz w procesie wydawania decyzji o warunkach zabudowy. Plan ogólny uchwała się obligatoryjnie dla całego obszaru gminy.

Każda gmina jest zobowiązana do uchwalenia takiego planu najpóźniej do 31 grudnia 2025 r. Założeniem ustawodawcy jest wprowadzenie określonej, przejrzystej struktury takiego dokumentu przy zachowaniu jego zwartej formy, czytelnej dla każdego odbiorcy. W planie ogólnym będą musiały znaleźć się dwa obligatoryjne elementy tj.: strefy planistyczne i gminne standardy urbanistyczne. Gmina będzie mogła ponadto fakultatywnie określić obszary uzupełnienia zabudowy oraz obszary zabudowy śródmiejskiej.

Znowelizowane przepisy przewidują także uproszczony tryb uchwalenia albo zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Będzie możliwe tylko w ściśle określonych w ustawie przypadkach. Postępowanie uproszczone będzie zatem wyjątkiem od reguły – zasadniczo ma być ono wykonywane przy dokonywaniu zmian w planach już uchwalonych a nie przy uchwalaniu nowych planów.

- **Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (Dz. U. z 2024 r. poz. 725 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (Dz. U. z 2024 r. poz. 54 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1478 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1145 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (Dz. U. z 2024 r. poz. 87);
- **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1491 z późn. zm.);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (Dz. U. z 2021 r. poz. 81);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (Dz. U. z 2021 r. poz. 56);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2023 r. poz. 2425);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2021 r., poz. 731);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304 z późn. zm.) ze zmianą Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2006 r. Nr 24 poz. 181);

- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę** (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (Dz. U. z 2022 r. poz. 385);
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

GPOnZ odwołuje się do dokumentów, które połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym.

GPOnZ w swoich działaniach programowych nawiązuje do polityki krajowej szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu miasta, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji miasta, poprawy przepływu informacji pomiędzy miastem, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji o zasobie zabytkowym miasta. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

GPOnZ zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

• Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 01.12.2023 r.

Dokument ten wyznacza kierunki działań administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Opracowany został w Departamencie Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego na użytek generalnego konserwatora zabytków.

Program ma na celu realizację przepisu art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zainicjowanym i opracowanym przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Celem programu jest zapewnienie efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii.

Najważniejsze cele programu:

Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;

- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

• Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) zwana SOR została przyjęta Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągania oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1) Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2) Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

– Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

– Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 zwana SRKS została przyjęta Uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. To kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pelniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m.in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmacniać poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.
3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono ponadto następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury.
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Poniżej zostały przedstawione projekty, które związane są pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego oraz których okres realizacji wykracza powyżej 2021 r. Projekty strategiczne SOR przypisane do zakresu interwencji SRKS:

– Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – program obejmujący takie działania, jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu.

– Niepodległa – program budowania kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100. rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego.

– Pakiet dla Przemysłów Kreatywnych – ukierunkowany na wsparcie innowacyjnych produktów sektorów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwia budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziała odpływowi kapitału kreatywnego. Proponowane działania obejmują m.in. wprowadzenie zachęt dla realizacji produkcji audiowizualnych w Polsce, wprowadzenie wakacji podatkowych dla firm z sektora kreatywnego, ustanowienie tzw. szybkiej ścieżki podatkowej dla międzynarodowych produkcji z segmentu audiowizualnego.

– Program Klub – program wspierający działalność klubów sportowych (skierowaną do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość.

– Rozwój Czytelnictwa – projekt ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmacnianie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy.

Wypracowana lista projektów strategicznych SRKS obejmuje m.in.:

– Rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej oparty na zasobach kulturowych.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Miasta Piotrkowa Trybunalskiego wynikające z dokumentów na poziomie:

- wojewódzkim: Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030, Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2024-2027, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego 2030+, Wojewódzki plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, Audyt Krajobrazowy Województwa Łódzkiego,
- powiatowym: Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Piotrkowskiego na lata 2023-2026.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi ww. dokumentach.

• Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 została przyjęta Uchwałą Nr XXXI/414/21 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 6 maja 2021 r.

Strategia rozwoju województwa jest najważniejszym dokumentem samorządu województwa określającym wizję i cele polityki regionalnej w wymiarze gospodarczym, społecznym i przestrzennym oraz działania niezbędne do ich osiągnięcia.

Wyznaczona Wizja regionu odzwierciedla pożądaną stan województwa w perspektywie 2030 r., w trzech strategicznych wymiarach rozwoju, tj. gospodarczym, społecznym i przestrzennym, który jest odpowiedzią na sformułowane wyzwania rozwojowe.

Wizja: Harmonijnie rozwijające się województwo w centrum polski, przyjazne rodzinom, mieszkańcom miast i obszarów wiejskich. Region, w którym nowoczesna gospodarka idzie w parze z ochroną walorów kulturowych i przyrodniczych.

W Strategii wskazano trzy cele strategiczne w ramach trzech sfer: gospodarczej, społecznej i przestrzennej:

1. Nowoczesna i konkurencyjna gospodarka;
2. Obywatelskie społeczeństwo równych szans;
3. Atrakcyjna i dostępna przestrzeń.

W ramach celu strategicznego „Atrakcyjna i dostępna przestrzeń” wskazano cel operacyjny: „Ochrona i kształtowanie krajobrazu”. W ramach tego celu wskazano następujące kierunki działań:

1. Ochrona wartości i kształtowanie dziedzictwa kulturowego.
2. Ochrona i wykorzystanie walorów przyrodniczych i krajobrazowych.
3. Rewaloryzowanie, poszerzanie i wzbogacanie przestrzeni o atrakcyjne zaaranżowane tereny zieleni.

W Strategii omówiono dziedzictwo kulturowe, dla którego wyznaczono następujące wyzwanie: Degradacja układów i struktur funkcjonalno-przestrzennych w ośrodkach historycznych.

Zachowaną spuściznę kulturową województwa cechuje różnorodność, wynikająca przede wszystkim z wielokulturowych tradycji historycznych. Najpełniejszy obraz zasobu przedstawia wojewódzka ewidencja zabytków nieruchomych (WEZ). Pod względem ilościowym zasób lokuje Łódzkie na 14. pozycji w skali kraju.

Koncentracja najwyższych wartości zabytkowych występuje w historycznych jednostkach osadniczych. Jednak spośród około 100 jednostek osadniczych o potwierdzonym rodowodzie miejskim tylko 47 jest uwzględnionych w WEZ, a jedynie 16 wpisano (w całości lub w części) do rejestru zabytków. Specyficzne cechy zachowanych historycznych układów przestrzennych tworzą wyjątkowy charakter krajobrazu kulturowego, w ramach którego wskazano 66 jednostek tworzących sieć ośrodków historycznych.

• Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Województwie Łódzkim

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2024-2027 (WPOnZ) został przyjęty Uchwałą Nr V/78/24 Sejmiku Województwa Łódzkiego dnia 2 września 2024 r.

Jest to podstawowy dokument określający politykę samorządu województwa w obszarze sprawowania opieki nad dziedzictwem kulturowym oraz jego odpowiednim wykorzystaniem.

Województwo łódzkie ma być regionem wyróżniającym się różnorodnością walorów dziedzictwa kulturowego i spuścizny dziejowej, stanowiących podstawę wielokulturowej tożsamości województwa. Przy tak ujętej wizji celem strategicznym jest: zachowanie dla przyszłych pokoleń dziedzictwa kulturowego regionu jako istotnej części spuścizny dziejowej.

Osiągnięciu tego celu ma sprzyjać realizacja trzech celów operacyjnych:

1. Atrakcyjny krajobraz kulturowy.
2. Tożsamość wielokulturowa regionu.
3. Sprawny system zarządzania opieką nad dziedzictwem kulturowym.

W WPOnZ na lata 2024-2027 utrzymano 66 ośrodków historycznych, w tym Piotrków Trybunalski, o zachowanych elementach dawnych układów rozplanowania. Tworzą one sieć ośrodków historycznych o zróżnicowanej randze, posiadających cenne historyczne układy przestrzenne i zabytkowe zespoły zabudowy. Szczegółowe analizy przestrzenne i studia dotyczące poszczególnych ośrodków historycznych pozwoliły na delimitację obszarów priorytetowych, w których występuje znaczna koncentracja zabytków wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych i zamieszczonych w ewidencji, oraz w których znajdują się obiekty reprezentatywne, a przede wszystkim zidentyfikowane zostały potrzeby działań rewitalizacyjnych i rewaloryzacyjnych, istotne dla zachowania wartości dziedzictwa kulturowego.

CEL OPERACYJNY 1. ATRAKCYJNY KRAJOBRAZ KULTUROWY

Działanie 1.1. Tworzenie uwarunkowań dla skutecznej ochrony dziedzictwa kulturowego

Zadanie 1.1.2. Tworzenie uwarunkowań finansowych

Działanie 1.2. Poprawa stanu zachowania i zabezpieczenia zabytków.

Zadanie 1.2.1. Prowadzenie badań i opracowanie dokumentacji wartości dziedzictwa kulturowego.

CEL OPERACYJNY 2. TOŻSAMOŚĆ WIELOKULTUROWA REGIONU

Działanie 2.1. Kreowanie marki Łódzkie poprzez elementy związane z dziedzictwem kulturowym Zadanie 2.1.1. Identyfikacja, promocja unikatowych i specyficznych form tradycji.

Działanie 2.1. Kreowanie marki Łódzkie poprzez produkty związane z dziedzictwem kulturowym.

Zadanie 2.1.2. Aktywizacja lokalnych społeczności na rzecz opieki nad zabytkami i zwiększania atrakcyjności zabytków.

Działanie 2.2. Edukacja kulturowa i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym.

Zadanie 2.2.1. Publikacja wydawnictw promujących dziedzictwo kulturowe regionu.

Działanie 2.2. Edukacja kulturowa i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym.

Zadanie 2.2.2. Organizacja i udział w wydarzeniach promujących materialne i niematerialne walory województwa łódzkiego.

CEL OPERACYJNY 3. SPRAWNY SYSTEM ZARZĄDZANIA OPIEKĄ NAD DZIEDZICTWEM KULTUROWYM

Działanie 3.2. Wzmacnianie instytucji działających na rzecz dziedzictwa kulturowego.

Zadanie 3.2.2. Wspieranie działalności instytucji i organizacji sektora kultury w zakresie ochrony dziedzictwa.

W Programie spośród historycznych o potwierdzonym rodowodzie jednostek miejskim osadniczych (ok. 100), najcenniejszymi układami urbanistycznymi odznaczają się miasta o genezie średniowiecznej. W tej grupie wyróżniono m.in. Piotrków Trybunalski.

Szczegółowe studia i analizy diagnostyczne zasobów dziedzictwa kulturowego w regionie łódzkim wykonane w trakcie opracowania pierwszej edycji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami pozwoliły na wytypowanie i wskazanie obszarów i obiektów zabytkowych o znaczeniu ponadlokalnym, najcenniejszych dla województwa łódzkiego. Uznanie obszaru czy obiektu zabytkowego za reprezentatywny świadczy o tożsamości miejsca oraz jego znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego nie tylko województwa łódzkiego, ale i Polski. Wśród obiektów z terenu miasta Piotrków Trybunalski wskazano:

- układ urbanistyczny,
- zespół zamkowo-parkowy Bykowskich Piotrków Trybunalski ul. Kasztelańska 9,
- zespół dworca Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej,
- Zamek Królewski Zygmunta Starego, pl. Zamkowy 4,
- zespół cmentarzy: rzymskokatolicki, prawosławny, ewangelicki, wojskowy, żydowski, ul. Cmentarna/Partyzantów/Spacerowa,
- zespół klasztorny oo. Jezuitów, ul. Pijarska 2/4,
- zespół klasztorny oo. Bernardynów ul. Słowackiego 2,

- cerkiew prawosławna pw. Wszystkich Świętych, ul. Słowackiego 15,
- zespół klasztorny ss. Dominikanek, ul. Strączyńskiego 3, ul. Rycerska 3,
- sąd, ul. Słowackiego 5,
- kościół parafialny pw. św. Jakuba – Fara, ul. Krakowskie Przedmieście 2.

• Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego 2030+

Obecnie obowiązujący Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego 2030+ został przyjęty Uchwałą Nr LV/679/18 przez Sejmik Województwa Łódzkiego dnia 28 sierpnia 2018 r.

Plan określa cele i kierunki rozwoju przestrzennego regionu. Realizację zapewniają projekty finansowane ze środków własnych samorządu województwa, samorządów lokalnych, budżetu państwa oraz funduszy Unii Europejskiej. Podstawowym źródłem finansowania jest Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego.

W Planie wyznaczono szereg kierunków działań wraz z działaniami. W obszarze dziedzictwa kulturowego można wskazać na: Rozwój miast o znaczeniu lokalnym i wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich, m.in. poprzez:

- wzrost zasięgu oddziaływania przestrzennego miast o znaczeniu lokalnym.

W obszarze dziedzictwa kulturowego wskazano cel szczegółowy nr V. Region o dobrze zachowanym dziedzictwie kulturowym.

Dla osiągnięcia poprawy stanu zachowania dziedzictwa konieczne jest podejmowanie działań o charakterze naprawczym. Zakłada się w szczególności kontynuację już realizowanych procesów rewitalizacyjnych w obrębie zabytkowych założeń przestrzennych i inicjowanie nowych, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów oraz obiektów przedstawiających wybitną wartość oraz zagrożonych degradacją, w tym reprezentatywnych i zlokalizowanych w kreowanej sieci ośrodków historycznych. W tym kontekście pożądane jest stosowanie zasady dobrej praktyki wyrażającej się szczególną dbałością o zabytki będące w użytkowaniu instytucji publicznych oraz zagospodarowaniem obiektów nieużytkowanych przez podmioty publiczne.

Istotne znaczenie dla utrwalania niematerialnych komponentów tradycji regionalnej będą mieć poczynania ukierunkowane na wzmocnienie walorów i cech specyficznych definiujących wyodrębnione podregiony kulturowe. Zakłada się wspieranie i promowanie inicjatyw związanych z kultywowaniem lokalnego folkloru oraz zachowaniem różnorodności jego przejawów. Do zachowania ciągłości kulturowej przyczyni się kreowanie sieci ośrodków historycznych, głównie poprzez wzmocnianie instytucji kultury, w szczególności tych o zasięgu ponadregionalnym i pełniących rolę wiodącą, polegające przede wszystkim na podnoszeniu jakości infrastruktury, poprawie dostępności i rozwoju współpracy.

Wyznaczone kierunki działań i działania dla celu V.

1. Zachowanie materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez:

V.1.1. Identyfikację i dokumentowanie zachowanego zasobu dziedzictwa kulturowego regionu, w tym m.in. kontynuacja:

- opracowania i aktualizacji gminnych ewidencji zabytków;
- opracowania katalogu lokalnych form architektonicznych;
- opracowania list dóbr kultury współczesnej.

V.1.2. Monitorowanie stanu zachowania i planowanie działań na rzecz właściwego utrzymania i przeciwdziałania zagrożeniom dla dziedzictwa kulturowego regionu, w tym m.in.:

- realizację obowiązku sporządzania i aktualizacji gminnych i powiatowych programów opieki nad zabytkami;
- sporządzanie studiów historyczno-urbanistycznych dla historycznych założeń przestrzennych.

V.1.3. Zapewnienie ochrony prawnej dziedzictwa kulturowego regionu, w tym m.in.:

- podejmowanie działań na rzecz utrzymania ustanowionych form ochrony dla zabytków, m.in. wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych;
- kontynuację procesu wpisywania do rejestru zabytków nieruchomych;
- stanowienie ochrony zabytków w mpzp, w szczególności z uwzględnieniem określenia zasad zapewniających:

1. zachowanie autentyzmu i integralności zabytków, przywracanie ich do jak najlepszego stanu oraz zapobieganie zagrożeniom i ochronę, w szczególności przy realizacji inwestycji;
2. wykorzystanie zabytków z poszanowaniem i eksponowaniem ich wartości;
3. utrzymanie i tworzenie właściwego sąsiedztwa dla zabytków, w szczególności eliminowanie konfliktów i uciążliwości ograniczających możliwość korzystania z zabytku i trwałego zachowania jego wartości;
4. ochronę ekspozycji historycznych sylwet i panoram, w szczególności zachowanie w niezakłóconej postaci otwarcie oraz osi widokowych na zabytki i z zabytków;

5. wyznaczania stref ochronnych, w których obowiązują ograniczenia dotyczące sposobu zagospodarowania terenu oraz rodzaju dopuszczalnej działalności gospodarczej.

V.1.4. Wzmacnianie ochrony obszarowej dla szczególnie cennych form zabytkowego krajobrazu kulturowego regionu, w tym m.in.: wytypowanych obszarów charakterystycznych dla tradycji osadniczej regionu, odznaczających się szczególnymi wartościami.

V.1.5. Wzmacnianie rangi ochrony unikatowych komponentów dziedzictwa kulturowego regionu.

V.1.6. Poprawę stanu zachowania i właściwe wykorzystanie dziedzictwa kulturowego regionu, w tym m.in.:

- rewitalizację historycznych założeń przestrzennych miejskich i wiejskich, z uwzględnieniem zachowania specyficznych cech ich struktury budowlanej i nadania odpowiedniego standardu estetycznego przestrzeniom publicznym, przy założeniu ograniczania barier architektonicznych;

- konserwację, restaurację i rewitalizację zabytków, szczególnie reprezentatywnych i zagrożonych zniszczeniem (nieużytkowanych lub użytkowanych niewłaściwie);

- zapewnienie wykorzystania zabytków, z uwzględnieniem wyeksponowania ich wartości oraz dostępności turystycznej, a także zagospodarowanie zabytków nieużytkowanych, w szczególności na cele społeczne.

V.2. Zachowanie niematerialnych zasobów dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez:

V.2.1. Wzmacnianie walorów zidentyfikowanych podregionów kulturowych: łęczyckiego, łowickiego, opoczyńskiego, piotrkowskiego, sieradzkiego, rawskiego i wieluńskiego, z ich głównymi ośrodkami, w tym m.in.:

- identyfikację i utrwalanie specyficznych przejawów kultury ludowej, w szczególności:

1. wspieranie i promocję lokalnych aktywności w zakresie kultywowania różnych przejawów tradycji ludowych (obrzędowość, legendy, gwara, strój, muzyka, kulinaria, rzemiosło i rękodzieło artystyczne etc.);

2. wspieranie działalności oraz promocję istniejących, a także tworzenie nowych skansenów;

3. wspieranie działalności oraz promocję istniejących, a także tworzenie nowych muzeów, izb muzealnych i galerii plenerowych (gromadzących zbiory specyficzne dla dziedzictwa kulturowego regionu);

- promocję unikatowych i specyficznych form tradycji:

1. wytworów rzemiosła i sztuki ludowej (m.in. kowalstwa artystycznego, garncarstwa, wikliniarstwa, tkactwa, hafciarstwa, wycinankarstwa, rzeźbiarstwa), w tym wzornictwa łowickiego, ceramiki bolimowskiej, łęczyckiej rzeźby o tematyce demonicznej;

2. tradycyjnych produktów regionalnych.

- poprawę dostępności i podnoszenie jakości usług kulturalnych w istniejących instytucjach kultury, w tym podnoszenie standardu infrastruktury kultury, wykorzystanie nowych technologii komunikacji i rozwijanie współpracy pomiędzy instytucjami.

V.2.3. kreowanie sieci ośrodków historycznych o randze europejskiej, krajowej, regionalnej i lokalnej w tym m.in.:

- wzmacnianie instytucji kultury działających w ośrodkach historycznych, odpowiednio do rangi,

- poprawę dostępności i podnoszenie jakości usług kulturalnych w istniejących instytucjach kultury, w tym podnoszenie standardu infrastruktury kultury, wykorzystanie nowych technologii komunikacji i rozwijanie współpracy pomiędzy instytucjami.

W Planie wskazano, że wysoką wartość przedstawiają średniowieczne i nowożytnie kościoły parafialne oraz założenia klasztorne, m.in. w Piotrkowie Trybunalskim. Podkreślono, że wyjątkowy pod względem formy jest także zamek w Piotrkowie Trybunalskim będący gotycko-renesansową wieżą mieszkalną.

Opisano przejawy tradycji regionalnych, m.in. tworzenie przestrzeni będących świadectwem dawnej wielokulturowości i obecności mniejszości narodowych, m.in. Trakt Wielu Kultur w Piotrkowie Trybunalskim,

Należy zaznaczyć, że część terenów, zawierających obiekty i zespoły odznaczające się wyjątkowymi walorami krajobrazowo-kulturowymi, wzmocnienia obszarowej zabytkowymi wymaga ochrony prawnej. Są to w szczególności układ urbanistyczny Piotrkowa Trybunalskiego.

• Wojewódzki plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Wojewódzki plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowuje wojewódzki konserwator zabytków w uzgodnieniu z wojewodą i Szefem Obrony Cywilnej Kraju. Plan został opracowany w 2005 r. Obecnie obowiązujący dokument został zaktualizowany w 2025 r.

Plan został sporządzony zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

Ww. przedsięwzięcia realizowane poprzez:

- 1) zapobieganie i prowadzenie prac przygotowawczych – w czasie poprzedzającym wystąpienie konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej;
- 2) podwyższenie gotowości – wprowadzanej w okresie narastania bezpośredniego zagrożenia przez właściwe organy kierowania kryzysowego;
- 3) reagowanie – w czasie wystąpienia i trwania konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej;
- 4) zabezpieczenie i dokumentowanie – po ustąpieniu konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej.

Szczegóły dotyczące Wojewódzkiego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych można uzyskać w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków.

• Audyt Krajobrazowy Województwa Łódzkiego

Audyt Krajobrazowy Województwa Łódzkiego (AKWŁ) został przyjęty Uchwałą Nr XIII/150/25 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 15 kwietnia 2025 r.

To dokument planistyczny określający i klasyfikujący krajobrazy regionu, zgodnie z wymogami Europejskiej Konwencji Krajobrazowej. Celem audytu jest ochrona, zrównoważone gospodarowanie krajobrazem oraz wyznaczenie krajobrazów priorytetowych wymagających szczególnej ochrony.

W AKWŁ zostały wyznaczone obszary wskazane do objęcia formami ochrony zabytków:

1. Rekomendacje do wpisania obiektów do rejestru zabytków z terenu miasta Piotrków Trybunalski:
 - cmentarz wojenny z I i II wojny światowej w Piotrkowie Trybunalskim (ul. Partyzantów 1a),
 - cmentarz ewangelicki w Piotrkowie Trybunalskim (ul. Cmentarna 14/ul. Partyzantów 16),
2. Uznanie za Pomnik Historii:
 - układ urbanistyczny Piotrkowa Trybunalskiego,

Ponadto na potrzeby AKWŁ opracowano katalogi lokalnych form architektonicznych, które powstały w ramach zewnętrznych ekspertyz. Katalog lokalnych form architektonicznych dla wybranych krajobrazów miejskich, w tym Piotrkowa Trybunalskiego (R. Warsza, A. Tomczak, D. Lipińska, 2022 r.) stanowi element kart dla krajobrazów wielkomiejskiego Piotrkowa Trybunalskiego.

• Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Piotrkowskiego na lata 2023-2026

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Piotrkowskiego na lata 2023-2026 został przyjęty Uchwałą Nr LXIII/434/23 Rady Powiatu w Piotrkowie Trybunalskim z dnia 28 lutego 2023 r.

Program to dokument o charakterze strategicznym stanowi podstawę dla określenia – w perspektywie czterech lat – zasadniczych kierunków działań i zadań mających na celu przyczynić się do zachowania lokalnego środowiska kulturowego, a także w miarę możliwości poprawy jego stanu. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych przedsięwzięć dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

Wyznaczone cele Powiatowego programu opieki:

przyjęto następujące cele:

- I. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
- II. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- III. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych, edukacyjnych.

Realizacja wyżej wymienionych celów odbywać się będzie poprzez wyznaczone kierunki działań wraz z zadaniami.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta

Poniżej omówiono obowiązujące dokumenty na poziomie miasta, które dotyczą dziedzictwa kulturowego:

• Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych Miasta Piotrkowa Trybunalskiego został opracowany w 2005 r. Aktualizacja została wykonana w 2025 r.

Plan został opracowany zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Ochrona zabytków, na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

• **Strategia Rozwoju Miasta Piotrkowa Trybunalskiego do 2030 roku**

Strategia Rozwoju Miasta Piotrkowa Trybunalskiego do 2030 roku została przyjęta Uchwałą Nr XLIX/626/22 Rady Miasta Piotrkowa Trybunalskiego z dnia 30 marca 2022 r.

Strategia jest podstawowym instrumentem długofalowego zarządzania Miastem. Określa ona strategiczne kierunki rozwoju w perspektywie do 2030 roku oraz pozwala na zapewnienie ciągłości i trwałości działania władz miejskich.

Na podstawie diagnozy aktualnego stanu Piotrkowa Trybunalskiego, jego sytuacji przestrzennej, gospodarczej i społecznej oraz uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych, a także przeprowadzonych warsztatów określono 3 cele strategiczne, którymi są:

Cel I: Inteligentny i zrównoważony rozwój przestrzeni miejskiej.

Cel II: Wzmocnienie gospodarczej i turystycznej atrakcyjności miasta.

Cel III: Budowa aktywnego społeczeństwa obywatelskiego.

Cele strategiczne będą osiągnięte poprzez realizację celów operacyjnych. Poniżej wskazano te, które związane są z dziedzictwem kulturowym.

Cel operacyjny: Przestrzeń miejska po rewitalizacji – bezpieczna i sprzyjająca przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu

Kierunek działań:

- Remonty, przebudowa i modernizacja miejskich kamienic (w tym prowadzące do przywrócenia lub nadania im nowych funkcji).

Cel operacyjny: Piotrków Trybunalski miastem atrakcyjnym dla turystów

Kierunki działań:

- Zagospodarowanie Wieży Ciśnień na cele turystyczne.
- Rozwój istniejących oraz tworzenie nowych produktów turystycznych (w tym zintegrowanych produktów turystycznych).
- Promocja oferty turystycznej Miasta.

W Strategii omówiono dziedzictwo lokalne. Piotrków Trybunalski posiada bogatą historię, a samo Miasto uznawane jest obecnie za kolebkę polskiego parlamentaryzmu. Przejawia się ona także w zachowanych do dziś świadectwach lokalnego dziedzictwa, m.in. znacznej ilości zabytków wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Piotrkowa Trybunalskiego.

• **Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego**

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Piotrkowa Trybunalskiego zostało przyjęte Uchwałą Nr XLIX/837/06 Rady Miasta w Piotrkowie Trybunalskim z dnia 29 marca 2006 r. ze zmianami przyjętymi Uchwałą Nr XIV/297/11 z dnia 30 listopada 2011 r., Uchwałą Nr XXVII/359/16 z dnia 26 października 2016 r., Uchwałą Nr XLVII/566/2017 z dnia 25 października 2017 r. oraz Uchwałą Nr XLIX/625/22 z dn. 30.03.2022 r.

Studium jest aktem polityki przestrzennej miasta, przez co określa jego politykę rozwoju przestrzennego, w tym lokalne zasady zagospodarowania przestrzennego. To dokument, który koordynuje ustalenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i wpływa na ich kształt.

Poniżej wskazano wyznaczone obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Na podstawie udokumentowanych zasobów środowiska kulturowego, uwarunkowań rozwoju tych zasobów, przepisów szczególnych oraz wyznaczonych celów rozwoju miasta formułuje się następujące kierunki kształtowania tego środowiska:

- wzmocnienie istniejących walorów oraz tworzenie nowych wartości kulturowych w przestrzeniach publicznych miasta,
- tworzenie atrakcyjnego obrazu miasta, m.in. poprzez kompleksową rewitalizację staromiejskiego zespołu urbanistycznego, jako dziedzictwa bogatej przeszłości i wielowiekowej tradycji miejskiej.

W odniesieniu do obiektów ujętych w rejestrze zabytków obowiązuje ich zagospodarowanie, prowadzenie badań, prac, robót oraz podejmowanie innych działań związanych z nimi zgodnie

z obowiązującymi przepisami, dotyczącymi ochrony zabytków i opieki nad nimi. Działania wymagające pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków określone zostały w przepisach odrębnych.

W odniesieniu do obiektów ujętych w ewidencji konserwatorskiej, położonych w obrębie stref konserwatorskich i poza nimi w przypadku ich: remontu, przebudowy, rozbudowy, adaptacji, zmiany sposobu użytkowania, rozbiórki stosuje się przepisy odrębne.

Ustala się dodatkowe formy ochrony w postaci projektowanych stref ochronnych:

Strefa „A” – ścisłej ochrony konserwatorskiej: obejmuje tereny, na których znajdują się zespoły i obiekty zabytkowe o wysokich wartościach, w jej skład wchodzi:

- układ przestrzenny Starego Miasta wraz z fragmentami murów obronnych,
- Rynek Trybunalski wraz z przylegającą zabudową,
- kościół pw. św. Jakuba wraz z cmentarzem przykościelnym,
- zespół klasztorny oo. Dominikanów wraz z cmentarzem przykościelnym,
- zespół klasztorny oo. Bernardynów wraz z parkiem i cmentarzem przykościelnym,
- zespół klasztorny Panien Dominikanek,
- zespół klasztorny oo. Pijarów,
- zespół klasztorny oo. Jezuitów,
- zespół cerkwi prawosławnej pw. Wszystkich Świętych wraz z parkiem przycerkiewnym i cmentarzem prawosławnym, budynek sądu i starostwa powiatowego,
- ulica Słowackiego wraz z zabudową i układami zieleni komponowanej,
- zespół stacji dawnej kolei warszawsko-wiedeńskiej,
- zamek,
- zespół synagog,
- zespół kolei wąskotorowej,
- kościół pw. Nawiedzenia NMP (XIV w.) wraz z cmentarzem przykościelnym,
- zespół cmentarzy przy ul. Cmentarnej, Partyzantów i Spacerowej,
- park miejski im. ks. J. Poniatowskiego,
- układ rozplanowania parku dworskiego przy ul. Belzackiej – Parku Belzackiego,
- zespół zamkowo-parkowy w Bykach.

Ochronie podlegają: komponowany układ przestrzenny w tym linie regulacyjne ulic, typy pierzei, skala i typ zabudowy, otwarcia kompozycyjne, dominanty architektoniczne, układ komunikacyjny, podziały parcelacyjne, historyczne linie zabudowy, zabytki architektury ujęte w rejestrze zabytków i ewidencji konserwatorskiej, układ cieków i zbiorników wodnych, zespoły zieleni komponowanej towarzyszącej zespołom architektoniczno-urbanistycznym.

Dla parków i cmentarzy ochronie podlegają: układ przestrzenny, walory krajobrazowe, (otwarcia, dominanty, rzeźba terenu) zieleni, zespoły rzeźby i małej architektury.

W ramach podejmowanych działań:

- należy porządkować tereny z przypadkowych obiektów degradujących otoczenie lub wprowadzenie ekranów zieleni, izolujących elementy dysharmonizujące z zabytkiem, a już zrealizowane;
- prowadzone prace obejmujące: trwałe zmiany elewacji i brył budynków, zmiany w wystroju plastycznym przestrzeni publicznej, w tym w zakresie: nawierzchni, elementów małej architektury (ulic, placów, parków, skwerów), wyburzenie obiektów, budowę nowych obiektów muszą uwzględniać ustalony powyżej zakres ochrony i być zgodne z przepisami odrębnymi;
- należy zachować historyczne podziały własnościowe wewnątrz kwartałów w formie czytelnych przestrzeni; podziały te powinny być także uzewnętrznione w pierzejach ulic;
- należy nawiązywać nową i modernizowaną zabudowę do charakteru i skali zabudowy tradycyjnej pod względem formy, wysokości, lokalizacji; współczesne funkcje muszą uwzględniać historyczny charakter zabudowy i możliwości jej dostosowania bez naruszania zabytkowych wartości obiektów;
- należy wykluczyć lokalizację reklam wielkoformatowych.

Strefa „B” – ochrony konserwatorskiej: obejmuje tereny położone poza obrębem miasta średniowiecznego, wykształcone od XIV do XX w. wzdłuż głównych dróg wylotowych, zawierające: historyczny układ komunikacyjny, zespoły zabudowy zabytkowej i tradycyjnej reprezentatywnej dla różnych etapów rozwoju miasta oraz tereny komponowanej zieleni, w skład której wchodzi:

- układ przestrzenny centrum miasta: ulice Wojska Polskiego, Jerozolimska, Krakowskie Przedmieście, al. 3-go Maja, Słowackiego – wraz z zabudową i układami zieleni komponowanej,
- otoczenie wraz z halą targową przy ul. Sienkiewicza,
- otoczenie budynku wraz z budynkiem mieszkalnym „Pekin”,
- otoczenie zespołu zamkowo-parkowego w Bykach,

– otoczenie parku dworskiego przy ul. Belzackiej.

Ochronie podlegają: układ przestrzenny w tym: sieć uliczna, linie regulacyjne, historyczne podziały własnościowe, osie kompozycyjne, dominanty architektoniczne, typy pierzei, skala zabudowy, zabudowa tradycyjna, kamienice wielkomiejskie zespoły komponowanej zieleni w tym układ zieleni ulicznej w formie szpalerów.

Dla parków i cmentarzy ochronie podlegają: układ przestrzenny, walory krajobrazowe (otwarcia, dominanty, rzeźba terenu), zieleń, zespoły rzeźb i małej architektury.

W ramach podejmowanych działań:

- należy porządkować tereny z przypadkowych obiektów degradujących otoczenie zabytkowych obiektów lub wprowadzenie ekranów zieleni, izolujących elementy dysharmonizujące z zabytkiem, a już zrealizowane;
- wyburzeniom mogą podlegać przede wszystkim obiekty dysharmonizujące, pozbawione wartości zabytkowych;
- nowa zabudowa jest możliwa w przypadku, gdy: stanowi element procesu wymiany nieprzydatnej zabudowy historycznej, stanowi logiczny zharmonizowany przestrzennie i niewielki skalą, pełnostandardowy element towarzyszący;
- należy nawiązać nową i modernizowaną zabudowę do charakteru i skali zabudowy tradycyjnej pod względem formy, wysokości, lokalizacji; współczesne funkcje muszą uwzględniać historyczny charakter zabudowy i możliwości jej dostosowania bez naruszania zabytkowych wartości obiektów;
- należy wykluczyć lokalizację reklam wielkoformatowych.

Strefa „E” – ochrony konserwatorskiej ekspozycji i zespołów zabytkowych: obejmuje tereny stanowiące zabezpieczenie właściwego eksponowania zespołów lub obiektów zabytkowych.

Ochronie podlega ekspozycja zabytkowych dominant przestrzennych miasta (kościół św. Jakuba, zespół klasztorny oo. Jezuitów – obecnie I LO, zespół klasztorny oo. Bernardynów – obecnie kościół pw. Matki Boskiej Anielskiej i Św. Krzyża, zespół zamkowo-parkowy Byki, park dworski przy ul. Belzackiej i inne).

W ramach podejmowanych działań:

- należy porządkować tereny z przypadkowych obiektów degradujących otoczenie zabytkowych obiektów lub wprowadzenie ekranów zieleni, izolujących elementy dysharmonizujące z zabytkiem, a już zrealizowane;
- wszelkie inwestycje w zakresie lokalizacji, gabarytów, formy i kolorystyki projektowanych obiektów nie mogą wywierać negatywnego wpływu na kształt panoram w bliższych lub dalszych planach;
- gabaryty, forma i kolorystyka nowej i modernizowanej zabudowy muszą uwzględniać ekspozycję zabytkowych dominant przestrzennych miasta;
- należy wykluczyć lokalizację reklam wielkoformatowych.

Strefa „W” – ochrony archeologicznej: obejmuje tereny występowania stanowisk archeologicznych; będących w głównej mierze pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa oraz pozostałościami cmentarzysk.

Ochronie podlegają pozostałości osadnictwa pradziejowego i średniowiecznego, jakie zlokalizowano podczas badań powierzchniowych.

W ramach podejmowanych działań:

- warunki realizacji inwestycji wymagających prac ziemnych określają przepisy odrębne,
- wszelkie prace ziemne mogą być prowadzone po uprzednim wykonaniu ratowniczych wykopaliskowych badań archeologicznych, na całym obszarze objętym Studium: przy dużych inwestycjach liniowych (tj. projektowane trasy komunikacyjne, linie elektro-energetyczne, rurociągi) należy przeprowadzić nadzory archeologiczne zgodnie z przepisami odrębnymi;
- postępowanie związane z odkryciem nowych stanowisk archeologicznych określają przepisy odrębne.

• Gminny Program Rewitalizacji dla Miasta Piotrków Trybunalski na lata 2024-2030

Gminny Program Rewitalizacji dla Miasta Piotrków Trybunalski na lata 2024-2030 został przyjęty Uchwałą Nr LXXII/882/24 Rady Miasta Piotrkowa Trybunalskiego z dnia 24 stycznia 2024 r., ze zmianą przyjętą Uchwałą Nr IV/62/24 Rady Miasta Piotrkowa Trybunalskiego z dnia 27 czerwca 2024 r.

Program ten stanowi kontynuację rewitalizacji podjętej w ramach poprzednich programów, tj.: Lokalnego Programu Rewitalizacji na lata 2007-2013 oraz Programu Rewitalizacji dla Miasta Piotrkowa Trybunalskiego do roku 2023. Obszar rewitalizacji tylko w części pokrywa się z obszarem objętym poprzednimi programami, jest większy zarówno obszarowo jak i demograficznie. Działania rewitalizacyjne podjęte zostaną oprócz Śródmieścia także na podobozarach umownie nazwanych Żwirki i Bugaj.

Program Rewitalizacji stanowi spójny dokument strategiczny mający na celu wyprowadzenie ze stanu kryzysowego najbardziej zdegradowanego obszaru Miasta poprzez przedsięwzięcia kompleksowe

(uwzględniające aspekt społeczny, techniczny, gospodarczy, środowiskowy i funkcjonalno-przestrzenny), skoncentrowane terytorialnie i prowadzone w sposób zaplanowany oraz zintegrowany.

Podstawowym celem rewitalizacji powinno być ograniczenie depopulacji strefy centralnej poprzez poprawę jakości życia obecnych mieszkańców oraz napływ nowych średniozamożnych mieszkańców do stworzonego na ten cel zasobu mieszkaniowego. Pozwoli to na zwiększenie popytu w dzielnicy, co będzie miało wpływ na ożywienie handlu i usług oraz stworzenie nowych miejsc pracy.

Obszar rewitalizacji Miasta Piotrków Trybunalski składający się z następujących jednostek strukturalnych: JS nr 1 („podobszar Śródmieście”); JS nr 15 („podobszar Żwirki”); JS nr 13 („podobszar Bugaj”), stanowi 18,83% obszaru miasta oraz zamieszkała jest przez 27,87% ludności miasta.

Obszar rewitalizacji po przeprowadzeniu zawartych w Programie działań rewitalizacyjnych będzie miejscem wykorzystującym lokalny potencjał do osiągnięcia jak najwyższego stopnia rozwoju społeczno-gospodarczego. Planowane inwestycje przywrócą świetność zasobów historycznych, zabytkowych i kulturowych miasta.

Poniżej wskazano zaplanowane podstawowe przedsięwzięcia rewitalizacyjne:

Tytuł projektu: Piotrkowski Mikrogrant

Opis: „Piotrkowski Mikrogrant” to ogólnomiejski program wsparcia oddolnych inicjatyw lokalnych. Piotrkowianie będą mogli realizować swoje pomysły na działania z zakresu animacji, aktywizacji społecznej, edukacji czy rekreacji dotyczące lokalnej społeczności. Mogą to być spotkania, warsztaty, kursy, szkolenia, projekty kulturalne, takie jak wystawy czy koncerty, ale też infrastruktura, np. ławki, kosze na śmieci, czy nasadzenia roślin.

Szacunkowy koszt projektu netto[zł]: 385 000 (55 000/rok)

Tytuł projektu: Przebudowa wraz z termomodernizacją budynku wielorodzinnego przy ul. Jerozolimskiej 12

Opis: Potrzeba poprawy estetyki budynku i okolicy oraz zły stan techniczny budynku powodują konieczność przeprowadzenia projektowanych prac. Nieruchomość stanowi własność miasta Piotrków Trybunalski. Planowane jest: przywrócenie wysokiego dla staromiejskiej zabudowy wysokiego standardu architektonicznego budynku, w tym elewacji oraz głęboka termomodernizacja budynku mieszkalnego (wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, wymiana dachu, przebudowa klatek schodowych, dobudowa nowej klatki schodowej, przebudowa lokali mieszkalnych wraz z wymianą instalacji wewnętrznych i urządzeń, wzmocnieniem stropów, podłączenie do miejskiej sieci ciepłej).

Szacunkowy koszt projektu netto[zł]: 7 000 000

Tytuł projektu: Przebudowa wraz z termomodernizacją budynku wielorodzinnego przy Placu Niepodległości 5

Opis: Potrzeba poprawy estetyki budynku i okolicy oraz zły stan techniczny budynku powodują konieczność przeprowadzenia projektowanych prac. Nieruchomość stanowi własność miasta Piotrków Trybunalski. Planowane jest: przywrócenie wysokiego dla staromiejskiej zabudowy wysokiego standardu architektonicznego budynku, w tym elewacji oraz głęboka termomodernizacja budynku mieszkalnego (wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, wymiana dachu, przebudowa klatek schodowych, modernizacja podwórza).

Szacunkowy koszt projektu netto[zł]: 2 000 000

Tytuł projektu: Przebudowa infrastruktury drogowej ul. Wspólnej

Opis: Ulica Wspólna jest w złym stanie technicznym, jest to ostanía ulica na Podzamczu wymagająca przebudowy oraz uzupełnienia infrastruktury technicznej. Projekt dotyczy wymiany nawierzchni jezdni wraz z chodnikiem, przebudową wodociągu wraz z kanalizacją sanitarną i budową kanalizacji deszczowej oraz przebudową linii energetycznej.

Szacunkowy koszt projektu netto[zł]: 1 100 000

Tytuł projektu: Przebudowa wraz z termomodernizacją budynków wielorodzinnych na ul. Wojska Polskiego 30, 50, 73

Opis: Potrzeba poprawy estetyki budynków i okolicy oraz ich zły stan techniczny stanowią potrzebę przeprowadzenia projektowanych prac modernizacyjnych. Nieruchomości stanowią własność miasta Piotrków Trybunalski. Planowane jest: przywrócenie standardu architektonicznego budynku, w tym elewacji oraz głęboka termomodernizacja budynku mieszkalnego (wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, wymiana/ocieplenie dachu, ocieplenie ścian zewnętrznych), przebudowa klatek schodowych oraz inne prace dostosowujące budynki do realizacji współczesnych standardów mieszkalnictwa wielorodzinnego.

Szacunkowy koszt projektu netto[zł]: 8 500 000

Tytuł projektu: Rozwój budownictwa wielorodzinnego na ul. Wojska Polskiego 29A

Opis: Budowa i modernizacja, w tym termomodernizacja obiektów użyteczności publicznej i budownictwa wielorodzinnego. Projektowana infrastruktura zawierać będzie mieszkania (ok. 25) na wynajem dla mieszkańców o niskich dochodach. Komunikacja zewnątrz i wewnątrz budynku dostosowana będzie dla osób ze specjalnymi potrzebami.

Szacunkowy koszt projektu netto[zł]: 10 000 000

Tytuł projektu: "Placemaking" Wyzwolenia

Opis: W ramach projektu przewiduje się rewitalizację obszarów miejskich poprzez powstrzymanie silnych zjawisk depopulacyjnych oraz polepszenie jakości życia i uatrakcyjnienie możliwości aktywizacji społecznej mieszkańców połączonej z poprawą wizerunku i atrakcyjnością osadniczą obszaru w sferze techn. przestrzennej i środowiskowej.

Szacunkowy koszt projektu netto[zł]: 5 500 000

Tytuł projektu: Odnowa komunalnej substancji mieszkaniowej Starego Miasta – Grodzka 1

Opis: Budynek obecnie znajduje się w złym stanie technicznym. Odnowa budynku, który jest obiektem zabytkowym pozwoli na odbudowę funkcji mieszkalnej w obszarze Starego Miasta oraz nadanie możliwości zamieszkania w godziwych warunkach dla 5 rodzin o niskich dochodach, których nie stać na zakup własnego mieszkania.

Szacunkowy koszt projektu netto[zł]: 6 000 000

Tytuł projektu: Odnowa komunalnej substancji mieszkaniowej Starego Miasta – Grodzka 3

Opis: Budynek obecnie znajduje się w złym stanie technicznym. Odnowa budynku pozwoli na odbudowę funkcji mieszkalnej w obszarze Starego Miasta oraz nadanie możliwości zamieszkania w godziwych warunkach dla 30 rodzin o niskich dochodach, których nie stać na zakup własnego mieszkania.

Szacunkowy koszt projektu netto[zł]: 10 000 000

Tytuł projektu: Odtworzenie tkanki architektonicznej budynku administracyjnego Muzeum w Piotrkowie Trybunalskim wraz z jego adaptacją do nowych funkcji

Opis: Działania przewidziane w projekcie służą odnowie stanu technicznego i architektury budynku przy Placu Zamkowym 3, spełniającego dotąd funkcje administracyjne miejskiego muzeum, poprzez całkowite jego odtworzenie wraz z częściową zmianą jego funkcji z administracyjnej na administracyjno-edukacyjną i kulturalną. Ponadto budynek posadowiony jest w strefie objętej ochroną konserwatorską, co w kwestii jego remontu, wyburzenia, czy też zmiany funkcji, wymaga opinii Wojewódzkiego Łódzkiego Konserwatora Zabytków. Zgodnie z ekspertyzami architektoniczno-inżynierskimi budynek nie nadaje się do remontu, a jego stan techniczny wymaga ciągłego dozoru oraz bieżącego monitorowania, co stanowi obciążenie zarówno dla jego użytkowników, jak również wpływa na obniżenie wartości funkcjonalno-przestrzennej obszaru, na którym jest on posadowiony.

Szacunkowy koszt projektu netto[zł]: 10 000 000

Tytuł projektu: Rozwój budownictwa wielorodzinnego na ul. Starowarszawskiej i Garncarskiej

Opis: Projekt dotyczy zaprojektowania i budowy budynków mieszkalnych, wielorodzinnych z mieszkaniami komunalnymi w celu zagwarantowania mieszkań na wynajem osobom o niskich dochodach. Efektem projektu będzie zabudowa nieruchomości budynkiem mieszkalnym, wielorodzinnym z mieszkaniami na wynajem co pozwoli na zamieszkanie 62 rodzin o niskich dochodach, których nie stać na zakup mieszkania; Realizacja zadania własnego gminy.

Szacunkowy koszt projektu netto[zł]: 10 000 000

Tytuł projektu: Placemaking na Roosevelta

Opis: Projekt generuje działania służące stworzeniu modelowego przykładu przywrócenia wartości zdegradowanej tkanki miejskiej z jednoczesnym umocnieniem więzi społecznych. Propozycja zakłada wykreowanie nowych przestrzeni podkreślających szacunek do lokalnych wartości.

Szacunkowy koszt projektu netto[zł]: 1 500 000

Tytuł projektu: Mediateka - wieloformatowa projekcja multimedialna

Opis: Projekt dotyczy modernizacji głównej siedziby Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Adama Próchnika – Mediateki 800-lecia polegającą na stworzeniu wielkoformatowej powierzchni projekcji multimedialnej na fasadach budynku oraz postawienie przy Mediatece zadaszzonego książkomatu. Budynek Mediateki 800-lecia jest trzykondygnacyjnym obiektem użyteczności publicznej, z czego jedna kondygnacja jest podziemna. Projekt zakłada rozbudowanie Mediateki 800-lecia poprzez instalację na wszystkich szklanych

częściach budynku (na wewnętrznych płaszczyznach szklanych elewacji) folii ciekłokrystalicznej i montażu urządzeń projektowych oraz wyposażenie instytucji kultury w nową usługę – możliwość odbioru zarezerwowanych wcześniej książek poza godzinami otwarcia placówki z księżkomatu usytuowanego w przestrzeni wokół Mediateki.

Szacunkowy koszt projektu netto[zł]: 15 000 000.

5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Miasta Piotrkowa Trybunalskiego ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu

5.2.1. Charakterystyka miasta

Piotrków Trybunalski to miasto na prawach powiatu usytuowane w centralnej Polsce, w południowo-wschodniej części województwa łódzkiego. Miasto Piotrków Trybunalski graniczy z gminami: Sulejów, Rozprza, Wola Krzysztoporska, Grabica, Moszczenica i Wolbórz. Piotrków Trybunalski jako miasto powiatowe pozostawał w granicach województwa łódzkiego do 1975 r., kiedy otrzymał rangę miasta wojewódzkiego.

Pod względem geomorfologicznym rejon miasta Piotrków Trybunalski leży w obrębie mezoregionu Równiny Piotrkowskiej. Mezoregion należy do makroregionu Wzniesienia Południowomazowieckie.

W rejonie miasta Piotrkowa Trybunalskiego sieć rzeczna należy do dwóch systemów rzecznych Wisły i Odry. Cieki przepływające w okolicach omawianego miasta należą do systemu rzeki Luciąży. Największą rzeką przepływającą przez Piotrków Trybunalski jest Strawa. Dopływem Strawy jest rzeka Wierzejka. Tuż przy ujściu Wierzejki do Strawy przy drodze z Piotrkowa do Sulejowa znajduje się jezioro Bugaj. Jezioro to w chwili obecnej ma charakter zbiornika zaporowego i jest częściowo zarośnięte.

Fragment Zbiornika Bugaj o powierzchni ok. 35,8 ha wraz z terenem przylegającym do Zbiornika – ok. 1,8 ha został objęty ochroną jako użytek ekologiczny „Nad Bugajem”.

Na terenie Piotrkowa Trybunalskiego znajdują się trzy większe kompleksy leśne. W południowo-zachodniej części miasta (bezpośrednio przy jego granicy) położony jest Las Belzacki, w północno-wschodniej – Las Wolborski, z którym sąsiaduje powierzchniowo największy, tylko częściowo położony w granicach miasta, znajdujący się na terenie Sulejowskiego Parku Krajobrazowego, kompleks leśny.

Formy ochrony przyrody w Piotrkowie Trybunalskim występują w postaci pomników przyrody oraz użytków ekologicznych. W granicach miasta zawiera się fragment (1,445 ha) Rezerwatu Leśnego Meszcze (obszar w otulinie Sulejowskiego Parku Krajobrazowego).

5.2.2. Rys historyczny miasta¹

Pierwsze pisemne wzmianki o Piotrkowie Trybunalskim pochodzą z 1217 r. i 1222 r., choć początki osadnictwa na tym obszarze sięgają już VIII w. Z czasów wczesnego osadnictwa, pochodzą legendy świadczące o istnieniu pogańskich miejsc kultu religijnego. Zasiadlaniu opisywanego terenu sprzyjało środowisko przyrodnicze. Położenie na Wysoczyźnie Piotrkowskiej w lasach Puszczy Nadpiliczańskiej, w widłach rzek Strawy i Strawki, wzdłuż których istniały podmokłe łąki, stworzyło dogodne warunki obronne dla rozwijającego się ośrodka osadniczego. XIII-wieczne zapisy wymieniają Piotrków jako miejsce sądów książęcych. W 1 połowie XIII w. dwukrotnie odbyły się tu zjazdy rycerstwa. Miejski charakter Piotrkowa potwierdza określenie „civitas” użyte przez Władysława Łokietka w królewskim dokumencie z 1313 r., natomiast data lokacji miasta nie jest znana.

W XIV w. pozycja polityczna Piotrkowa uległa wzmocnieniu, ponieważ został on stolicą nowoutworzonego powiatu. Wówczas Piotrków przejął funkcje administracyjne i sądownicze Wolborza i Rozprzy, dawnych kasztelani, na pograniczu których był położony. Miasto przeżywało swój rozkwit za rządów Władysława Łokietka, a następnie Kazimierza Wielkiego. Wówczas Piotrków rozbudowano – otoczono murem z bramami Krakowską, Sieradzką i Wolborską oraz fosą. Prawdopodobnie także za Kazimierza Wielkiego wybudowano poza murami miejskimi, niedaleko tzw. Wielkiej Wsi, zamek książęcy. Na jego miejscu w latach 1512-1519, za panowania Zygmunta I, królewski budowniczy Benedykt Sandomierzanin wybudował w obrębie wałów zachowany do czasów współczesnych zamek gotycko-renesansowy –

¹ Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Miasta Piotrków Trybunalski na lata 2015-2018

wolnostojącą wieżę mieszkalną. Za budulec posłużyła cegła z ciosowymi, kamiennymi obramieniami gotycko-renesansowymi otworów okiennych i portali, na planie zbliżonym do kwadratu. Ten trzykondygnacyjny budynek posiadał piwnice.

Od początku XVII w. wieża znajdowała się w ruinie, zaś w 1657 r., uległa zniszczeniu na skutek oblężenia szwedzkiego. W tym samym wieku ponownie odbudowana. Obecnie w wieży znajduje się muzeum.

Z czasów Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego pochodzą pierwsze murowane kościoły. Gospodarcza pozycja miasta Piotrkowa ukształtowała się w wyniku położenia na skrzyżowaniu najważniejszych średniowiecznych szlaków handlowych Polski, które zdecydowały o istnieniu komory celnej. Wytyczona przez Piotrków droga na Ruś i Węgry wymuszała na kupcach przejeżdżających przez miasto konieczność płacenia ceł.

Przywilej lokacyjny na prawie magdeburskim nadany miastu przez Władysława Jagiellończyka zakończył okres kształtowania średniowiecznych założeń układu miejskiego i był zarazem początkiem gwałtownego rozwoju miasta za panowania Jagiellonów, zwłaszcza w okresie XIV-XVI w. Schyłek średniowiecza i renesans przyniósł wzrost politycznej rangi Piotrkowa, określanego za Jagiellonów mianem drugiej stolicy kraju. Wzmocnienie pozycji miasta było bezpośrednią konsekwencją politycznych przemian w kraju – unii polsko-litewskiej. Dotychczasowa stolica Polski – Kraków – była zbyt odległa od Litwy, dlatego też dwór królewski często rezydował w Piotrkowie. Wówczas w mieście odbywały się książęce i królewskie zjazdy dzielnicowe, generalne synody kościelne prowincji gnieźnieńskiej, sejmy walne koronne (od 1493 r.). Dlatego też Piotrków odwiedzali ludzie kształtujący polityczną, społeczną i religijną myśl narodową – począwszy od wielkich polityków (A. Frycz Modrzewski), przez pisarzy (J. Kochanowski, M. Rej), a skończywszy na naukowcach (M. Kopernik). Wydarzenia polityczne i liczni goście wymagali obsługi przez lokalną ludność, która dzięki temu bogaciła się. To znalazło wyraz w przestrzennym rozwoju miasta – pod murami miejskimi powstawały przedmieścia, zaś Wielka Wieś sąsiadująca z zamkiem stała się przedmieściem pałaców i magnackich dworów. Poza granicami miasta powstał także folwark Obrytka. Okresowi rozkwitu towarzyszyły też liczne klęski żywiołowe – pożary i epidemie, mimo to wysoka ranga polityczna, gospodarcza i kulturalna Piotrkowa zaowocowała ukształtowaniem się subregionu piotrkowskiego w obrębie historycznej ziemi sieradzkiej. W 2 połowie XVI w. polskie sądownictwo przeżywało kryzys, zaś w wyniku reformy utworzono w 1578 r. w Piotrkowie najwyższy sąd szlachecki – Trybunał Koronny dla Wielkopolski. Trybunały, od których pochodzi nazwa miasta, odbywały się corocznie, nieprzerwanie do 1793 r., w miejskim ratuszu. Ten okres 214 lat nie przyniósł znaczących zmian w rozwoju miasta zwłaszcza, że od 1655 r. Piotrków i okolice były miejscem nieustannych działań wojennych. Pozytywnym akcentem wspomnianych czasów był wiek XVII, kiedy do miasta przybyli zakonnicy – Bernardyni, Dominikanie, Franciszkanie, Pijarzy, Jezuici, lokalizując tu swoje klasztory, a ponadto prowadząc własne szkoły (Pijarzy, Jezuici). W 2 połowie XVII w. swoją obecność w przestrzeni miejskiej zaznaczyli Żydzi, którzy stworzyli dzielnicę żydowską z synagogą, kirkutem i rynkiem handlowym.

Po rozbiorze Polski w 1793 r. Piotrków znalazł się pod okupacją wojsk pruskich, zaś w 1816 r. pod rządami rosyjskimi. Miasto jednak nadal się rozwijało, o czym zdecydowało poprowadzenie przez Piotrków kolei warszawsko-wiedeńskiej oraz rozwój przemysłu (manufaktura, huty szkła) w końcu XIX w.

Po I wojnie światowej miasto utraciło znaczenie ośrodka regionalnego na rzecz Łodzi, stając się miastem powiatowym w województwie łódzkim. Osłabiło to rozwój miasta, lecz nie zrezygnowano z prac nad infrastrukturą (w 1927 r. oddano do użytku sieć kanalizacyjną, 1928 r. w sieć wodną). Wybuch II wojny światowej przerwał prace nad rozwojem infrastruktury, wytyczono jednak ul. Ślaską. Eksterminacja ok. 22 tysięcy ludności żydowskiej, czyli około połowy mieszkańców, a po wojnie napływ ludności z Warszawy, przyniosły wielkie zaburzenia demograficzne. W centrum miasta uległo zniszczeniu, m.in. 5 okazałych kamienic przy ulicy Słowackiego (tzw. „Krzywdą”).

W latach powojennych dokonano kolejnych poszerzeń terytorium miasta: w 1953 r. włączono wieś Świerczów, Kleszcz i Wierzeje, a 1960 r. powiększono obszar do 40 km². Po odzyskaniu niepodległości Piotrków pełnił funkcję miasta powiatowego, od 1975 r. miasta wojewódzkiego, zaś współcześnie jest stolicą powiatu.

5.3. Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla miasta – dziedzictwo materialne Miasta Piotrkowa Trybunalskiego

Krajobraz kulturowy jest indywidualnym wizerunkiem miejsca, łączącym elementy przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z działalnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne – kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne – zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności, także związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

Materialne dziedzictwo kulturowe to cały dorobek materialny wszystkich pokoleń, jakie zamieszkiwały teren miasta. Są to zarówno tereny zieleni komponowanej, rozwiązania przestrzenne, powstałe przez stulecia budowle i zastosowane w nich rozwiązania architektoniczne, jak również zabytki ruchome w nich zgromadzone oraz zabytki archeologiczne.

Piotrków Trybunalski odegrał bardzo istotną rolę w dziejach Polski. Od XIII w. był miejscem zjazdów rycerskich, od XV w. – miejscem synodów kościelnych prowincji gnieźnieńskiej (1442-1628). W XV-XVII w. pełnił funkcje sejmowej stolicy państwa – za sprawą ustaw z 1540 i 1543 r., które nakładały obowiązek prawny zwoływania najwyższych zgromadzeń ustawodawczych królestwa w Piotrkowie. Od 1578 r. do upadku państwa (1793 r.) miasto było siedzibą Trybunału Koronnego – sądu najwyższego szlachty polskiej. Zmienne koleje losu w okresie porozbiorowym sprawiły, że architektoniczny obraz miasta z okresu rozkwitu sejmowego i trybunalskiego został znacznie zatarty. Najlepiej zachował się dawny układ urbanistyczny, wykazujący wyraźne ślady rozplanowania średniowiecznego. Stare mury w XIX w. – za przyczyną produkcji tanich, seryjnych form budownictwa – otrzymały elewacje eklektyczne, w większości o niezbyt wysokich walorach architektonicznych i rozwiązaniach powielanych w tysiącach wariantów w prowincjonalnych miastach cesarstwa rosyjskiego. Piotrków był też miastem wielu kultur – jego historię tworzyli Polacy, Rosjanie, Żydzi, Niemcy i Romowie, każdy z tych narodów pozostawił tu swoje dziedzictwo.

5.3.1. Rozwój przestrzenny Piotrkowa Trybunalskiego

Legenda przypisuje założenie osady, po raz pierwszy wzmiankowanej w 1217 r., Piotrowi Włostowicowi (1 poł. XII w.), od którego imienia otrzymać miała nazwę. Osiedle, zapewne jako własność księżęca, powstało na skraju kasztelanii rozpierskiej, w obrębie Terytorium Łęczyckiego, z którego w latach 1261-1264 wydzielono Księstwo Sieradzkie we władaniu Leszka Czarnego, potem Władysława Łokietka. W XIII w. Piotrków niejednokrotnie był miejscem pobytu książąt, więc musiał się tu znajdować się gród, przynajmniej dwór książęcy. W pobliżu znajdowała się przeprawa przez Strawę i jej dopływ Strawkę, która stała się węzłem kilku szlaków komunikacyjnych, zyskującym coraz większe znaczenie: na lewym brzegu Strawy zbiegały się drogi z Pomorza, Mazowsza i Rusi, na prawym – z Krakowa, Wrocławia i Poznania. Gród i kształtujący się węzeł dróg stwarzały sprzyjające warunki do powstania osady targowej. Jej układ przestrzenny pozostaje w sferze hipotez.

Jako miasto występuje Piotrków po raz pierwszy w dokumencie z 1313 r. Jego lokacja nastąpiła w okresie 1290-1300 za sprawą księcia sieradzkiego Władysława Łokietka. Prawa miejskie odnowił Władysław Jagiełło w 1404 r., po pożarze miasta ok. 1400 r. Najpóźniej w 2 poł. XIV w. miasto stało się siedzibą powiatu sądowego i starosty grodowego, ale już od XIII w. odbywały się tu zjazdy rycerstwa i duchowieństwa (synody archidiecezji gnieźnieńskiej), potem – państwowe i prowincjonalne zjazdy szlachty (1438-1492: 52 zjazdy), a w latach 1493-1567 obradowało tu 38 sejmów. Gdy w wyniku unii lubelskiej (1569 r.) miejscem zbierania się sejmów została Warszawa – po dziesięcioletniej przerwie – Piotrków (obok Lublina) stał się siedzibą trybunału koronnego – 1578 r.

Rys. nr 1. Plan miasta z 1786 r. prawdopodobnie autorstwa D. Merliniego (źródło: Kalinowski W., Rutkowski H., Piotrków Trybunalski, Ochrona Zabytków 7/2 (25), 1954, s. 78)

Nowe miasto zostało usytuowane na płaskim cyplu pomiędzy rzeką Strawą – od pñ. a Strawką – od pñd. Otrzymało formę nieregularnego wieloboku o wymiarach ok. 300 x 350 m, wydłużonego na linii pñ.-pñd. i układ szachownicowy, oparty o typowy schemat miasta pełnego średniowiecza, zniekształcony nieco miejscowymi warunkami topograficznymi. W linii wsch.-zach. podzielone zostało na pięć rzędów bloków, przy czym w środkowym usytuowany został niewielki, prostokątny rynek o wymiarach 45x65 m, z ośmioma ulicami wychodzącymi z narożników. Dwie z nich, ul. Grodzka i Sieradzka, prowadziły do bram. W pñd.-wsch. narożniku miasta znajdował się kościół parafialny. Blok na pñ. od rynku, pomiędzy ul. Rwańską i Nowym Rynkiem (dziś pl. Czarnieckiego), zwęża się wrzecionowato ku pñ., co jest wynikiem odchylenia pñ. odcinka murów miejskich idących wzdłuż Strawy ku zach., równoległe do skraju tarasu. Wprowadza to zakłócenie w prawidłową prostokątną sieć ulic. Nierozparcelowany pñ.-zach. blok zajął klasztor dominikanów, powstały wkrótce po lokacji miasta.

Miasto otoczone było murem obronnym, którego budowa trwała w XIV-XV w. Wg późniejszych opisów miał on ok. 1,8 m grubości i ponad 5 m wysokości. Dookoła otaczała go fosa zasilana wodą ze Strawki. Na zewnątrz prowadziły trzy bramy: Sieradzka – na zach., Krakowska – na pñd. i Wolborska – na wsch. Za bramą Krakowską, wzdłuż drogi idącej na Przedbórz, znajdowało się przedmieście Krakowskie, na końcu którego wznosił się wybudowany w 1373 r., kościółek NMP. Bliżej miasta, przy moście na Strawce, stała kaplica św. Trójcy, zniszczona w czasie oblężenia miasta przez Szwedów w 1656 r. W XVI w. istniały już prawdopodobnie zabudowania na przedmieściach wzdłuż traktu do Sieradza i Torunia.

Na wsch. od miasta, nad Strawą, wznosił się zamek królewski zbudowany prawdopodobnie równocześnie z lokacją miasta, być może na miejscu starszego grodu (obecna budowla z 1 poł. XVI w.). Był on ufortyfikowany wałami i fosą, stanowiąc punkt obronny we wspólnym zespole z miastem. Wokół niego, na pñ. i wsch., rozciągały się grunta starościńskie obejmujące m.in. Wielką Wieś i grunta przy stawie na Bugaju, z folwarkiem starościńskim – na wsch. od zamku. Na pñd. od zamku ciągnęły się ziemie nadane za czasów króla Olbrachta biskupowi kujawskiemu Krzesławowi, później w 1503 r. – przez Aleksandra Jagiellończyka Janowi Łaskiemu.

Zabudowa miasta w XIV-XVI w., w przeważającej części była drewniana, z tzw. pruskiego muru, domy murowane mogły wznosić się przy rynku. Na terenie miasta i przedmieść istniało około 200 domów. Z budynków monumentalnych, prócz fary i klasztoru dominikanów, istniał zamek odbudowany przez Bartłomieja Berecci na polecenie Zygmunta Starego i wzmiankowane wyżej kościołki na przedmieściach.

Średniowieczny Piotrków, jako urbanistyczny zespół miejski, składał się więc z dwóch części. Jedną stanowiło miasto w obrębie muru warownego i należące doń przedmieście, drugą – królewska Wielka Wieś, podległa starościu piotrkowskiemu (jurydyka starościńska). Pñd. część Wielkiej Wsi stanowiła w XVI w. dzielnicę dworów magnackich i kościelnych, skupionych wokół zamku królewskiego, natomiast pñ. zachowała charakter wiejski. Tereny za przedmieściem Krakowskim, należące do wójta piotrkowskiego, zostały wcielone do miasta w 1698 r. Jan Łaski, który w 1503 r. otrzymał dwa place i dwór na pñd. od zamku, w 1509 r. odstąpił je arcybiskupowi gnieźnieńskiemu. Z biegiem czasu rozwinęła się tu dzielnica zwana Biskupiem lub Jurydyką. Stanowiła odrębne miasteczko zlokalizowane między ob. ul. Jerozolimską i rzeką Strawą, od Wielkiej Wsi oddzielone przekopem, składające się z kilku ulic, które nie zachowały się w obecnym układzie przestrzennym.

Zaludnienie Piotrkowa w poł. XVI w. można szacować na około 2000 mieszkańców w obrębie miasta (bez przedmieść) i około 2500 do 3000 mieszkańców całego zespołu miejskiego. W bliskim sąsiedztwie miasta stały młyny: w poł. XVI w. dwa królewskie, wójtowski i klasztorny dominikanów. Prawdopodobnie istniała już miejska cegielnia, wzmiankowana w 1595 r. i piec wapienny. Na wielką skalę rozwijało się browarnictwo

(napływ konsumentów podczas zjazdów) – w 1564 r. wzmiankowanych jest 154 piwowarów. W 1532 r. zatwierdzony został cech sukienników, w 1552 r. mieszczenie otrzymali przywilej na postrzygalnię, swój cech mieli czapnicy. Piotrków przecinały dwie ważne drogi handlowe: stara droga „pruska” z Krakowa do Torunia i Gdańska, od której tutaj oddzielał się szlak wielkopolski na Poznań i droga z Wrocławia, rozgałęziająca się tu na dwa kierunki: „litewski” – do Warszawy i „ruski” – przez Radom lub Sandomierz.

Ustanowienie w 1578 r. przez Stefana Batorego Trybunału Koronnego w Piotrkowie było datą przełomową w rozwoju przestrzennym miasta. Trybunał był jednym z ważniejszych czynników, warunkujących historię Piotrkowa od 1578 do 1793 r. – inspirował rozwój określonej wytwórczości przemysłowej, usług i handlu, a także nadawał miastu charakter osiedla zjazdowego. W czasie kadencji trybunału (trwały od jesieni do wiosny) znajdowało się w mieście minimum o kilkaset osób więcej. Wokół miasta powstały liczne dwory i dworki, budowane przez mieszczan i przez szlachtę przybywającą tu na długie okresy szlachtę. W tym czasie ukształtował się układ przestrzenny przedmieść, widoczny na planie z 1824 r. Natomiast w obrębie murów miejskich zmiany sieci ulicznej były stosunkowo niewielkie, związane z nowopowstającymi budynkami monumentalnymi.

Dla dziejów miasta duże znaczenie miały wydarzenia: 1615 r. – pożar, po którym miasto spłądrowała banda skonfederowanych żołnierzy, oraz pożary z 1640 i 1648 r. Następnie zdobycie miasta przez Szwedów – w końcu r. 1655, dni okupacji – do wyzwolenia na początku lipca 1656 r., powtórne zdobycie Piotrkowa – w kwietniu 1657 r. Po raz trzeci Piotrków został złupiony przez Szwedów w 1703 r. W latach 1731 i 1786 miasto ulegało pożarom. Koniec okresu trybunalskiego w historii Piotrkowa przyniósł drugi rozbiór Polski.

W 1629 r. liczba ludności na terytorium miejskim wynosiła około 2070 mieszkańców. W 1661 r. liczono w mieście 172 domy, a na przedmieściach – 84 domy i folwark, co wyznacza wielkość zaludnienia na ok. 2135 mieszkańców. W 1782 r. stały w mieście 204 domy, zamieszkałe przez tylko 1361 mieszkańców, zaś w końcu XVIII w. – 272 domy i 1496 osób (oprócz wojska i licznych Żydów). W omawianym okresie rozwój Piotrkowa wykazuje stopniowy spadek poziomu gospodarczego, przyśpieszony zwłaszcza przez klęski początku XVIII w. Zmniejszenie się ilości słoju dawanego staroście i wzrost importu piwa w okresie 1569-1661, dowodzi spadku wytwórczości browarnianej. Dość pręźnie rozwijało się natomiast rzemiosło pozacechowe (partactwo).

W XVII-XVIII w. trwała intensywna zabudowa terenów położonych na wsch. od miasta. Za bramą Wolborską powstało przedmieście Warszawskie ciągnące się do Strawy. Dalej, na wprost mostu na Strawie, powstał w 1624 r. klasztor franciszkanów (ob. Plac Pofranciszkański; kościół rozebrano w XIX w., w budynkach klasztoru ulokowano koszary) – duży barokowy zespół architektoniczny dominujący nad całą dzielnicą. W pobliżu zamku i na terenie Wielkiej Wsi powstało obszerne Miasto Żydowskie o zwartej, przeważnie drewnianej zabudowie przeważnie, z chaotycznym podziałem działek. W XVII w. za zamkiem, przy dzisiejszej ul. Jerozolimskiej, wybudowana została bożnica. Cała dzielnica wraz z zamkiem została zniszczona w poł. XVII w. przez Szwedów, lecz odbudowana została dość szybko; zamek – już w 1670 r.

Na półd. od zamku znajdowała się jurydyka Biskupie. Oddzielona od miasta rzeką i przekopem, stanowiła oddzielne miasteczko. Ludność, wyłącznie chrześcijańska, posiadała własnego burmistrza zatwierdzanego przez kapitułę gnieźnieńską. Dość zwarta zabudowana lokowała się wzdłuż ulic Franciszkańskiej i Lubelskiej, pośrodku stał dwór arcybiskupi i dwór biskupów kujawskich. W dzielnicy grupowała się głównie szlachta przybywająca na kadencje trybunału.

Na zach. od miasta, na wprost bramy Sieradzkiej, powstał w 1 poł. XVII w. zespół klasztorny bernardynów. Otoczony murami stanowił dodatkowy punkt obrony miasta. Wzdłuż rozwidających się przy klasztorze dróg prowadzących na Bełzatkę i Byki powstały przedmieścia Sieradzkie i Toruńskie. Rozbudowały się również przedmieścia za bramą Krakowską: Krakowskie, Przedborskie i Wrocławskie. Istniejący tu na rozwidleniu dróg do Świerszczowa i Bujny gotycki kościółek, zniszczony w czasie wojen szwedzkich w 1657 r., już w 1666 r. został odbudowany. Na wprost kościoła, wzdłuż przedmieścia Przedborskiego ciągnął się obszerne podłużny plac. Wszystkie przedmieścia zabudowane były dość luźno drewnianymi domkami i dworkami szlacheckimi. Duże działki o charakterze rolniczym z zabudowaniami gospodarczymi świadczyły, że uprawa roli lub ogrodnictwo było głównym zajęciem mieszkańców przedmieść.

Po zajęciu Piotrkowa przez Szwedów w 1657 r. wprowadzono dodatkowe umocnienia ziemne zaś w murach wybito strzelnice. Powstały też cztery narożne bastiony i, wymienione w lustracji z 1661 r., blokhauzy. Z biegiem lat, średniowieczne umocnienia straciły znaczenie i zostały włączone w obręb zabudowy miejskiej. Zmieniła się również zabudowa w obrębie murów miasta. W 1580 r. pośrodku Rynku wybudowany został renesansowy ratusz – jednopiętrowy budynek na rzucie prostokąta, zwieńczony attyką. W zach. bloku, przyległym do murów miasta, powstał w XVII w. klasztor dominikanek. Rozpoczęto również budowy kościoła i kolegium pijarów oraz jezuitów w pobliżu fary. Oba te budynki, na skutek zniszczeń uległy przebudowie

w XVIII w. W Rynku i przyległych ulicach powstały liczne kamienice mieszczańskie. Mimo pożarów (1615 r., 1640 r., 1648 r., 1731 r. i 1786 r.) u schyłku XVIII w. większość domów była murowana. Większość z nich uległa przebudowie w XIX i XX w. Domy podcieniowe wznosiły się w dwóch pierzejach rynkowych jeszcze do pocz. XX w.

Po pożarze miasta w 1786 r., starosta piotrkowski Przyłuski złożył memoriał do króla i Rady Nieustającej o wspomnienie zniszczonego miasta. Straty były ogromne, wypalone zostało prawie całe śródmieście, a koszty odbudowy obliczono na sumę 200 000 złotych. Mimo zniszczeń wojennych i pożarów liczba budynków w Piotrkowie rosła i u schyłku XVIII w. doszła do 272. Dane nie obejmują Miasta Żydowskiego, w którym istniało ok. 100 budynków oraz jurydyki Biskupie.

W 1793 r. miasto dostało się pod panowanie pruskie, w 1807 r. znalazło się w granicach Księstwa Warszawskiego, od r. 1815 r. należało do Królestwa Polskiego. W 1827 r. liczba mieszkańców wynosiła 4276 osób, w Wielkiej Wsi mieszkało 660 osób, a Jurydyka liczyła 256 mieszkańców. W 1856 r. w całym Piotrkowie było 10 000 mieszkańców, 1871 r. – 17 000, 1900 r. – 28 000, 1923 r. – 42 000, przed drugą wojną światową liczba ludności przekroczyła 50 tysięcy.

Ożywienie gospodarcze Piotrkowa spowodowało przeprowadzenie przez miasto kolei warszawsko-wiedeńskiej w 1846 r. oraz utworzenie guberni piotrkowskiej w 1867 r. – wzrosła liczba ludności, miasto nabrało charakteru urzędniczego. W końcu XIX w. wzmógł się wprawdzie rozwój przemysłu, lecz do 1945 r. Piotrków pełnił głównie rolę ośrodka usługowego w dziedzinie handlu, administracji dla obszaru większego niż powiat piotrkowski. Przemysł umiejscowił się za torem kolejowym (budowa młyna parowego – 1861 r., 2 huty szkła – przed 1900 r. oraz włókiennicza Manufaktura Piotrkowska na Bugaju – 1898 r.

Pierwsze zmiany w obszarze miasta zaszły jeszcze na przełomie XVIII/XIX w., kiedy do jego terytorium została włączona jurydyka Biskupie. Tereny starościńskie wraz z Wielką Wsią włączono w czasach Królestwa Polskiego.

Od początku XIX w. prowadzono regulacje sieci drożnej na przedmieściach. W 1817 r. zburzono bramy Sieradzką i Krakowską, a w 1828 r. – część murów. W obrębie miasta i przedmieść nastąpiły zmiany w zabudowie. W 1819 r. wyburzono blok w płn. – wsch. części miasta, na którym utworzono Nowy Rynek (dziś pl. Czarnieckiego). Istniejące budynki poklasztorne zostały wykorzystane na cele publiczne i uległy przebudowom. Powstało wiele kamienic i domów, również na przedmieściach. Ok. 1830 r. na terenach przedmiejskich powstała wielka aleja prowadząca do nowego cmentarza (dziś ul. Cmentarna). Istniejące jeszcze obwarowania średniowieczne zostały stopniowo zniesione do 1910 r.

Miało to związek z ogólną akcją regulacji miast w Królestwie Kongresowym. W 1824 r. sporządzono projekt regulacji, który objął miasto i tereny przedmiejskie. Plan, wykonany przez rządowego geometrę Wilhelma Bergemanna, zatwierdzony został przez Komisję Rządową Spraw Wewnętrznych i Policji w 1827 r. Projekt regulacji przewidywał stosunkowo niewielkie zmiany w sieci ulicznej wewnątrz murów miejskich, wyprostowanie ulic wylotowych w pobliżu nieistniejących już bram Krakowskiej i Wolborskiej oraz zasadnicze uporządkowanie dzielnicy żydowskiej na terenie Wielkiej Wsi. Zaprojektowano tu nową sieć prostokątnych ulic z nowym kwadratowym placem (później zw. Litewskim) u wylotu traktu wolborskiego. Realizacja projektu następowała powoli gdyż, w myśl istniejących przepisów, prostowania ulic dokonywano stopniowo w miarę postępujących zniszczeń istniejącej zabudowy, dla uniknięcia kosztów wykupywania nieruchomości. W pierwszym okresie zrealizowano parcelację terenów starościńskich położonych na wsch. od klasztoru franciszkanów oraz utworzono nowy plac przy trakcie wolborskim.

Po poł. XIX w. zasadniczy wpływ na losy Piotrkowa miało powstanie guberni piotrkowskiej (1867-1914), najbardziej uprzemysłowionej w Królestwie Polskim. Miasto stało się ośrodkiem administracyjnym i urzędniczym. Po I wojnie światowej Piotrków spadł do roli siedziby powiatu i tylko dzięki istniejącemu tu przemysłowi rozwijał się nadal, zmieniając jednak charakter z miasta urzędniczego na robotnicze. W latach okupacji znajdował się na terytorium Generalnej Guberni. W Polsce Ludowej Piotrków uzyskał perspektywy rozwoju i zaludnienia dzięki budowie dużego kombinatu bawełnianego na miejscu dawnej Manufaktury Piotrkowskiej.

Przeprowadzona w 1846 r. linia kolei warszawsko-wiedeńskiej biegła na zach. od miasta. Nowopowstały dworzec usytuowano w pobliżu jej skrzyżowania z ul. Słowackiego. Powstały tu liczne zabudowania kolejowe, a naprzeciwko dworca – obszerny zieleńiec ciągnący się od ul. Sieradzkiej. Rozwój miasta postępował teraz wzdłuż ul. Sieradzkiej i Toruńskiej, zaś jego centrum przesunęło się w okolice dzisiejszego pl. Kościuszki. Po 1867 r. w dzielnicy tej skoncentrowały się wszystkie instytucje państwowe z pałacem gubernatora na czele. Natomiast na terenie przedmieścia Krakowskiego gromadziła się głównie ludność rolnicza, a na terenie Wielkiej Wsi – proletariat i rzemieślnicy.

W 1882 r. sporządzono nowy projektu regulacji miasta. Przewidywał utworzenie szerokiej alei – w przedłużeniu dzisiejszej ul. Sienkiewicza z obszernym targowiskiem (plac Hali Targowej był kontynuacją

projektu w nieco zmienionej formie), następnie parcelację Krakowskiego Przedmieścia i uregulowanie Strawy. Dokoła miasta, w nowym obszarze obejmującego 183,68 ha, powstała ulica obwodowa z okopem wytyczającym granice miasta. Poza tym obszarem w 1919 r. znalazł się park księcia Józefa, położony na pld. od miasta, na krańcu alei 3-go Maja. W 1924 r. do miasta włączono przedmieścia od Bełzaty po Bugaj.

Powstający u schyłku XIX w. na terenie miasta przemysł lokował się w pobliżu stawu Bugaj, gdzie w 1898 r. powstała manufaktura włókiennicza. Na pñ. – zach. od miasta, w pobliżu kolei, uruchomiona została huta szkła „Hortensja” dawniej Heblera. Te wiodące na terenie miasta zakłady w okresie międzywojennym zatrudniały ok. 70% robotników (w 1924 r. – 1670 osób).

Nowa zabudowa miasta nosi typowe dla okresu cechy eklektyzmu, czytelne zwłaszcza w nowej dzielnicy między miastem średniowiecznym i dworcem kolejowym, gdzie powstawały gmachy publiczne i kamienice.

Poniżej – na rysunkach nr 2 i 3, wskazano obszary historycznych układów przestrzennych tj. dzielnica staromiejska (układ przestrzenny) nr rej. 189-IX-35 z 01.02.1962 r. oraz układ urbanistyczny śródmieścia miasta Piotrkowa Trybunalskiego, nr rej. 210 z 14.09.1967 r.

Rys. nr 2. Stare Miasto-układ przestrzenny („Dzielnica Staromiejska” - Plac Trybunalski wraz z zabudową oraz arteriami wylotowymi), źródło: karta GEZ

„Dzielnica staromiejska” (obecnie zwana „Starym Miastem” lub „Staromiejskim Układem Urbanistycznym”) to Plac Trybunalski wraz z zabudową oraz arteriami wylotowymi. Jest to część obszaru miasta Piotrkowa Trybunalskiego zawierająca się w granicach średniowiecznych murów obronnych z uwzględnieniem niewielkich korekt w części północnej przebiegu dawnych obwarowań, co wynika z obecnych granic nieruchomości.

Rys. nr 3. Urbanistyka – układ przestrzenny, źródło: karta GEZ

Układ urbanistyczny śródmieścia miasta Piotrkowa Trybunalskiego to obszar zawarty między:

- rzeką Strawą,
- Placem Litewskim,
- ulicą Marii Curie Skłodowskiej,
- ulicą Śląską,
- ulicą Krakowskie Przedmieście,
- ulicą Stefena Żeromskiego,
- ulicą Roosevelta,
- terenami PKP.

Jest to średniowieczny układ owalnicy targowej z szachownicowym planem ulic. Dawniej miasto zamknięte murem obronnym z 3 bramami. W XIX w. rozszerzone do torów PKP.

5.3.2. Najcenniejsze zabytki Piotrkowa Trybunalskiego

Dzielnica staromiejska wraz z placem Trybunalskim, ob. Rynkiem

Zdjęcie nr 1. Rynek

Dzielnica staromiejska wraz z placem Trybunalskim znajdowała się w obrębie murów miejskich, z których zachowały się relikty przy ul. Garncarskiej 2, Niepodległości i przy pl. Kościuszki. Dzielnica stanowi jeden z najlepiej zachowanych średniowiecznych zespołów urbanistycznych w środkowej Polsce i jeden z najciekawszych zespołów dawnej zabudowy miejskiej, z około 100 obiektami zabytkowymi. W rejestrze zabytków figuruje dzielnica staromiejska – plac Trybunalski, układ urbanistyczny – śródmieścia, oraz mury miejskie.

Piotrkowskie Stare Miasto, ukształtowane w 2 poł. XIII w., na przełomie XIV i XV w. otoczone zostało murami obronnymi na planie owalu wytyczonego wzdłuż ob. ul. Stronczyńskiego, Placów Kościuszki i Niepodległości, wzdłuż kościoła i nowego kolegium Jezuitów, ul. Garncarskiej i Zamurowej, przekraczały ul. Wojska Polskiego, obejmując dawny klasztor i kościół Dominikanów. W murach były trzy bramy: Krakowska – w ul. Krakowskie Przedmieście, Wolborska – w ul. Starowarszawskiej, Sieradzka – w ul. Sieradzkiej. Obwarowania rozbierano sukcesywnie w latach 1817-1910. Przylegające do zrekonstruowanego w 1948 r., fragmentu muru od strony zach. domy, a od strony wsch. zabudowania klasztoru, kościoła, nowego kolegium Jezuitów i plebanii kościoła farnego, wzniesione zostały na murze obronnym miasta.

Do 2 poł. XIX w. centrum administracyjne dzielnicy stanowił Rynek Trybunalski o wymiarach wymiary 60 x 73 m, z nieistniejącym dziś ratuszem pośrodku. Obrys murów ratusza został uczyniony po odkryciu jego piwnic w trakcie badań archeologicznych w 1964 r. W 1996 r. (ponownie w 2005 r.) odtworzony został średniowieczny pręgierz. Z każdego narożnika Rynku wychodziły pary ulic: Sieradzka i Rwańska, Grodzka i Sucha (ob. ul. Konarskiego), Szewska i Łazienna Mokra, oraz Krótka i Żydowska, w których miejscu powstała Plac Czarnieckiego – po pożarze miasta w 1819 r. Na półn. od kościoła farnego biegła ul. Farna, na połd. – ul. Krakowskie Przedmieście. Przy byłym klasztorze Dominikanów biegła ul. Dominikańska (ob. Wojska Polskiego) i prostopadle do niej – ul. Rycerska.

Kamienice przy Rynku i w obrębie starego miasta, pochodzące z XVIII i w większości z 2 poł. XIX w., prezentują klasycystyczny i eklektyczny wystrój elewacyjny, choć w kilku zachowały się kolebkowe sklepienia i ślady arkadowych podcieni a także rozległe piwnice.

Wśród ciekawszej zabudowy starego miasta wymienić należy kamienice:

- ul. Farna nr 8 – jedna z najstarszych piotrkowskich kamieniczek, z XVIII/XIX w.;
- nr 2 przy Rynku – ze śladami podcieni, sklepioną sienią i klatką schodową oświetloną nadbudowaną w dachu latarnią;
- nr 3 na rogu płn. pierzei Rynku i ul. Rwańskiej, posiadająca obszerne piwnice i zachowany belkowy strop z datą: 1786;
- Plac Czarnieckiego 10, bokiem do Rynku – z bogato zdobioną elewacją z przełomu XVIII/XIX w.;
- Rynek nr 8 – kamienica zwana Wójtowską, posiada wąskie, sklepione sienie, klatkę schodową oświetloną latarnią, drewniane ganki na dziedzińcu wewnętrznym;
- Grodzka nr 4 – z neorenesansową elewacją zdobioną medalionami z podobiznami prawdopodobnie właścicieli;
- nr 9 – pld. pierzeja Rynku/róg Konarskiego – z zachowanymi sklepieniami z XVIII w.;
- nr 10 – zbudowana w miejscu dwóch starszych; na parterze zachowane sklepienia z XVIII w., wąska sklepiona sień i wewnętrzny dziedziniec z kolumnadą i galeryjkami;
- Rynek nr 12 – dawna gospoda z zachowanymi na parterze sklepionymi pomieszczeniami. Od strony ul. Łaziennej Mokrej zachowały się wejścia do piwnic zwane szyjami, którymi spuszczano do wnętrza beczki;
- w narożniku ulic Łaziennej Mokrej i Szewskiej – zachowane na parterze sklepienia kolebkowe z lunetami i bogatą dekoracją.

W latach 2007-2011 przeprowadzono rewitalizację Starego Miasta w ramach projektu „Trakt Wielu Kultur”. Prace objęły remonty konserwatorsko-budowlane 3 budynków: Wieży Ciśnień oraz Małej i Dużej Synagogi, przebudowę Rynku z uczytelnieniem murów dawnego ratusza, przebudowę ulic Dąbrowskiego, Słowackiego, Pijarskiej, Łaziennej Mokrej, Konarskiego, Krakowskiego Przedmieścia, Zamkowej wraz z mostem, placu Czarnieckiego oraz rozbudowę monitoringu miejskiego.

W latach 2009-2014 przeprowadzono przebudowę ul. Polskiej Organizacji Wojskowej, Farnej, Rycerskiej – od ul. Wojska Polskiego do ul. Sieradzkiej, ul. Rwańskiej, Starowarszawskiej wraz z mostem – prace dotyczyły przebudowy sieci kanalizacji deszczowej, sanitarnej i sieci wodociągowej, oświetlenia, remontu nawierzchni, budowy chodników. Ponadto przeprowadzono remonty konserwatorsko-budowlane budynku Ośrodka Działań Artystycznych przy ul. Sieradzkiej 8, budynku I Liceum Ogólnokształcącego im. B. Chrobrego przy al. Kopernika 1, budynku Muzeum (Zamku Królewskiego) przy placu Zamkowym 4 a także działania promocyjne.

W kolejnych latach kontynuowano działania rewitalizacyjne w ramach projektu „Młode Stare Miasto”. W 2020 r. zakończono modernizację kamienic przy ulicach Garncarskiej, Zamurowej i Starowarszawskiej, w których powstały nowe mieszkania dla 24 rodzin. Celem projektu było stworzenie atrakcyjnego osiedla mieszkaniowego oraz ożywienie zabytkowej części miasta poprzez renowację istniejących budynków i budowę nowych mieszkań.

W 2025 r. miasto pozyskało ponad 21 milionów złotych na odnowę kolejnych kamienic na starówce. Planowane prace obejmują modernizację budynków przy ulicach Jerozolimskiej 12, Grodzkiej 1 oraz Grodzkiej 3. Zakres prac przewiduje remont elewacji, wymianę stolarki okiennej i drzwiowej, remont dachów, klatek schodowych, instalacji wewnętrznych oraz podłączenie do miejskiej sieci ciepłowniczej. Po zakończeniu inwestycji w odnowionych kamienicach zamieszka blisko 60 rodzin.

Działania rewitalizacyjne w Piotrkowie Trybunalskim mają na celu nie tylko poprawę estetyki i funkcjonalności zabytkowej części miasta, ale również ożywienie społeczno-gospodarcze poprzez tworzenie nowych miejsc zamieszkania oraz zachęcanie do rozwoju przedsiębiorczości w odnowionych przestrzeniach.

Zamek Królewski, obecnie siedziba Muzeum

Zdjęcia nr 2. Zamek Królewski, obecnie siedziba Muzeum

Pierwsze wzmianki o zamku pochodzą z 1487 r. Informacje z lat 1511-1519 dotyczą budowy renesansowej rezydencji króla Zygmunta Starego za murami miasta. Po śmierci króla i przeniesieniu sejmów po 1569 r. do Warszawy, królewska rezydencja zaczęła tracić na znaczeniu. Zniszczona w czasie potopu szwedzkiego, została odbudowana ok. 1690 r. i do rozbiorów Rzeczypospolitej była siedzibą starostów i sądów grodzkich, wykorzystywaną sporadycznie przez Trybunał Koronny. W okresie zaborów zamek popadał w ruinę. Od 1869 r. służył wojskom rosyjskim. Rosjanie rozebrali najwyższą, reprezentacyjną kondygnację, na pierwszym piętrze urządzili zbrojownię i kancelarię wojskową, na parterze – cerkiew prawosławną, w piwnicach – garnizonową piekarnię. W 1918 r. i działacze Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego przejęli zamek od austriackich władz okupacyjnych i zaadaptowali go na siedzibę Zarządu Oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego i Muzeum Krajoznawczego (otwartego w 1922 r.) W 1949 r. Muzeum upaństwowiono. W latach 1963-1969 zrekonstruowano drugie piętro wg projektu Wacława Balda, w 1984 r. konserwowano kamieniarkę okien.

Zamek typu wieżowego, uważany za dzieło Benedykta Sandomierzanina, nadwornego budowniczego króla Zygmunta Starego. Budynek gotycko-renesansowy na rzucie zbliżonym do kwadratu, trójkondygnacyjny, wysoko podpiwniczony, nakryty stromym dachem namiotowym. Murowany z cegły i kamienia (partia cokołowa), w narożach wzmocniony ciosami z piaskowca, z kamiennymi obramieniami otworów. W dekoracji opasek okiennych pierwszej i drugiej kondygnacji (1520-1525) – laskowania, profile oraz gzymsy parapetowe i wieńczące podcięte gzymsami kostkowymi i fryzem ornamentalnym w typie astragalu. W przyziemiu niewielkie okna piwniczne, w kolejnych kondygnacjach powiększone – poprzez dwudzielne okna pierwszej i drugiej kondygnacji – do okien trójdzielnych w kondygnacji trzeciej. W elewacji płd. kamienna płaskorzeźba z wizerunkiem orła jagiellońskiego – z okresu międzywojennego. Zachowane piwnice sklepione kolebkowo, kamienne schody, gotycko-renesansowy portal łączący motyw profili i laskowania ramującego otwór i tworzącego w nadprożu prostokątną ramę z układem ślemion i słupków.

Zamek został wyremontowany w latach 2009-2014 w ramach drugiego etapu projektu „Trakt Wielu Kultur” – przeprowadzono remont konserwatorsko-budowlany elewacji zamku, wewnątrz muzeum nie było rewitalizowane.

Zespół zamkowy w Bykach wraz z parkiem

Zdjęcie nr 3. Zespół zamkowy w Bykach wraz z parkiem

Dawna wieś Byki, obecnie pñ. część miasta, wzmiankowana od pocz. XV w., była siedzibą rodu Jaxa Bykowskich. Pierwotny zamek z XV/XVI w. został przekształcony, prawdopodobnie w 1604 r., w późnorenesansowy pałac z czterema wieżami.

Obecnie jest to budynek murowany z kamienia i cegły, tynkowany, wzniesiony na rzucie prostokąta mocno wydłużonego na osi pñ. – pñd., dwukondygnacyjny, z trójkondygnacyjnym ryzalitem bramnym na osi fasady oraz dwiema trójkondygnacyjnymi wieżami, zróżnicowanymi w rzutach – po stronie pñd.-wsch. i pñ.-wsch. Korpus nakryty dwuspadowo, ryzalit – czterospadowo, wieże: dwuspadowo i wielopołaciowo. Wśród kamiennych detali zachowane renesansowe portale: w części środkowej dawnej baszty (najstarszej części zamku), w ryzalicie i przy wejściu od pñ. oraz obramienia okienne.

Podczas I wojny światowej w Bykach stacjonowały wojska niemieckie, dewastując wnętrza pierwszego piętra. W czasie II wojny zawaleniu uległ pñ. odcinek budowli, co pociągnęło za sobą konieczność rozbiórki fragmentu baszty. Potem budowla przeszła na własność Skarbu Państwa i została odrestaurowana w latach 1959-1964. W budynku mieściły się: Technikum Rolnicze, następnie Policealne Studium Weterynaryjne i Zasadnicza Szkoła Ogrodnicza. Od 1980 r. zamek w Bykach był siedzibą Wojewódzkiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Piotrkowie Trybunalskim. Obecnie jest własnością Samorządu Województwa Łódzkiego.

Park, ob. na rzucie zbliżonym do prostokąta otacza zamek od pñd. i wsch. Na pñ. od zamku usytuowane są trzy stawy, zapewne pierwotnie należące do założenia. Zachowany starodrzew.

5.3.3. Zespoły sakralne

Zespół kościoła parafialnego pw. św. Jakuba Apostoła (Bazylika Mniejsza pw. św. Jakuba Apostoła), ul. Krakowskie Przedmieście 2

Zdjęcie nr 4. Kościół parafialny pw. św. Jakuba Apostoła (Bazylika Mniejsza pw. św. Jakuba Apostoła), ul. Krakowskie Przedmieście 2

Zespół pochodzi z XV/XVI w., XVII w., 1872-1978, z plebanią z 2 poł. XVIII w. i z dawnym cmentarzem przykościelnym czynnym w okresie XIV-XIX w., zamyka się w kwadracie ulic Krakowskie

Przedmieście – Garncarska – Starowarszawska – Zamurowa, konturowanym pełnym murem rozdzielonym słupkami, w który wpisane są budynki plebanii – od strony ul. Zamurowej i od ul. Garncarskiej.

Fara jest jedną z najważniejszych świątyń Rzeczypospolitej w XV-XVII w. – dzięki odbywającym się tu w latach 1456-1628 synodom kościelnym oraz uroczystym nabożeństwom rozpoczynającym obrady wszystkich sejmów koronnych zwoływanych w Piotrkowie, a potem – inauguracjom kolejnych sesji Trybunału Koronnego. Jest cennym przykładem gotyckiej architektury sakralnej z elementami barokowymi i neogotyckimi. Wzniesiona w XIV/XV w., stoi na miejscu starszej budowli, której cokół znajduje się przy płn. ścianie prezbiterium.

Kościół jest orientowany, jednonawowy, nawa na rzucie dwuprzęsłowego prostokąta, z niższym, czteroprzęsłowym, zamkniętym wielobocznie prezbiterium i siedmiokondygnacyjną wieżą ok. 55 m – od zach., z otworami strzelniczymi, zwieńczoną barokowym hełmem i wieżyczką komunikacyjną. Budynek oszkarpowany. Do nawy przylegają dwie barokowe kaplice, do prezbiterium – aneksy mieszczące zakrystie i składzik – od płd. oraz dawną kaplicę przedpogrzebową – od płn. Ściany murowane z cegły, tynkowane (z wyjątkiem wieży, częściowo szkarp), dach kryty dachówką. Schodkowy szczyt wsch. nawy – dekorowany tynkowanymi blendami, w ostatniej kondygnacji wieży – rząd arkadowych blend. Okna prezbiterium ostrołukowe, okna nawy zamknięte łukiem okrągłym. Prezbiterium i nawa nakryte są sklepieniem kolebkowym z lunetami, z nałożonym gwiaździstym żebrowaniem. Nawa otwiera się dwiema półkolistymi arkadami do obu kaplic bocznych oraz jedną arkadą z kratą wypełnioną szkłem – na kruchtę podwieżową.

W 2021 r. wykonano prace konserwatorskie zabytkowej ambony z kościoła farnego pw. św. Jakuba Apostoła przy ul. Krakowskie Przedmieście 2 w Piotrkowie Trybunalskim – II etap obejmujący konserwację estetyczną elementów konstrukcyjnych (korpus, baldachim oraz schody z balustradą) wraz z ich montażem w kościele, wartość dofinansowania ze środków miasta 36 000,00 zł.

W 2022 r. została przeprowadzona konserwacja zabytkowych drzwi wraz z ościeżnicami (2 szt.) znajdujących się w kruche kościoła p.w. św. Jakuba (wejście główne w wieży) przy ul. Krakowskie Przedmieście 2 w Piotrkowie Trybunalskim, wartość dofinansowania ze środków miasta 44 000,00 zł.

W 2023 r. wykonano odnowienie i uzupełnienie tynków wraz z malowaniem ścian i sklepień kruchty kościoła pw. św. Jakuba przy ul. Krakowskie Przedmieście 2 w Piotrkowie Trybunalskim (II etap), wartość dofinansowania ze środków miasta 39 000,00 zł.

W 2024 r. sporządzono dokumentację projektową (program prac konserwatorskich oraz projekt architektoniczno-budowlany) remontu elewacji frontowej (fasady) oraz elewacji wież kościoła OO. Jezuitów pw. św. Franciszka Ksawerego przy ul. Pijarskiej 4 w Piotrkowie Trybunalskim, wartość dofinansowania ze środków miasta 27 996,21 zł.

Barokowa plebania, okresowo pełniąca funkcje rezydencji prezydentów Trybunału Koronnego – od płd. i wsch. wsparta jest na odcinku dawnego muru obronnego miasta. Wzniesiona została w 1754 r. z fundacji proboszcza Macieja Mostowskiego. W latach 1813-1816 mieściła się w niej szkoła prowadzona przez Pijarów, w czasie Powstania Listopadowego zamieniona została na szpital wojsk polskich.

Zespół klasztorny Dominikanów, ul. Wojska Polskiego 35

Zdjęcie nr 5. Zespół klasztorny Dominikanów, ul. Wojska Polskiego 35

Zespół pochodzi z XIV-XVIII w., XIX w., zachował się w znacznie okrojonej formie i obejmuje kościół, ob. par. pw. św. Jacka i Doroty Panny i Męczennicy, klasztor ob. plebanię, kaplicę pw. MB Różańcowej (1624 r.) i dzwonnice z dzwonem z 1615 r.

Klasztor założony z fundacji Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego przed poł. XIV w. W końcu XIV w., wraz z otaczającym go obwodem warownym, włączony został w obręb odbudowanych

po pożarze murów miasta. Jednonawowy gotycki kościół wzniesiony w latach 1331-1340, spłonął w 1531 r. i ponownie w 1643 r. Odbudowany został w stylu późnorenesansowym: obniżono ściany nawy, wykonano sklepienie kolebkowe z lunetami, dekorowane sztukateriami, powstała kruchta zach. oraz kaplica płd. Wzniesiona w 1624 r. kaplica MB Różańcowej, zbudowana z adaptacją pomieszczeń klasztornych, początkowo funkcjonowała, jako odrębna świątynia, z kryptą przeznaczoną dla rodu Bykówskich i zakonników. W latach 1820-1846 poszerzono kościół o nawy boczne z wykorzystaniem korytarza klasztornego – kaplica została włączona w obręb kościoła.

Po kasacie zakonu w 1864 r. klasztor służył lazaret dla wojsk pruskich, francuskich i rosyjskich. Przed 1879 r. budynki częściowo rozebrano – pozostawiono skrzydło zach., ob. zaadaptowane na potrzeby szkolnictwa. Kościół w latach 1864-1922 był kościołem filialnym parafii farnej w Piotrkowie. Przeprowadzono wówczas remont: poszerzenie i podwyższenie naw bocznych, przebudowa wieży w duchu neorenesansowym, wzniesienie kostnicy w kruchcie. W 1922 r. erygowano parafię pw. św. Jacka i Doroty, w latach 1968-1975 we wsch. części kompleksu kościelnego powstał dom parafialny.

Kościół orientowany, trójnawowy, z wydłużonym, węższym, zamkniętym wielobocznie prezbiterium, oszkarpowany. Do nawy płn. przylega kaplica MB Różańcowej, do prezbiterium – zakrystia i „ciemna kaplica”. Ściany murowane, tynkowane, bez detali. Nawa główna i prezbiterium sklepienie kolebkami z lunetami, zdobionymi późnorenesansowymi sztukateriami. Podobne sztukaterie na sklepieniu kaplicy MB Różańcowej.

W 2021 r. przekazano dofinansowanie ze środków miasta w kwocie 35 000,00 zł na wzmocnienie stropów nad zakrystią kościoła pw. św. Jacka i Doroty przy ul. Wojska Polskiego 35 w Piotrkowie Trybunalskim (II etap – przestrzeń strychowa).

W 2022 r. wzmocniono drewniane stropy nad zakrystią kościoła pw. św. Jacka i Doroty przy ul. Wojska Polskiego 35 w Piotrkowie Trybunalskim (III etap – kontynuacja prac), wartość dofinansowania ze środków miasta 50 000,00 zł.

W 2023 r. wymieniono pokrycie dachu i wzmocniono więźbę dachową kościoła pw. św. Jacka i Doroty przy ul. Wojska Polskiego 35 w Piotrkowie Trybunalskim (VI etap), wartość dofinansowania ze środków miasta 18 000,00 zł.

W 2024 r. dokonano wymiany orynnowania zakrystii (na niższych połaciach dachu) kościoła pw. św. Jacka i Doroty przy ul. Wojska Polskiego 35 w Piotrkowie Trybunalskim (I etap), wartość dofinansowania ze środków miasta 25 320,11 zł.

Zespół klasztorny oo. Bernardynów, ul. Słowackiego 2

Zdjęcie nr 6. Zespół klasztorny oo. Bernardynów, ul. Słowackiego 2

Datowany na XVII-XIX, obejmuje kościół pw. MB Anielskiej i św. Krzyża, klasztor i ogrodzenie z bramą. Zespół klasztorny, położony poza obrębem starego miasta, na wzniesieniu zwanym kiedyś Łysą Górką, bronił dostępu do miasta od strony zach. (przez Bramę Sieradzką). Założenie wzniesione w latach 1632-1643, zniszczone przez Szwedów w latach 1656-1657, odbudowane zostało do 1696 r. Na terenie klasztoru znajdował się cmentarz grzebalny. W 1735 r. drewniane ogrodzenie klasztoru zastąpiono murowanym, z bramą zdobioną figurami bernardynów – wg projektu zakonnika Wenecjusza Pensa. Po kasacie zakonu w 1864 r.

w klasztorze umieszczono m.in. archiwum gubernialne, drukarnię, mieszkania, następnie areszt policyjny. W 1918 r. umieszczono w nim przytułek i szkołę śpiewu oraz muzeum - zarządzane przez księży świeckich. W 1922 r. zespół przekazany Bernardynom. Prace remontowe w zespole prowadzono w okresie międzywojennym oraz po wojnie. W latach 1968-1970 przebudowano ogrodzenie częściowo je likwidując – mur skopiowano, a kraty i rzeźby przeniesiono; zachowany fragment żelaznej kraty zrekonstruowano. Na cmentarzu przykościelnym stoi figura Matki Boskiej z 1827 r. i nagrobek J. K. Hildebrandta z 1827 r. Kolumna z figurą św. Antoniego z 1856 r. przeniesiona została sprzed bramy na miejsce koło prezbiterium.

W klasztorze Ojców Bernardynów Podwyższenia św. Krzyża mieści się **Sanktuarium Matki Bożej Piotrkowskiej** powstałe wokół Cudownego Obrazu Matki Bożej Piotrkowskiej – z 1625 r., autorstwa diakona z klasztoru oo. Bernardynów w Przyrowie. Obraz znajduje się w bocznym ołtarzu świątyni, koronowany został przez papieża Jana Pawła II.

Klasztor wzniesiony na planie czworoboku z wirydarzem pośrodku, zajmuje narożnik przy skrzyżowaniu ul. J. Słowackiego i Pl. T. Kościuszki. Kościół zamyka dziedziniec klasztorny od wsch., na zach. od zespołu znajduje się park powstały na miejscu zburzonych w 1939 r. kamienic, zwany zwyczajowo Krzywdą. Klasztor murowany, dwukondygnacyjny, nakryty dwuspadowym i trójspadowymi dachami. Stoi na lekko wzniesionym terenie, od pld. osłoniętym kamiennym murkiem oporowym i zagospodarowanym zielenią. Elewacje w wyniku remontów straciły swój pierwotny charakter. W pomieszczeniach zachowane sklepienia kolebkowe, stropy płaskie i jeden strop kasetonowy.

Kościół barokowy, jednonawowy, z niewyodrębnionym prezbiterium zamkniętym półkoliście, wydłużony na osi pñ.-płd., nakryty dwuspadowym dachem zamkniętym wielobocznie nad prezbiterium, z wieżyczką na sygnaturkę. Wieża w elewacji pñ. – na rzucie czworoboku, z kruchtą w przyziemiu, nakryta dwukondygnacyjnym dzwonowato-barokowym hełmem. W ściany wieży wmurowane epitafia z XVII w. Wnętrze nakryte sklepieniem kolebkowym z lunetami. Do zakrystii prowadzą dębowe drzwi obite żelazną kratą z 1668 r. z trójryglowym zdobionym zamkiem, osadzone w znajduje się w kamiennym portalu z kartuszem herbu Nałęcz (Starczewskich).

Wystrój kościoła jest jednolity stylowo, barokowy, z ok. poł. XVIII w. przypisywany Gotfrydowi Sztekel. Ołtarz główny z 1758 r., trójosiowy, z rzeźbą Chrystusa na Krzyżu z 1646 r. Na uwagę zasługuje barokowa ambona, balustrada chóru muzycznego i prospekt organowy z wykonanymi w 1902 r. przez Jana Szymańskiego w Warszawie organami.

W 2021 r. wymieniono sześć drzwi zewnętrznych do budynku kościoła i klasztoru OO. Bernardynów przy ul. Słowackiego 2 w Piotrkowie Trybunalskim (II etap), wartość dofinansowania ze środków miasta 35 000,00 zł.

W 2023 r. przeprowadzono badania konserwatorskie (wykonanie stratygrafii, pobranie próbek, badania chemiczne, kwerenda historyczna, inwentaryzacja pomiarowa), opracowanie programu konserwatorskiego, dokumentacji fotograficznej i ekspertyzy budowlanej oraz montaż i demontaż rusztowań wraz z zabezpieczeniem terenu w ramach programu: „Prace konserwatorskie, restauratorskie, budowlane przy XVIII wiecznej figurze św. Antoniego z Dzieciątkiem przy kościele OO. Bernardynów przy ul. Słowackiego 2 w Piotrkowie Trybunalskim”, wartość dofinansowania ze środków miasta 37 000,00 zł.

Zespół klasztorny Panien Dominikanek, pl. Kościuszki/Rycerska 3, 1627 r., XVIII w., XIX w.: kościół, ob. rektorski, pw. MB Śnieżnej, klasztor, ob. zakład wychowawczy, plebania

Zdjęcie nr 7. Zespół klasztorny Panien Dominikanek, pl. Kościuszki/Rycerska 3

Budowę kościoła i klasztoru, przyległych od strony on. Pl. T. Kościuszki do muru miejskiego, rozpoczęto w 1627 r. Zabudowania niszczone w 1648 r. (pożar) i w okresie „potopu szwedzkiego”, zostały

odbudowane do 1673 r., a wyposażenie kościoła poświęcono w 1685 r. Po kasacie klasztoru w 1864 r. mieściło się tu rządowe gimnazjum żeńskie. Przystosowanie wnętrz do funkcji szkoły i przebudowę kościoła projektował Feliks Nowicki. Obecnie mieści się tu Centrum Idei „Ku Demokracji”. Kościół przebudowano w 1882 r.

Zespół usytuowany w zwartej zabudowie. Kościół, elewacją wsch. wpisuje się w ciąg zabudowy zach. pierzei ul. Rycerskiej, klasztor elewacją wsch. opiera się o zachowany mur miejski, przedłużony w ogrodzenie posesji. Kościół barokowy, na rzucie prostokąta, jednonawowy, nakryty dwuspadowym dachem. Elewacje bez detali architektonicznych. Wnętrze sklepione kolebką z lunetami na gurtach. W ścianie płd. – dwa przejścia: do zakrystii i do krużganków.

W wyposażeniu ołtarz główny z 1755 r., z elementami wcześniejszego z 1684 r. i obrazem Matki Boskiej Śnieżnej z przełomu XVII/XVIII w., rokokowa ambona z 1767 r., krucyfiks umieszczony na belce tęczowej – z XVII w. oraz kartusze herbowe na sklepieniu nawy głównej, zapewne dobroczyńców klasztoru i kościoła. W krużgankach klasztoru widoczne polichromie – 17 malowideł z lat ok. 1676-1689 r. Zamalowane w 1869 r., i odsłonięte w 1953 r.

Budynek klasztoru zwieńczony barokowymi szczytami i z malowniczą elewacją od strony zach.

W 2023 r. wykonano prace konserwatorsko-restauratorskie przy zabytkowych drzwiach drewnianych do kruchty Kościoła Akademickiego Panien Dominikanek pw. Matki Bożej Śnieżnej przy ul. Rycerskiej 3 w Piotrkowie Trybunalskim, wartość dofinansowania ze środków miasta 21 000,00 zł.

W 2024 r. oczyszczono piaskowcową posadzkę w kościele Akademickim Panien Dominikanek pw. Matki Bożej Śnieżnej przy ul. Rycerskiej 3 w Piotrkowie Trybunalskim, wartość dofinansowania ze środków miasta 25 000,00 zł.

Zespół klasztorny pijarów, ul. Rwańska 6/Wojska Polskiego 24, 2 poł. XVII w., XVIII-XIX w.: kościół, od 1795 r. ewangelicki i klasztor, ob. nieużytkowany

Zdjęcie nr 8. Zespół klasztorny pijarów, ul. Rwańska 6/Wojska Polskiego 24 (źródło zdjęcia: wikipedia.pl)

Kościół wchodzący w skład zespołu klasztorного oo. Pijarów obecnie wykorzystywany jest przez parafię ewangelicko-augsburską. Klasztor już w XIX w. został przekształcony na więzienie i taką funkcję pełnił do niedawna. Wraz z oddaniem do użytku nowego zakładu karnego, dawny klasztor został częściowo wyburzony.

Pijarzy przybyli do Piotrkowa w 1674 r. i osiedlili się w otrzymanej od Stanisława Jaxa Bykowskiego kamieniczce przy ul. Rwańskiej. Urządzili w niej kaplicę i otworzyli szkołę. Kasata zakonu w 1864 r. przerwała ich działalność duszpasterską i dydaktyczną w Piotrkowie. Budynki klasztoru i kolegium, przez kilkakrotne przebudowy i adaptacje, pozbawione zostały barokowych cech stylowych; przetrwały one we wnętrzach. W zespole najlepiej zachował się jednonawowy kościół zbudowany w latach 1689-1718. Bryła kościoła częściowo zmieniona w 1824 r. i w końcu XIX w., gdy do elewacji frontowej dobudowano dwie wieżyczki, a fasadę zwieńczono półkolistym szczytem.

Kościół ewangelicko-augsburski, ul. Rwańska 6

Zdjęcie nr 9. Kościół ewangelicko-augsburski, ul. Rwańska 6

Kościół stanowi wyjątkowy przykład architektury sakralnej nurtu protestanckiego na ziemiach polskich. Jego obecna forma ukształtowała się pod koniec XVIII w. Obiekt wyróżnia się prostotą, symetrią i elegancją właściwą dla klasycyzmu, wzbogaconą o elementy barokowe, które nadają budowli charakterystyczną sylwetkę.

Bryła kościoła jest zwarta, założona na rzucie prostokąta, zorientowana zgodnie z kanonem — prezbiterium skierowane ku zachodowi. Elewacja frontowa zdominowana jest przez centralną część z wejściem głównym przez czworoboczne wieże zakończone hełmami.

Fasada kościoła jest tynkowana i utrzymana w jasnym, białym kolorze, co w połączeniu z brązowymi obramowaniami okien oraz ciemniejszym pokryciem dachu tworzy wyrazisty kontrast wizualny. Elewację frontową zdobią pionowe pilastry oraz uproszczony trójkątny przyczółek, umieszczony ponad wejściem, który podkreśla klasyczny charakter budowli. W architekturze detalu dominuje oszczędność formy – brak jest rzeźbionych ornamentów, co zgodne jest z duchem liturgii luterńskiej, skupiającej się na słowie, a nie na obrazach.

Rzut kościoła jest jednonawowy, z prostokątną nawą i prezbiterium. Taka forma sprzyja koncentracji wiernych wokół ambony i ołtarza, bez rozproszenia przestrzeni przez boczne kaplice czy transept. Wnętrze zachowuje prostotę formy, z ograniczonym wystrojem – centralnym punktem jest ambona oraz ołtarz umieszczony na tle prostego, białego tła. Zachowały się drewniane empory, charakterystyczne dla kościołów ewangelickich, umożliwiające dodatkowe miejsca siedzące i lepszy kontakt wzrokowy z kazalnica.

W 2024 r. przeprowadzono kompleksowy remont i konserwację drewnianych empor wraz z remontem drewnianych schodów na empory w zabytkowym kościele ewangelicko-augsburskim przy ul. Rwańskiej 6 w Piotrkowie Trybunalskim (etap I – prace stolarskie na fragmencie empory północnej i schodach oraz etap II – prace stolarskie na fragmencie empory południowej i schodach), wartość dofinansowania ze środków miasta 31 701,59 zł.

Zespół klasztorny jezuitów, ul. Pijarska 2-4, XVII w., XVIII-XIX w.: kościół pw. św. Franciszka Ksawerego – Sanktuarium Matki Bożej Trybunalskiej, nowe kolegium, ob. LO, stare kolegium (klasztor)

Zdjęcia nr 10. Zespół klasztorny jezuitów, ul. Pijarska 2-4

Jezuici zostali sprowadzeni do Piotrkowa w 1677 r. z Rawy Mazowieckiej. Do budowy kościoła i kolegium przystąpili w 1695 r., po wykupie mieszczańskich parceli i kamienic. Właściwa budowa klasztoru, wg projektu J. I. Delamars'a, nastąpiła w latach 1701-1727. W 1731 r. pożar zniszczył kościół, odbudowany w 1733 r., z fasada wykonana została w 1740-1742. Po kasacie klasztoru w 1773 r. kościół przejęli Pijarzy. W 1864 r. nastąpiła kasata klasztoru pijarów i świątynia przeszła pod zarząd diecezjalny. Jezuici do Piotrkowa wrócili po I wojnie światowej.

Barokowy kościół jest cennym z architektonicznego punktu widzenia zabytkiem Piotrkowa – łączy cechy baroku i rokoka, architekturę z rzeźbą i malarstwem oraz wyposażeniem. Jest budowla jednonawowa, z trzema parami kaplic. Jego ściana pld. wsparta jest na fundamencie dawnych murów miejskich. Fasada – elewacja pñ. – ujęta parą trójkondygnacyjnych wież, dzielona gzymsami i artykułowana pilastrami, zwieńczona jest dekoracyjnym szczytem. Barokowe, jednorodne wyposażenie wnętrza wykonane zostało przez snycerzy i rzeźbiarzy zakonników jezuickich: Ignacego Bartsch'a ze Śląska, Ferdynanda Kiltz'a, Wolfganga Wimmera, Mateusza Makowskiego. Kościół to jednocześnie **Sanktuarium Matki Bożej Trybunalskiej** Patronki Polskich Parlamentarzystów. Przedmiotem kultu jest słynący łaskami obraz Matki Bożej Pocieszenia, zwanej też Trybunalską.

Stare Kolegium jezuickie (klasztor) – powstało z połączenia i rozbudowy dwóch kamienic. W 1706 r. utworzono w nim szkołę. Budynek zniszczony przez pożar w 1731 r. został odbudowany i rozbudowany w 1736 r. W latach 1813-1816 pełnił funkcję składu medykamentów przy szpitalu wojskowym. Wyremontowany w 1828 r. ponownie pełnił funkcję szkoły. Od 1864 r. był plebanią kościoła pw. św. Franciszka Ksawerego. Po 1892 r. i ponownym remoncie pełni do dzisiaj funkcję szkoły. Dwukondygnacyjny budynek częściowo zachował sklepienia kolebkowe.

Nowe Kolegium, obecnie LO – jego budowę rozpoczęto w 1754 r. Niewykończony gmach w 1769 r. zajęły wojska rosyjskie walczące z konfederatami barskimi. W latach 1813-1816 budynek pełnił funkcję szpitala wojsk rosyjskich. W 1817 r. po rozbiórce bramy Krakowskiej, przyległej do budynku od wsch., dobudowano bursę i zamknięto dziedziniec szkolny, zaś gmach wzmocniono narożnymi skarpami. W 1833 r. szkołę odebrano zakonnikom i przemianowano na gimnazjum rządowe. Jest to monumentalny, wysoko podpiwniczony budynek z wyższym, wydatnym ryzalitem na osi fasady, nakryty czterospadowym dachem.

W 2021 r. wykonano konserwację polichromii i sztukaterii sklepienia prezbiterium (trzy powierzchnie pionowe – wnętrza trzech otworów okiennych) w kościele OO. Jezuitów pw. św. Franciszka Ksawerego przy ul. Pijarskiej 4 w Piotrkowie Trybunalskim (II etap – konserwacja estetyczna, zakończenie prac), wartość dofinansowania ze środków miasta 22 000,00 zł.

W 2022 r. została wykonana konserwacja techniczna i estetyczna polichromii i sztukatorki gurtu sklepiennego pierwszego przęsła sklepienia nawy (powyżej gzymsów) w kościele OO. Jezuitów pw. św.

Franciszka Ksawerego przy ul. Pijarskiej 4 w Piotrkowie Trybunalskim, wartość dofinansowania ze środków miasta 40 000,00 zł.

W 2023 r. przeprowadzono prace konserwatorskie przy ołtarzu bocznym p.w. św. Iwona w kościele OO. Jezuitów p.w. św. Franciszka Ksawerego przy ul. Pijarskiej 4 w Piotrkowie Trybunalskim (I etap), wartość dofinansowania ze środków miasta 36 000,00 zł.

W 2024 r. sporządzono dokumentację projektową (program prac konserwatorskich oraz projekt architektoniczno-budowlany) remontu elewacji frontowej (fasady) oraz elewacji wież kościoła OO. Jezuitów pw. św. Franciszka Ksawerego przy ul. Pijarskiej 4 w Piotrkowie Trybunalskim, wartość dofinansowania ze środków miasta 29 848,93 zł.

Zespół kościoła pw. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny, ul. Krakowskie Przedmieście 31/33, obejmuje kościół z 2 poł. XIV w., murowaną dzwonnice z 1900 r. i cmentarz przykościelny, z 2 poł. XIV w., czynny do 1880 r.

Zdjęcia nr 11. Kościół pw. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny, ul. Krakowskie Przedmieście 31/33

Kościół ufundowany w 1373 r. przez starostę sieradzkiego Jana Kmity, położony poza murami obronnymi miasta, był palony i przebudowywany, ostatni raz w 1900 r. Zbudowany na niewielkim wzniesieniu, orientowany, jednonawowy z przybudówką z wejściem – od zach., pierwotnie gotycki, w wyniku licznych przebudów utracił cechy stylowe. Wyposażenie w większości barokowe, zachowane gotyckie rzeźby przyścienne Matki Boskiej z Dzieciątkiem, św. Barbary i św. Katarzyny.

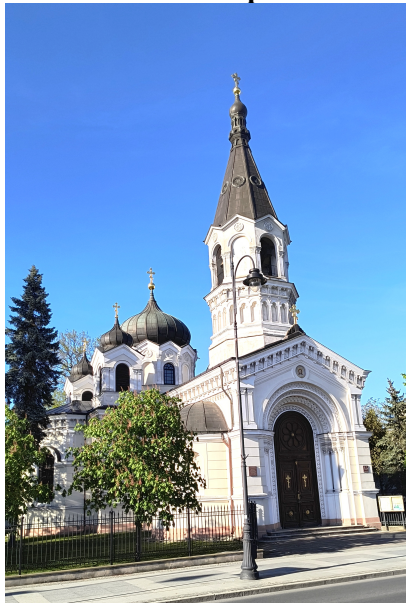
Wg podań na terenie cmentarza przykościelnego grzebani skazanych wyrokiem Trybunału Koronnego. Pozostałością cmentarza są tablice epitafijne z XVII-XIX w. na elewacji kościoła i murze ogrodzeniowym oraz nagrobek.

W 2021 r. wykonano prace konserwatorskie przy pozytywie organowym (stół gry) w zabytkowym kościele pw. Nawiedzenia N.M.P. przy ul. Krakowskie Przedmieście 31/33 w Piotrkowie Trybunalskim, wartość dofinansowania ze środków miasta 22 000,00 zł.

W 2022 r. wykonano prace konserwatorskie przy pozytywie organowym – zasilanie powietrzne (kanały) oraz piszczałki (głos Quinte 3') w zabytkowym kościele pw. Nawiedzenia N.M.P. przy ul. Krakowskie Przedmieście 31/33 w Piotrkowie Trybunalskim.", wartość dofinansowania ze środków miasta 40 000,00 zł.

W 2023 r. przygotowano program prac konserwatorskich dla zabytkowego wyposażenia ruchomego kościoła pw. Nawiedzenia N.M.P. (ołtarz główny, puszka srebrzona – złożona, Obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem) oraz dla kapliczki z rzeźbą Matki Boskiej znajdującej się przy zabytkowym kościele pw. Nawiedzenia N.M.P. przy ul. Krakowskie Przedmieście 31/33 w Piotrkowie Trybunalskim, wartość dofinansowania ze środków miasta 34 000,00 zł.

W 2024 r. opracowano program prac konserwatorskich dla 2 nagrobków położonych na terenie dawnego cmentarza przykościelnego (wchodzącego w skład zespołu kościoła –zabytek nieruchomy) oraz dla 5 zabytków ruchomych (rzeźba św. Jakuba, rzeźba św. Biskupa, epitafium Grzegorza Dutkiewicza, tablica nagrobna Szymona Kinskiego, tablica nagrobna Anny Zarembiny) znajdujących się na terenie zespołu kościoła pw. Nawiedzenia N.M.P. przy ul. Krakowskie Przedmieście 31/33 w Piotrkowie Trybunalskim, wartość dofinansowania ze środków miasta 24.084,98 zł (wykorzystana – 20 513,55 zł).

Katedralna cerkiew prawosławna pw. Wszystkich Świętych przy ul. Słowackiego 15

Zdjęcie nr 12. Katedralna cerkiew prawosławna pw. Wszystkich Świętych przy ul. Słowackiego 15

Świątynia została wzniesiona w latach 1844-1847 wg projektu A. Gołońskiego na planie krzyża greckiego, co jest charakterystyczne dla architektury prawosławnej. W latach 1868-1870 została rozbudowana, według projektu rosyjskiego architekta Iwana Wasiljewicza Sztrema. W ramach tej przebudowy przedłużono ramiona krzyża oraz dobudowano ośmiokątną wieżę-dzwonnicę, wzbogacającą bryłę budynku. Wieża ta mieści dziewięć dzwonów i jest zwieńczona kopułą.

Cerkiew wyróżnia się pięcioma kopułami, z których centralna dominuje nad całością, a cztery mniejsze umieszczone są na skrzyżowaniu naw. W oknach dzwonnicy znajdują się ikony świętych Cyryla i Metodego, Włodzimierza oraz Aleksandra Newskiego. Fasada świątyni zdobiona jest detalami neobizantyjskimi, co nadaje jej charakterystyczny wygląd.

Wnętrze cerkwi zdobi połączony ikonostas z drewna lipowego, sprowadzony z Petersburga około 1848 r. Ściany pokryte są polichromiami w stylu bizantyjskim, przedstawiającymi m.in. w żaglach głównej kopuły wizerunki czterech ewangelistów. Podłoga wykonana jest z czarnego i białego marmuru, ułożonego w szachownicę, z centralnie umieszczoną gwiazdą z różnokolorowych marmurów. W części ołtarzowej oraz na solei zastosowano dębowy parkiet.

Cerkiew jest dobrze zachowanym obiektem sakralnym, który pełni swoją funkcję do dziś.

W 2023 r. wykonano projekt budowlany pn. „Malowanie elewacji zabytkowego budynku cerkwi prawosławnej wraz z pracami modernizacyjnymi terenu przyległego do budynku” – ul. Słowackiego 15 w Piotrkowie Trybunalskim, wartość dofinansowania ze środków miasta 15 000,00 zł.

Zespół synagog: synagogi „Duża” i „Mała” (dawna szkoła żydowska), ob. siedzibą Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim, ul. Jerozolimska 29, XVIII-XIX w. i po 1945 r.

Zdjęcie nr 13. Synagoga „Duża”, ob. siedziba Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim, ul. Jerozolimska 29

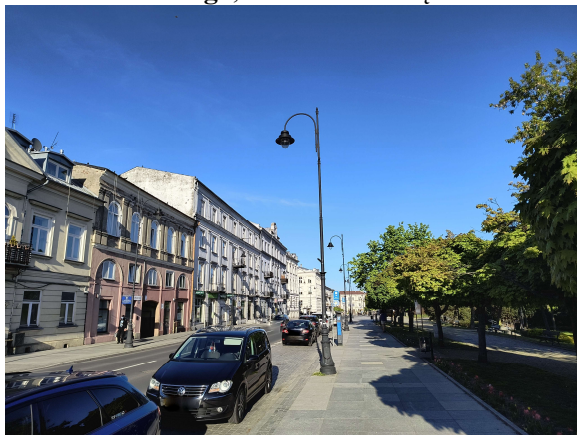
Pierwsza, drewniana synagoga istniała w latach 1689-1740. Obecna wzniesiona w latach 1791-1793, w poł. XIX w. została przebudowana i rozbudowana przez wysunięcie elewacji zach. Spalona w czasie

II wojny światowej, w latach 1964-1966 wyremontowana, została zaadoptowana dla potrzeb Biblioteki Publicznej. Za synagogą znajduje się teren czynnego w latach 1689-1795 cmentarza żydowskiego, zniszczonego przez Niemców. Obok budynek dawnej szkoły żydowskiej, ufundowany w 1765 r. przez Herta Piotrkowera. Na parterze mieściły się sale lekcyjne, na piętrze pomieszczenia sądu rabinackiego i zarządu gminy. Tam zachowany fragment polichromii ściennej namalowanej w 1931 r. przez Pereca Wilenberga – lwy podtrzymujące tablice z dziesięcioma przykazaniami. Na mocy porozumienia z Gminą Żydowską Synagoga została w 1998 r. przejęta przez Gminę Piotrków Trybunalski.

Do 2019 r. mieściła się tutaj Miejska Biblioteka Publiczna im. Adama Próchnika, która została przeniesiona do nowej siedziby – przy ul. Jerozolimskiej 12. Obecnie budynek synagogi stał się siedzibą Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim.

5.3.4. Inne zespoły i obiekty

Ulica Słowackiego, wraz zabudową i układami zieleni komponowanej

Zdjęcie nr 14. Ulica Słowackiego

Ulica biegnie równoleżnikowo, od pl. Kościuszki w kierunku zach. – do granic miasta. Wykształcona z traktu na Bełzackim Przedmieściu wzmiankowanym w 2 poł. XVIII w. Od 1794 r. droga nosiła miano Sieradzkiego Przedmieścia. Przez 10 lat figurowała w dokumentach jako Widawskie Przedmieście, w latach 20. XIX w. – jako Trakt Wrocławski, następnie ulica Kaliska, ulica Chausse, Sieradzka, Widawska, od 1867 r. ponownie Kaliska, Petersburska, Szosa Bełchatowska i od 1927 r. jako ul. J. Słowackiego.

W 1846 r. przecięła ją linia kolei warszawsko-wiedeńskiej, w okolicy zaczęło kształtować się nowe centrum miasta. Na przełomie XIX/XX ulica zaczęła nabierać charakteru głównej arterii – tu lokalizowano eleganckie sklepy, restauracje, biura. W czasie bombardowania Piotrkowa 2 września 1939 r. przestał istnieć ciąg kamienic obok klasztoru oo. Bernardynów. W tym miejscu, nazywanym potocznie „Krzywdą”, istnieje Park Śródmiejski im. św. Jana Pawła II, z amfiteatrem. W latach 70. i 80. XX w., wzdłuż ulicy, na odcinku od obecnej al. Armii Krajowej w kierunku zach. zbudowano ciąg osiedli mieszkaniowych, zmieniając wizerunek tej części ulicy. Przy ul. Słowackiego wznoszą się tu liczne zabytki architektury i historii, np.: kościół i klasztor oo. Bernardynów, cerkiew prawosławna, także gmach Sądu Okręgowego, kamienice nr 7 i 9, główny urząd pocztowy i wieża ciśnień.

Gmach Sądu, ob. Sąd Okręgowy i Rejonowy, ul. Słowackiego 5

Zdjęcie nr 15. Gmach Sądu, ob. Sąd Okręgowy i Rejonowy, ul. Słowackiego 5

Budynek neoklasycystyczny, wybudowany w latach 1905-1909 wg projektu Feliksa Nowickiego, na planie podkowy z dziedzińcem i fontanną pośrodku. Budynki podpiwniczone, trójkondygnacyjne, główny wyższy, z ryzalitem zwieńczonym trójkątnym szczytem z grupą rzeźb w zwieńczeniu, ujętym tralkową balustradą z wazonami. Elewacje poziomo boniowane, w górnych kondygnacjach rozczłonkowane pilastrami, w górnych kondygnacjach ryzalitu – półkolumny w porządku wielkim, z jońskimi głowicami. Wejście ujęte wgłębnym portykiem wspartym na parze kolumn. Do 2020 r. w skrzydle wsch. znajdowała się siedziba Archiwum Państwowego, utworzonego w 1919 r.

W 2023 r. zakończono prace remontowe elewacji budynku sądu od strony ul. Toruńskiej. Był to kolejny etap działań mających na celu przywrócenie pierwotnego wyglądu gmachu.

Wieża ciśnień, ul. Słowackiego 25

Zdjęcie nr 16. Wieża ciśnień, ul. Słowackiego 25

Budowana w latach 1926-1927 wg projektu Władysława Horodeckiego, neoklasycystyczna. Wieża była częścią sieci wodno-kanalizacyjnej Piotrkowa. Wolnostojąca budowla na terenie dawnego ogrodu kolejowego, z którego zachowały się nieliczne drzewa. Założona na planie koła. W przyziemiu, wysoki dwuczęściowy cokół: dołem gładki i górą boniowany, zamknięty zwielokrotnionym gzymsem, przerwany otworem drzwi w wysuniętym portalu. W gładko tynkowanej ścianie wyżej – prostokątne okna ułożone spiralnie w linii wznoszącej się. W wydzielonej gzymsem partii wieńczącej – wieniec okien rozdzielonych pojedynczymi i podwójnymi pilastrami. Całość wieńczy wyładowany gzyms na kroksztynach, z herbem miasta otoczonym liśćmi akantu. W zwieńczeniu niski, gładki murek i płytki, namiotowy dach.

W 2008 r. w ramach projektu „Trakt Wielu Kultur”, podczas którego odnowiono elewację, wymieniono dach, okna i drzwi wejściowe. Wnętrze wieży nie zostało wyremontowane i nadal zawiera oryginalny zbiornik na wodę.

Pałac Rudowskich, ob. Państwowa Szkoła Muzycznej I i II st. im. Ignacego Jana Paderewskiego, Pasaż Karola Rudowskiego 4

Zdjęcie nr 17. Pałac Rudowskich, ob. Państwowa Szkoła Muzycznej I i II st. im. Ignacego Jana Paderewskiego, Pasaż Karola Rudowskiego 4

Budynek wzniesiony w 1899 r., eklektyczny, z elementami neorenesansu. W okresie międzywojennym wynajęty szkole handlowej, w okresie II wojny światowej mieściła się tu szkoła kupiecka, po wojnie ponownie szkoła handlowa, później budowlana i odzieżowa. Rozległy, podpiwniczony budynek dwukondygnacyjny na rzucie litery E – z trzema ryzalitami zwieńczonymi balustradami tralkowymi – w fasadzie. W środkowym ryzalicie portyk kolumnowy dźwigający taras konturowany tralkową balustradą. Ściany parteru poziomo boniowane, wydzielone gzymsem, okna piętra ujęte w pilastry, opatrzone trójkątnymi szczytami, w zwieńczeniu ścian – mocno wyładowany gzyms na wolutowych kroksztynach. Dekoracji dopełniają płyciny podokienne i fryz geometryczny.

W 2021 r. Miasto Piotrków Trybunalski złożyło wnioski o dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i budowlanych przy zabytkach, w tym przy Pałacu Rudowskich. W ramach tych prac wykonano m.in. remont elewacji budynku oraz częściową termomodernizację. Wnioskowane dofinansowanie wyniosło 9 792 500 zł, z czego 195 850 zł stanowił wkład własny miasta.

Dom Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Rzemieślników i Handlujących Miasta Piotrkowa, ob. Miejski Ośrodek Kultury, Al. 3 Maja 12

Zdjęcie nr 18. Miejski Ośrodek Kultury, Al. 3 Maja 12

Budynek został wzniesiony w latach 1912-1913 z inicjatywy piotrkowskich rzemieślników i kupców. Obiekt zaprojektowany przez architekta Feliksa Nowickiego pełnił funkcje społeczno-kulturalne, mieszcząc m.in. salę koncertową, salę zebrań, bufet, sklepy oraz salę gimnastyczną.

Budynek jest przykładem architektury secesyjnej z elementami neorenesansowymi, charakterystycznymi dla początku XX w. Całość jest elegancka, z wyraźnym podziałem na kondygnacje oraz bogatą dekoracją, szczególnie widoczną w elementach architektonicznych, takich jak gzymsy, pilastry, oraz ozdobne detale elewacyjne.

Fasada główna jest symetryczna, z dominującym wejściem na osi budynku. W centralnej części znajduje się bogato zdobiony portal z dekoracyjnymi motywami roślinnymi, charakterystycznymi dla stylu secesyjnego. Nad parterem znajdują się balkony w formie balustrad, wykonane z kutego żelaza, co podkreśla elegancję i prestiż obiektu. Budynek zwieńczony jest dachem mansardowym, co nadaje mu nieco paryskiego charakteru, typowego dla secesyjnych budynków o przeznaczeniu publicznym.

Od lat 80. XX w. pałac stał się miejscem kulturalnym, organizującym koncerty, wystawy, oraz inne wydarzenia artystyczne i kulturalne. Współczesne funkcje obiektu, takie jak organizowanie wydarzeń kulturalnych, artystycznych, czy edukacyjnych, są zgodne z duchem, w jakim pierwotnie zaprojektowano ten budynek.

„Willa Wanda”, ul. Dąbrowskiego 14

Zdjęcie nr 19. „Willa Wanda”, ul. Dąbrowskiego 14, źródło: gogle.pl/maps

To jeden z najcenniejszych przykładów architektury secesyjnej w Piotrkowie Trybunalskim. Willa została wzniesiona w 1905 r. dla inżyniera Edwarda Pętkowskiego, według projektu Feliksa Nowickiego, ówczesnego architekta gubernialnego. W czasie I wojny światowej mieściło się tu Centralne Biuro Werbunkowe Legionów Polskich. W okresie międzywojennym budynek pełnił funkcję Domu Ludowego. Podczas II wojny światowej był siedzibą Gestapo, a po wojnie – Wojskowej Komendy Uzupełnień, która działała tu do 2010 r.

To dwukondygnacyjny budynek w stylu secesyjnym, wyróżniający się bogatą ornamentyką i asymetryczną bryłą. Fasada została „rozfalowana” poprzez wprowadzenie ryzalitów o zmiennej wysokości. Charakterystyczne są okna o zaokrąglonych kształtach oraz rzeźba kobiety siedzącej na Księżycu, wieńcząca szczyt budynku. Wnętrza zachowały wiele oryginalnych detali, choć wymagają renowacji.

Obecnie willa znajduje się w stanie wymagającym kapitalnego remontu.

Budynek hali targowej, ul. Targowa 1

Zdjęcie nr 20. Budynek hali targowej, ul. Targowa 1

Budynek wybudowany w latach 1925-1927, wg projektu Władysław Horodeckiego. Zaprojektowany przez architekta Władysława Leszka Horodeckiego, stanowi przykład eklektycznej architektury z elementami modernizmu.

Budynek ma formę prostokąta o wymiarach 70 na 37 m, co czyni go jednym z większych obiektów handlowych w regionie.

Hala składa się z trzech kondygnacji, w tym podziemi, które pierwotnie mieściły m.in. restaurację, fabrykę lodu oraz magazyny.

Od strony ul. Targowej fasada ozdobiona jest betonowymi rzeźbami przedstawiającymi sceny związane z handlem i rolnictwem. Autorem projektów rzeźb był Jan Raszka z Krakowa, a wykonawcą Zygmunt Otto z Warszawy.

Na elewacji widoczne są m.in. postacie kupców zwożących towary na targ, co podkreśla historyczną funkcję budynku.

Obecnie hala nadal pełni funkcję handlową, mieszcząc różnorodne punkty sprzedaży. Hala Targowa jest w dobrym stanie technicznym i nadal pełni swoją pierwotną funkcję handlową, stanowiąc ważny element lokalnej infrastruktury.

Zespół stacji kolei warszawsko-wiedeńskiej, ul. Słowackiego 29

Zdjęcie nr 21. Zespół stacji kolei warszawsko-wiedeńskiej, ul. Słowackiego 29

Zespół datowany na 1864 r., k. XIX/XX, obejmuje dworzec kolejowy wraz z wiatą peronową, budynek biurowy i budynek mieszkalny – ob. handlowe, budynek ekspedycji, parowozownię – ob. budynek gospodarczo-biurowy-magazyn, dwie piwnice, warsztaty mechaniczne – ob. komisariat, dom mieszkalny – ob. bibliotekę, koszary drogowe, ob. dom mieszkalny.

Stacja kolejowa zbudowana pierwotnie na peryferiach miasta obecnie, wraz z sąsiadującym dworcem autobusowym, stanowi ściśle centrum komunikacyjne Piotrkowa Trybunalskiego. Dworzec kolejowy – pierwotnie symetryczny, w 1873 r. został powiększony o skrzydło płn., przeznaczone do obsługi podróżnych. Zadaszenie peronu wykonano w 1894 r.

Obiekt po gruntownym remoncie w latach 2010-2012 – odnowiono elewację oraz dach budynku, wymieniono instalacje i stolarkę. Prace kosztowały ponad 17,6 miliona zł. w 2017 r., PKP Polskie Linie Kolejowe S.A. zrealizowały projekt mający na celu poprawę komfortu obsługi podróżnych na stacji w Piotrkowie Trybunalskim. Prace obejmowały m.in. przebudowę peronu, odnowienie wiaty peronowej, montaż nowej nawierzchni, oświetlenia, ławek, gablot z rozkładami jazdy oraz czytelnego oznakowania. Zainstalowano również monitoring dla zwiększenia bezpieczeństwa pasażerów.

Zespół stacji kolejki wąskotorowej, ul. Przemysłowa

Zdjęcie nr 22. Zespół stacji kolejki wąskotorowej, ul. Przemysłowa

Zespół wzniesiony w latach 1902-1920, obejmuje budynek stacji, magazyn, parowozownię i szalet. Kolejka zapewniała połączenie pomiędzy piecami wapiennymi w Sulejowie z linią kolei normalnotorowej w Piotrkowie Trybunalskim. Ruch pasażerski zakończono w 1986 r., towarowy w 1987 r. W 2006 r. rozebrano torowisko – pozostało kilkaset metrów torów wokół stacji. W latach 1992-2006 na stacji istniał skansen prowadzony przez Towarzystwo Przyjaciół Kolei Wąskotorowej Piotrków – Sulejów. Po jego likwidacji budynek zamieniono na mieszkania.

5.3.5. Parki i cmentarze**Park im. Księcia Józefa Poniatowskiego, ul. Żeromskiego**

Park założony w 1916 r. wg projektu Józefa Skrobanka. Domek ogrodnika i nieistniejące dzisiaj budynki projektował Stefan Mazurowski. W 1927 r. park powiększono o ogród botaniczny. Posiada cechy ogrodu geometrycznego. Podzielony jest na tzw. Gabinety Roślinne – miejsca obsadzone określonymi gatunkami zieleni, poprzedzielane alejkami spacerowymi. Pośrodku znajduje się staw z fontanną. W części pld. parku znajduje się ogród botaniczny z rzadkimi gatunkami drzew korkowych, cierniowych i krzewami magnolii. Uzupełnieniem kompozycji są dwa głazy pamiątkowe poświęcone T. Kościuszce i H. Sienkiewiczowi. Znajduje się tu również kort tenisowy, a w sezonie zimowym sztuczne lodowisko.

W latach 2021-2025 w parku przeprowadzono istotne prace remontowe i konserwatorskie, mające na celu poprawę estetyki oraz zapewnienie bezpieczeństwa tego zabytkowego miejsca. W 2023 r. zrealizowano projekt modernizacji stawu znajdującego się w parku.

Park Belzacki

Park Belzacki, znany również jako Park Belzatka, to zabytkowy park miejski położony w południowej części Piotrkowa Trybunalskiego, między ulicami Belzacką, Dworską i Kasztanową. Założony w 2 połowie XIX w. jako park dworski, do wybuchu II wojny światowej był własnością prywatną, a jego ostatnim właścicielem była rodzina Stokowskich. Po 1945 r. przekształcono go w park miejski.

Park zajmuje powierzchnię 7,5 hektara, z czego około 0,8 ha stanowi staw. Teren parku charakteryzuje się tarasowym ukształtowaniem powierzchni ze spadkiem terenu w kierunku północnym. Drzewostan parku tworzą liczne stare drzewa liściaste oraz iglaste w wieku od 80 do 200 lat. Najstarsze nasadzenia pochodzą z początku XIX w., jednak większość drzew została posadzona pod koniec XIX w. i na początku XX w. Wśród gatunków dominują klony srebrzyste, klony jawory, lipy drobnolistne, buki zwyczajne, brzozy brodawkowate, robinie białe, wierzby białe, żywotniki i świerki pospolite. Występują tu również rzadkie gatunki, takie jak sosna wejmutka, sosna limba, choina kanadyjska, daglezwia zielona, dąb błotny i jesion wyniosły. Na terenie parku znajduje się także stara aleja utworzona przez głogi jednoszyjkowe. Niektóre drzewa, w tym dwa klony srebrzyste, dwa jesiony wyniosłe, orzech czarny, dąb błotny oraz buk pospolity, mają status pomników przyrody.

W południowej części parku do 1974 r. znajdował się murowany dwór, zwany Zajazdem Belzatka, którego początki datowano na przełom XVIII i XIX w. Dwór był budynkiem parterowym, częściowo podpiwniczonym, zbudowanym na planie prostokąta. W 1912 r. dobudowano do niego skrzydło od strony zachodniej, co zmieniło jego pierwotny kształt. Obiekt został rozebrany na początku lat 70. XX w.

Na przełomie 2022 i 2023 r. park przeszedł kompleksową rewitalizację. W ramach prac odnowiono alejki, staw oraz wiele elementów małej architektury. Park wzbogacił się o 45 nowych drzew, ponad 2,5 tysiąca krzewów i 7 tysięcy roślin bylinowych, tworząc łąkę kwiatną o powierzchni 800 m². Dodatkowo wybudowano plac zabaw, siłownię plenerową, taras widokowy, pomost, altanę, ozdobny portyk, trejaże, pergole oraz scenę letnią. Zamontowano stylowe latarnie, ułożono kanalizację oraz zainstalowano automatyczną toaletę.

Cmentarze stanowią ważny element krajobrazu kulturowego. Są elementem dziedzictwa materialnego – opatrzone zabytkami sztuki sepulkralnej, z zachowanym układem alejek i ścieżek cmentarnych, w otoczeniu starodrzewu. Równocześnie odnoszą się do dziedzictwa niematerialnego – jako przestrzenie ukształtowane wg reguł kulturowych związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych. Przechowując pamięć o minionych latach, stają się pomnikami historii. W tym kontekście dbałość o miejsca ostatniego spoczynku jest konieczna, bez względu na charakter wyznaniowy cmentarza, czy podziały narodowościowo-społeczne. Obiekty te należy pielęgnować i eksponować w krajobrazie miejscowości, niezależnie od stanu zachowania – oznakować tablicami informacyjnymi.

Muzeum w Piotrkowie Trybunalskim corocznie przeprowadza prace remontowo-konserwatorskie na zabytkowych piotrkowskich cmentarzach, które finansowane są z dotacji celowych otrzymywanych od Miasta Piotrkowa Trybunalskiego. Działania Muzeum w Piotrkowie Trybunalskim mają na celu zabezpieczenie oraz przywrócenie pierwotnego charakteru nagrobków, podkreślając ich wartość historyczną i artystyczną.

Cmentarz prawosławny, ul. Cmentarna 10

Pierwszy cmentarz prawosławny w Piotrkowie założono około 1780 r. w centrum miasta, w pobliżu cerkwi Wszystkich Świętych. Z powodu zakazu dalszych pochówków w centrum, w 1830 r. utworzono nowy cmentarz przy obecnej ul. Cmentarnej, obok nekropolii katolickiej i ewangelickiej. Początkowo oddzielony żeliwnym ogrodzeniem, które rozebrano po 1918 r.

Na cmentarzu zachowało się wiele nagrobków z XIX i XX w., w tym groby rosyjskich żołnierzy, carskich urzędników, duchownych oraz prawosławnych Białorusinów, Ukraińców i Polaków. Wśród nich znajduje się m.in. nagrobek generała Piotra Markowa z 1857 r. W latach 1870-1875 wzniesiono kaplicę pogrzebową w stylu wschodnim, zlokalizowaną w południowo-wschodnim narożniku cmentarza. Kaplica ta, wraz z kaplicą grobową Tatiany Andriejewej i ogrodzeniem z bramą, została wpisana do rejestru zabytków.

Cmentarz przetrwał bez większych strat okres II wojny światowej, jednak w czasach PRL był sukcesywnie dewastowany. Zniszczono wiele nagrobków, zwłaszcza żołnierzy ukraińskich, a brak konserwacji przyczynił się do dalszej degradacji. Obecnie stan techniczny nagrobków jest zróżnicowany, a tylko nieliczne zostały poddane zabiegom konserwatorskim. Cmentarz ten stanowi ważne miejsce pamięci o wielokulturowej historii miasta i zasługuje na ochronę oraz upamiętnienie.

W 2021 r. wykonano remont zabytkowego ogrodzenia cmentarza parafii prawosławnej pw. „Wszystkich Świętych” przy ul. Cmentarnej 10 w Piotrkowie Trybunalskim (VI etap – 1/3 przęśla nr 12 oraz 1/3 przęśla nr 13), wartość dofinansowania ze środków miasta 25 000,00 zł.

W 2022 r. wykonano remont zabytkowego ogrodzenia cmentarza Parafii Prawosławnej pw. „Wszystkich Świętych” przy ul. Cmentarnej 10 w Piotrkowie Trybunalskim (VII etap – 2/3 przęśla nr 13 – zakończenie prac), wartość dofinansowania ze środków miasta 26 000,00 zł.

Cmentarz rzymskokatolicki stary, ul. Cmentarna 12

Stary cmentarz rzymskokatolicki to jedna z najstarszych i najcenniejszych nekropolii w regionie łódzkim. Założony w 1830 roku, stanowi wspólną przestrzeń z sąsiadującym cmentarzem prawosławnym.

Początkowo cmentarz służył głównie do pochówków ubogich oraz ofiar epidemii cholery. Zamożniejsi mieszkańcy byli chowani w obrębie miasta aż do około 1850 r. W 1860 r. teren nekropolii został ogrodzony ceglany murem, a w 1870 r. przeprowadzono jego regulację, wytyczając alejki i kwatery. W 1871 r. alejki obsadzono drzewami, co nadało cmentarzowi parkowy charakter.

Główna aleja, biegnąca w kierunku wschód-zachód, dzieli teren na dwie symetryczne części. Wzdłuż tej osi rozmieszczone są najważniejsze obiekty, w tym kaplice grobowe oraz nagrobki zasłużonych obywateli miasta. Aleje boczne, przecinające główną oś pod kątem prostym, tworzą regularną siatkę kwater. Taki układ umożliwia łatwą orientację na terenie cmentarza i sprzyja zachowaniu porządku przestrzennego.

Na terenie cmentarza znajduje się wiele zabytkowych nagrobków i kaplic, w tym: kaplica rodziny Burghardów – wzniesiona w 1873 r. z fundacji Karola Burgharda, przemysłowca i filantropa; kaplica rodziny Jüttnerów – neobarokowa budowla z 1897 r., wykonana przez pracownię Józefa Norblina z Warszawy; nagrobek dzieci rodziny Kańskich – rzeźba przedstawiająca sylwetki trojga dzieci zmarłych podczas epidemii cholery w 1873 r., autorstwa Juliusza Cenglera. Wiele nagrobków zostało wykonanych przez znanych rzeźbiarzy, takich jak Faustyn Juliusz Cengler, Andrzej Pruszyński czy Bolesław Syrewicz.

Od 1988 r. Towarzystwo Przyjaciół Piotrkowa Trybunalskiego organizuje coroczne kwesty na rzecz ratowania zabytkowych nagrobków. Dzięki zebranim środkom odrestaurowano ponad 120 pomników, w tym wiele bezimiennych grobów o wysokiej wartości artystycznej.

Stary Cmentarz Rzymskokatolicki w Piotrkowie Trybunalskim, nazywany „piotrkowskimi Powązkami”, stanowi ważne miejsce pamięci i dziedzictwa kulturowego miasta.

Cmentarz ewangelicki, ul. Cmentarna 14

Założony w 1873 r. z nagrobkami z końca XVIII w. i pocz. XIX w. – przeniesionymi z nieistniejącego „starego” cmentarza ewangelickiego w obrębie ul. Reymonta – Aleja 3 Maja oraz z dużą kwaterą wojenną z I wojny światowej. Znajduje się przy ul. Cmentarnej, w północno-zachodniej części miasta, sąsiadując z cmentarzem rzymskokatolickim i prawosławnym, co czyni to miejsce wyjątkowym zespołem nekropolii różnych wyznań.

Cmentarz posiada układ geometryczny, prostokątny, z alejami wytyczonymi na osi wschód-zachód i północ-południe, zachowując czytelność dawnych podziałów.

Na cmentarzu znajduje się tu prosta, klasycystyczna kaplica wzniesiona w XIX w., o skromnej bryle, na planie prostokąta, z portykiem wejściowym i niewielkim krzyżem na fasadzie.

Cmentarz otoczony jest murem z czerwonej cegły, z bramą wejściową w formie arkady z żelazną furtką, przy której często umieszczone są tablice informacyjne.

Najstarsze pomniki: pochodzą z przełomu XVIII w. i XIX w. – często w formie prostych stel z piaskowca lub granit. Jednym z najstarszych znanych grobów jest ten należący do Zofii Münnich (zm. 1805 r.) – córki pierwszego pastora gminy luterkańskiej w Piotrkowie Trybunalskim.

Cmentarz zachowany jest w stanie dobrym, choć wiele nagrobków wymaga regularnej konserwacji ze względu na wiek i naturalne zniszczenia materiałów.

Cmentarz wojenny, ul. Partyzantów

Cmentarz położony jest przy ul. Partyzantów, na zachód od centrum miasta, w rejonie dawnego fortu i terenów obronnych z czasów zaborów. Został założony w grudniu 1914 r. z inicjatywy ówczesnego austriackiego gubernatora miasta. Początkowo służył jako miejsce pochówku żołnierzy armii Austro-Węgier i Rosji poległych w czasie I wojny światowej, a także legionistów Józefa Piłsudskiego stacjonujących w Piotrkowie Trybunalskim. W kolejnych latach cmentarz był wykorzystywany do grzebania żołnierzy poległych w następnych konfliktach zbrojnych. W okresie wojny polsko-bolszewickiej (1919-1921) pochowano tu około 312 żołnierzy Wojska Polskiego, z których 228 zostało zidentyfikowanych. Ich mogiły oznaczone są krzyżami z piaskowca z napisem „Żołnierz Nieznany”.

Podczas II wojny światowej na cmentarzu spoczęli żołnierze Wojska Polskiego polegli w kampanii wrześniowej 1939 r., zwłaszcza z 19 Dywizji Piechoty Armii „Prusy”. Łącznie pochowano tu 604 osoby. Na zbiorowych mogiłach ustawiono krzyże z piaskowca, a nazwiska poległych uwieczniono na tabliczkach oraz pomniku w zachodniej części ogrodzenia.

Teren ma prostokątny kształt, uporządkowany i wyraźnie wydzielony – typowy dla cmentarzy wojennych. Kwatery rozmieszczone są symetrycznie w układzie osiowym. Centralna aleja prowadzi od wejścia ku głównemu krzyżowi lub pomnikowi. W centralnym punkcie cmentarza znajduje się duży krzyż, pełniący funkcję miejsca pamięci – często z tablicą inskrypcyjną.

Cmentarz otoczony jest niskim murem z kamienia i żelaznym ogrodzeniem – zachowane elementy mają charakter historyczny.

Cmentarz żydowski, ul. Spacerowa 93

Cmentarz założony w 1792 r. (obecna część płn. cmentarza), powiększany kilkakrotnie w latach 1867 – 1930. Podczas II wojny światowej cmentarz został zdewastowany przez niemieckich okupantów. Po wojnie nekropolia była stopniowo odnawiana, a ostatnie pochówki miały miejsce w 2005 roku. Obecnie cmentarz jest własnością Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Łodzi i stanowi ważny zabytek kultury żydowskiej w regionie. Cmentarz nazywany jest „nowym cmentarzem”.

Cmentarz ma regularny układ z centralną aleją prowadzącą od bramy wejściowej w głąb nekropolii. Groby są rozmieszczone w równoległych rzędach po obu stronach alei. Na terenie cmentarza znajdują się cztery ohele, kwatery wojskowe z okresu I wojny światowej oraz zbiorowe mogiły ofiar Holokaustu.

Na cmentarzu zachowało się około 1 740 nagrobków, z których najstarszy datowany jest na 1793 r. Nagrobki wykonane są głównie z piaskowca i betonu, a inskrypcje na nich są w językach hebrajskim, polskim, niemieckim i rosyjskim. Wiele z nich zdobionych jest tradycyjną symboliką żydowską.

Miejsce, w którym znajdował się pierwszy cmentarz żydowski znajduje się za Wielką Synagogą, co upamiętnia obelisk.

5.4. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to tradycja, żywe przejawy kultury odziedziczone po przodkach i przekazywane kolejnym pokoleniom. Jest to niezmiernie ważny aspekt dziedzictwa kulturowego, istotny w procesie kształtowania tożsamości każdej grupy społecznej i jednostki. Dziedzictwo niematerialne obejmuje tradycje i przekazy ustne, w tym język – jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r., kładzie nacisk na ochronę praktyk, wyobrażeń, przekazów, wiedzy i umiejętności oraz na związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową. Dziedziczenie tradycji, jej utrwalanie i przekazywanie kolejnym pokoleniom stanowi zasadniczą formę jej ochrony. W projekcie Programu ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, przygotowanego przez Narodowy Instytut Dziedzictwa, założono wdrożenie celowych działań, które powinny odbywać się na płaszczyźnie krajowej, regionalnej i lokalnej.

• PIOTRKOWSKI PODREGION KULTUROWY

Z punktu widzenia zachowania dziedzictwa kulturowego Piotrkowa Trybunalskiego niezwykle istotnym jest odradzanie się Piotrkowskiego Podregionu Kulturowego, wyróżniającego się odrębnym strojem ludowym, obyczajami i zwyczajami. Obecnie „ludowy strój piotrkowski” znowu wraca do łask, jest eksponowany w Muzeum w Dziale Etnografii.

Stroje piotrkowskie noszone były na początku XX w. na obszarze ograniczonym na wschodzie doliną Pilicy, na północy granicami dawnych powiatów rawskiego i łódzkiego, na zachodzie i południu sięgały Głupic, Zawad, Poraja i Ręczna. Ziemia Piotrkowska to obszar położony na rubieżach dawnej Wielkopolski. Od północy sąsiaduje z Mazowszem a od wschodu z Małopolską. Były to tereny rolnicze, z centrami gospodarczymi i handlowymi w Wolborzu, Sulejowie i Rozprze, obszar przejściowy pomiędzy Wielkopolską a Małopolską. W 1895 r. w „Tygodniku Piotrkowskim” pisano „Coraz mniej krawców umie szyć sukmany i odzież wieśniaczą. Kobiety i mężczyźni przebrani w suknie miejskie, zatracają etnograficzny charakter okolic całych, przerobieni z polskiego włościanina kosmopolitycznego kolonistę”. Stroje piotrkowskie odróżniały się od sąsiadującego stroju opoczyńskiego na wschodzie, radomszczańskie na południu, sieradzkiego na zachodzie oraz łęczyckiego na północy. Mimo elementów wspólnych posiadały lokalne odmiany: wolborską i bełchatowską.

Rys. nr 4. Strój piotrkowski

Strój kobiecy składał się z nakrycia głowy, którym dla mężatek był czepiec lub półczepek, koszuli, wełniaka, zapaski na ramiona i do pasa. Uzupełniały go: spódnica, wyszywany fartuszek, bluzeczka, gorset haftowany, sznury paciorków oraz trzewiki. Najstarsze koszule miały krój przyramkowy, późniejsze krój z karczkiem, w końcu zostały zastąpione bluzkami. Zdobiono je głównie haftem krzyżykowym: białym i czerwono-czarnym. Mankiety i kołnierzyk obrabiano szydełkiem. Wełniaki szyte były z jednego płata tkaniny długości około 5-6 m. Najstarszy typ wełniaka miał tło czerwone, na którym występowały w różnych układach paski, które od końca XIX w. miały wprowadzoną tzw. czyli splot kostkowy, dający efekt dekoracyjny w postaci geometrycznych wzorków w formie ząbków.

Strój męski roboczy obejmował koszulę wiązaną pod szyją białym troczkiem, portki, najczęściej farbowane na granatowo lub czarno, czapkę lub słomiany kapelusz i trepy o wierzchu skórzanym, rzadziej buty. W chłodniejsze dni dochodził jeszcze spencer lub lejbik. Natomiast strój świąteczny dorosłych mężczyzn i kawalerów składał się z haftowanej koszuli, portek, lejbika ozdobionego błyszczącymi guzikami, spancerka, czapki oraz butów. W chłodniejsze dni przywdziewali jeszcze sukmanę, na którą zakładali włóczkowy pas.

• PRODUKTY TRADYCYJNE (REGIONALNE)

Na obszarze Miasta Piotrków Trybunalski nie zarejestrowano specjalów jako produkty lokalne. Unikalnymi potrawami regionu są: zalewajka i bliny, wyroby wędliniarskie z pieca, trunki: lokalne piwa – Trybunał i Cornelius, oraz Jan Olbracht piwo rzemieślnicze, miody pitne, napój na bazie chmielu i jałowca Jałowiec. Z uwagi na wysoką produkcję trzody chlewnej, na stołach gości bardzo często schab przyrządzany na różne sposoby np. „bryzol”.

Piotrkowskie piwiarstwo

Początki piotrkowskiego piwiarstwa sięgają średniowiecza i są bezpośrednio związane z historią powstania Piotrkowa, dziś zwanego Trybunalskim. Najstarsza zachowana pisana wzmianka o piotrkowskim piwie pochodzi z 1487 r., kiedy to król Kazimierz Jagiellończyk potwierdził prawa kupców piotrkowskich. Z badań historycznych wiemy jednak, że piwo warzone było w Piotrkowie od założenia miasta, a przez wieki powstawały tu wręcz rekordowe w skali kraju jego ilości. Za sprawą szlacheckich sejmów i trybunałów, historia lokalnego browarnictwa jest wyjątkowo bogata. W XVI w. istniał specjalny gatunek piwa produkowanego w mieście, które nazywane było „Piwo piotrkowskie”. Browar Franciszka Braulińskiego w 20-lecie międzywojennym produkował piwo o nazwie „Porter Trybunalski”, a Browar Sulimar produkuje obecnie piwo „Trybunał”.

Zdjęcie nr 23. Piotrkowskie piwiarstwo

Marcepany Króla Zygmunta

Przy Rynku Trybunalskim 2 mieści się Muzeum Marcepanów, które prowadzi Piotrkowskie Bractwo Akademickie im. Zygmunta I Starego. W muzeum odbywają się warsztaty marcepanowe, w trakcie których przedstawiana historia marcepanu oraz można własnoręcznie przygotować z naturalnych składników marcepan.

Zdjęcie nr 24. Muzeum Marcepanów

Piotrków Trybunalski i jego okolice mogą poszczycić się bogatą tradycją kulinarną, której wyrazem są liczne regionalne produkty i potrawy. Do najbardziej charakterystycznych należą:

- **Jałowiec z Piotrkowa Trybunalskiego:** tradycyjny bezalkoholowy napój o lekko cierpkim, słodkim smaku w wersjach z nutami malin, kawy i karmelu. Charakteryzuje się delikatnym chmielowym aromatem, przypominającym zapach piwa,
- **zalewajka:** popularna zupa na bazie zakwasu żytniego z dodatkiem ziemniaków i często boczku. Jest to jedno z najbardziej rozpoznawalnych dań regionu łódzkiego,
- **prażoki:** potrawa z ugotowanych ziemniaków utłuczonych z mąką, podawana zazwyczaj z okrasą z boczku i cebuli,
- **zarzucajka:** zupa przygotowywana z kiszonej kapusty, ziemniaków i często z dodatkiem żeberek, stanowiąca sycące danie charakterystyczne dla regionu,
- **kluski kartoflane:** proste kluski ziemniaczane, będące częścią tradycyjnej kuchni lokalnej.

• LOKALNE LEGENDY

Na terenie Miasta Piotrków Trybunalski ciągle żywe jest przekazywanie lokalnych legend do których należą m.in.²:

- Legenda o naszym królowi królowej Jadwigi,
- Legenda o księciu Łokietku i dzwonnicy kościoła Farnego,
- Legenda o Opiekunce Miasta,
- Legenda o porwanej zakonnicy,
- Legenda o dwóch siostrach,
- Legenda o sądzie czartowskim,
- Legenda o zatopionej wsi,
- Legenda o Belbogu i Łysej Górze,
- Legenda o Piotrze Morawiaku,
- Legenda o świętym dębie i Czarnym.

Opis powyższych legend można znaleźć na stronie internetowej Centrum Informacji Turystycznej – www.cit.piotrkow.pl.

• TRAKT WIELU KULTUR

Wyróżniającym elementem kulturowym Piotrkowa Trybunalskiego jest Trakt Wielu Kultur, który stanowi nie tylko zintegrowany projekt rewitalizacji zabytkowej części miasta, ale jest to również oznakowany i promowany produkt turystyki kulturowej, obrazujący wielokulturowość miasta, będący wizytówką trybunalskiego grodu.

Na trasie Traktu znajduje się 30 obiektów. Zgodnie ze swoją nazwą Trakt prezentuje zróżnicowane kultury współtworzące dzisiejszy Piotrków – prawosławną, żydowską, luterańską. Poznanie każdej z nich umożliwiają wydane przewodniki, ulotki i materiały promocyjne. Trasa Traktu prowadzi od dworca kolejowego (dawnego dworca Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej), poprzez Wieżę Ciśnień, Cerkiew Prawosławną, budynek sądu, klasztor oo. Bernardynów, ss. Dominikanek, mury obronne, Stare Miasto, Kościoły ewangelicko-augsburski, oo. Jezuitów, Farny, Zamek Królewski a na Wielkiej Synagodze skończywszy. Celem projektu jest ożywienie gospodarcze i społeczne zdegradowanego obszaru miasta poprzez renowację substancji architektonicznej, poprawę dostępności komunikacyjnej, zwiększenie atrakcyjności obszarów miejskich dla inwestorów lokalnych i zewnętrznych. Rekonstrukcja elewacji zabytkowych budynków, rewaloryzacja nawierzchni ulic, urządzenie zieleni miejskiej i elementów małej architektury znacznie podnosi standard przestrzeni publicznych oraz walory architektoniczne miasta.

• INSTYTUCJE KULTURY

Działalność w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz kształtowania współczesnego środowiska kulturowego na terenie miasta Piotrkowa Trybunalskiego prowadzą:

Miejski Ośrodek Kultury (MOK) – prowadzi działalność w kilku lokalizacjach:

- główna siedziba: Aleja 3 Maja 12,
- Ośrodek Edukacji Artystycznej: ul. Słowackiego 13,
- Amfiteatr Miejski: znajdujący się w Parku im. Jana Pawła II przy ul. Gabriela Narutowicza.

² <http://www.cit.piotrkow.pl/o-piotrkowie-t17/legendy-o-piotrkowie-t11>

Posiada zróżnicowane pod względem powierzchni, funkcji i wyposażenia sale, w których istnieje możliwość zorganizowania: koncertów, spotkań, szkoleń, wykładów, pokazów itp. Jest to instytucja promująca kulturę i sztukę poprzez różnorodne formy działalności artystycznej i edukacyjnej. Jego oferta obejmuje szeroki wachlarz zajęć, warsztatów oraz wydarzeń kulturalnych skierowanych do różnych grup wiekowych.

MOK prowadzi również Ośrodek Edukacji Artystycznej, który oferuje dodatkowe zajęcia i warsztaty z zakresu sztuki.

Muzeum w Piotrkowie Trybunalskim, Plac Zamkowy 4 – dzieje muzeum piotrkowskiego wiążą się ściśle z dziejami Piotrkowskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, który grupa Piotrkowian skupiona wokół Michała Rawity Witanowskiego utworzyła dnia 20 maja 1908 r. Jednym z celów, które postawili sobie piotrkowscy krajoznawcy, była organizacja Muzeum Krajoznawczego Ziemi Piotrkowskiej. Zaczątkiem zbiorów muzealnych był zbiór „skamieniałości” ofiarowany w 1909 r. przez Stanisława Psarskiego – właściciela kamieniołomów w Sulejowie.

Muzeum posiada bogate zbiory w czterech głównych działach:

- archeologia: eksponaty związane z historią regionu, w tym artefakty z czasów prehistorycznych i średniowiecznych,
- historia: przedmioty dokumentujące dzieje Piotrkowa Trybunalskiego i okolic, w tym meble, obrazy oraz broń,
- etnografia: zbiory przedstawiające tradycje ludowe, w tym stroje, narzędzia i przedmioty codziennego użytku,
- sztuka: kolekcja dzieł sztuki, w tym obrazy, rzeźby i inne artefakty artystyczne.

Muzeum mieści się w budynku wzniesionym dla Zygmunta Starego przez muratora królewskiego Benedykta Sandomierzanina. Budowę gmachu rozpoczęto w 1512 r., zakończono zaś w 1519 r. W 2019 r. obchodzono 500-lecie rocznicy ukończenia prac budowlanych nad zamkiem królewskim Zygmunta I Starego w Piotrkowie i oddania go do użytkowania ostatnim Jagiellonom.

Muzeum to miejsce, które łączy bogatą historię z dynamiczną działalnością kulturalną, oferując zwiedzającym zarówno edukację, jak i możliwość obcowania ze sztuką i tradycją regionu.

Ośrodek Działań Artystycznych (ODA), mieści się w dwóch budynkach: ul. Dąbrowskiego 5 – jest to miejsce tworzenia, prezentacji i dokumentacji sztuki najnowszej oraz edukacji artystycznej o ustalonej renomie w Polsce i świecie. Istotą programu Ośrodka jest ukazywanie różnorodnych dyscyplin sztuki współczesnej w procesie ich przemian, w momencie reagowania na aktualne zjawiska kulturalno-cywilizacyjne we współczesnym świecie. ODA organizuje różnorodne wydarzenia, takie jak spotkania autorskie, pokazy filmowe czy koncerty, wzbogacając życie kulturalne miasta.

Miejska Biblioteka Publiczna im. Adama Próchnika, ul. Marii-Skłodowskiej Curie 3 – biblioteka powstała w 1923 r. z inicjatywy ówczesnego ławnika Wydziału Szkolnictwa i Oświaty Pozaszkolnej – Adama Próchnika.

Zdjęcie nr 25. Mediateka 800-lecia, ul. Marii-Skłodowskiej Curie 3

Od 1 stycznia 2000 r., na mocy porozumienia zawartego przez Zarząd Miasta Piotrkowa Trybunalskiego i Starostwo Powiatowe, Miejska Biblioteka Publiczna pełni również funkcje biblioteki powiatowej. Obecnie mieści się w budynku Mediateki 800-lecia. Biblioteka służy rozwijaniu i zaspakajaniu potrzeb czytelniczych i informacyjnych mieszkańców, upowszechnianiu wiedzy i nauki, rozwojowi kultury, dba o sprawne funkcjonowanie sieci bibliotecznej i systemu informacyjnego na terenie miasta.

• ORGANIZACJE TURYSTYCZNE

Centrum Informacji Turystycznej (CIT), ul. Zamurowa 11 – CIT z certyfikatem Polskiego Systemu Informacji Turystycznej w kategorii 4 gwiazdek**** przyznanego przez Polską Organizację Turystyczną odpowiada przede wszystkim za pozyskiwanie, przetwarzanie i udzielanie kompleksowej informacji turystycznej obejmującej miasto Piotrków Trybunalski oraz obszar województwa łódzkiego i kraju. Zajmuje się także organizowaniem wydarzeń o charakterze turystycznym oraz udziału w obcych wydarzeniach promocyjnych krajowych i zagranicznych celem promocji miasta i walorów turystycznych.

Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze, Oddział im. Michała Rawity – Witanowskiego w Piotrkowie Trybunalskim, Pl. Czarnieckiego 10 – działa od 1908 r. i jest najstarszą organizacją turystyczną regionu piotrkowskiego. Oddział udziela informacji o atrakcjach turystycznych i bazie turystycznej Piotrkowa Trybunalskiego oraz regionu piotrkowskiego. Prowadzi poradnictwo turystyczne.

• ORGANIZACJE POZARZĄDOWE

W sferze kultury, na terenie Miasta Piotrkowa Trybunalskiego, działają także organizacje pozarządowe. Do najprężniej działających należą:

- Stowarzyszenie Działań Artystycznych „Galeria OFF”,
- Stowarzyszenie Przyjaciół Ognisk Artystycznych,
- Stowarzyszenie „Busola dla Artystycznie Uzdolnionych Dzieci”,
- Stowarzyszenie Folkloru Miejskiego „AGRAFA”,
- Towarzystwo Przyjaciół Miasta Piotrkowa Trybunalskiego,
- Piotrkowskie Towarzystwo Fotograficzne „Fcztery”,
- Piotrkowskie Towarzystwo Taneczne,
- Piotrkowski Klub Kolekcjonerów,
- Stowarzyszenie Łoża Kulturalna Stare Miasto,
- Europejskie Stowarzyszenie Modelarzy,
- Piotrkowskie Stowarzyszenie Rozwoju, Promocji i Integracji Europejskiej „EURO – CENTRUM” w Piotrkowie Trybunalskim.

• POZOSTAŁE ORGANIZACJE ZAJMUJĄCE SIĘ KRZEWIENIEM KULTURY

Sala Tradycji Sądownictwa im. Stanisława Śrzednickiego – sala znajduje się w budynku Sądu Okręgowego przy ul. Słowackiego 5. Jest to mikromuzeum dotyczące historii sądownictwa polskiego, poświęcone pamięci Stanisława Śrzednickiego, pierwszego w historii prezesa polskiego Sądu Najwyższego. Osoby zainteresowane zorganizowaniem spotkania o charakterze edukacyjnym, przeznaczonego dla młodzieży szkolnej lub ewentualnie innych grup społecznych proszone są o przesłanie wiadomości e-mail na poniższy adres: administracja@piotrkow-tryb.so.gov.pl.

Centrum Idei „Ku Demokracji”, ul. Rycerska 3 – powstało dzięki remontowi, rozbudowie oraz dostosowaniu istniejących zabudowań klasztoru Panien Dominikanek i nadaniu obiektowi funkcji kulturalnych. Przedsięwzięcie to jest nakierowane na udostępnienie ogółowi społeczeństwa oferty kulturalnej, która poprzez sposób przekazu i oferowaną tematykę będzie kształtować postawy i propagować wszelkie wartości związane z demokracją. Polska kultura, obyczaje i historyczna pamięć, są nierozzerwalnie związane z demokracją. Demokracja jest sprzężona z dziejami Piotrkowa Trybunalskiego, który jest kolebką polskiego parlamentaryzmu.

Działalność artystyczna w Centrum obejmuje różne dziedziny sztuki: koncerty, wystawy i wernisaże, warsztaty artystyczne, spotkania z pisarzami i poetami, spotkania z ludźmi sztuki, kultury, spektakle teatralne, projekcje filmowe, prezentacje młodych twórców kultury. Centrum to także dobre miejsce na spotkania środowisk twórczych, prelekcje naukowe, seminaria, konferencje i sympozja.

• WYBRANE IMPREZY O CHARAKTERZE KULTUROWYM

Na terenie miasta organizowane są liczne wydarzenia o charakterze kulturalnym i rozrywkowym. Do najważniejszych imprez można zaliczyć:

- **Dni Miasta** – cykl imprez muzycznych, sportowych i rekreacyjnych z okazji Dni Miasta. Impreza organizowana jest w czerwcu;
- **Ogólnopolski Festiwal Folkloru Miejskiego** – festiwal odbywa się co roku w maju w Amfiteatrze Miejskim w Piotrkowie Trybunalskim. To nie tylko przegląd sztuki kapel podwórkowych działających w instytucjach

- kultury z całego kraju, ale to także warsztaty i panele dyskusyjne. Głównym celem Festiwalu jest propagowanie folkloru miejskiego przejawiającego się w tradycyjnym ulicznym i podwórkowym muzykowaniu;
- **Dni Muzyki Kameralnej** – cykl koncertów organizowanych przez Muzeum w Piotrkowie Trybunalskim od 50 lat (kwiecień);
 - **Jazz Scena Zamek** – cykliczne koncerty organizowane od kilku lat przez Muzeum w Piotrkowie Trybunalskim (cały rok);
 - **Jarmark Trybunalski** – nawiązująca do historycznych jarmarków impreza handlowo-wystawiennicza, która odbywa się na piotrkowskim Rynku (czerwiec) w trakcie Imienin Piotrków;
 - **PiotrkOFF Art Festiwal** – to cykliczna impreza o charakterze muzycznym dopuszczająca możliwość uzupełnienia oferty programowej innymi dziedzinami sztuki. Wspólnym mianownikiem jest prezentacja tych obszarów muzyki, filmu, teatru czy sztuk wizualnych, które ogólnie traktowane są jako niszowe, nie nastawione na odbiór masowego odbiorcy (październik);
 - **Ogólnopolski Konkurs Poetycki o „Rubinową Hortensję”** – jeden z najbardziej prestiżowych konkursów literackich o zasięgu ogólnopolskim (listopad);
 - **Ogólnopolski Festiwal Pianistyczny im. I. Paderewskiego** – organizowany przez PSM I i II stopnia organizowany co dwa lata: listopad/grudzień;
 - **Ogólnopolski Konkurs Klarnetowy** – organizowany przez PSM I i II stopnia co dwa lata: maj;
 - **Ogólnopolskie Impresje Taneczne** – konkurs formacji tanecznych (listopad);
 - **„Noc Muzeów”** – wydarzenie cykliczne, ogólnopolskie (maj);
 - **Międzynarodowy Festiwal Sztuki Interakcje** – to najważniejszy, cykliczny projekt organizowany w Polsce nieprzerwanie od 1999 r., prezentujący takie dziedziny sztuki jak performance, happening, akcjonizm, konceptualizm, kontekstualizm traktowane wspólnie jako podstawowe praktyki dyscypliny określanej szerokim mianem „sztuka żywa” (wrzesień);
 - **Piotrkowskie Biennale Sztuki** – ogólnopolski konkurs artystów sztuk wizualnych, którego celem jest przegląd i prezentacja współczesnych tendencji w sztuce, lipiec-sierpień, co dwa lata;
 - **Festiwal Old Town Jazz** – od IV do XII to cykliczna impreza organizowana od 2011 r. Projekt ten to wspólna nazwa cyklu koncertów i wydarzeń towarzyszących poświęconych kulturze jazzowej;
 - **Wieczór Tańca i Mody**;
 - **Piotrkowska Jesień Organową** – to ogólnomiejska impreza muzyczna, odbywająca się od 2011 r. w Piotrkowie Trybunalskim w miesiącu październiku. Projekt składa się trzech/czterech koncertów muzyki organowej i religijnej, przeznaczona dla szerokiego grona słuchaczy;
 - **Piotrkowskie Święta Miodu** – lipiec;
 - **Narodowy Dzień Czytania** – wrzesień każdego roku;
 - **Rocznica Zbrodni Katyńskiej** – kwiecień;
 - **Festiwal Klarnetowy** – maj;
 - **Regionalny Konkurs Akordeonowy** – kwiecień;
 - **Piotrkowskie Spotkania Fletowe** – organizowane przez PSM I i II stopnia co trzy lata: marzec;
 - **Panorama Taneczna „O Złotego Piotrka”** – czerwiec każdego roku;
 - **Koncert Chwały** – Boże Ciało każdego roku;
 - **Plener Miast Partnerskich** – czerwiec;
 - **Obchody 3 Maja** – każdego roku;
 - **Obchody 11 listopada, 3 Maja**;
 - **Miejska Wigilia**;
 - **cykliczne, tematyczne spacerzy z przewodnikiem po mieście.**

• TURYSTYKA

Na atrakcyjność turystyczną miasta Piotrkowa Trybunalskiego mają wpływ takie czynniki jak: zabytki, dobrze rozwinięta infrastruktura okołoturystyczna i baza noclegowa oraz atrakcyjne położenie w centralnej Polsce. Jednym z elementów turystyki na terenie miasta są ważne, w tym o zasięgu europejskim, szlaki kulturowe/turystyczne zlokalizowane na terenie miasta:

- **samochodowy Szlak Romański** – trasa turystyczna łącząca miejscowości o przeszłości romańskiej. W województwie łódzkim to trasa samochodowa licząca 445 km, która prowadzi nie tylko przez miejscowości z zabytkami romańskimi, ale także miasta regionu, w tym Piotrków Trybunalski.
- **Szlak Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej** – szlak, na którym można zwiedzać kolejowe zabytki techniki w połączeniu z obiektami kulturowymi miejscowości wzdłuż szlaku stanowią niezwykle atrakcją turystyczną. W województwie łódzkim podróż Szlakiem Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej (143 km) zajmuje około 3 godziny (nie uwzględniając postojów i zwiedzania obiektów zabytkowych znajdujących się na Szlaku). Na trasie znajduje się także miasto Piotrków Trybunalski.
- **Niebieski szlak turystyczny – Szlak Rzeki Pilicy** – łączna długość szlaku wynosi 121 km. Rozpoczyna się on w Piotrkowie Trybunalskim, kończy w Krzętowie i przebiega przez następujące miejscowości: Barkowice Mokre, Bronisławów, Swolszewice Duże, Smardzewice, Karolinów, Sulejów, Przedbórz.
- **Zielony szlak turystyczny – Szlak Rekreacyjny** – krótki szlak o łącznej długości 22 km, rozpoczyna się w Piotrkowie Trybunalskim.
- **Magistrała rowerowa W-E (192 km)** – koncepcja szlaki turystycznej zakłada połączenie Niemiec, Polski i Ukrainy w transeuropejską trasę rowerową. Przebiegając przez cenne tereny nie tylko pod względem przyrodniczym, ale i historycznym, wskazuje również Piotrków Trybunalski, jako miejsce warte zwiedzenia.
- **Szlak Grunwaldzki (180 km)** – szlak został oznakowany na 600. rocznicę bitwy pod Grunwaldem, jako część ogólnopolskiego szlaku kulturowego. Przebiega historyczną trasą przemarszu wojsk Władysława Jagiełły przed bitwą pod Grunwaldem – od Krakowa przez Grunwald do Malborka.
- **Szlak św. Jakuba**
- **Trakt Wielu Kultur**
- **Trakt Żydowski**
- **Trakt Rosyjski**
- **Trakt Luterński**
- **Sejmowy Piotrków**
- **Trybunał Koronny**
- **Sanktuaria Maryjne**
- **Szlak Piwowski**
- **Piotrków Niepodległości**
- **Legionowy Piotrków**
- **Piotrków Filmowy**
- **Piotrkowskie Kapliczki**

Lokalne szlaki turystyczne:

- Okólny po mieście i przedmieściach Piotrkowa,
- Szlak rekreacyjny wokół Piotrkowa,
- Szlak rzeki Pilicy,
- Szlak partyzancki im. Hubala.

5.5. Konsultacje społeczne związane z problematyką ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

W maju 2025 r. przeprowadzono internetowe konsultacje społeczne w formie ankiety on-line, dostępnej na stronie internetowej Miasta Piotrkowa Trybunalskiego. Celem badania było zebranie opinii mieszkańców na temat stanu ochrony zabytków oraz preferencji dotyczących opieki nad dziedzictwem kulturowym miasta. W badaniu wzięło udział 100 osób. Najważniejsze ustalenia:

Jako najbardziej rozpoznawalne zabytki Piotrkowa Trybunalskiego respondenci najczęściej wskazywali takie obiekty jak:

- Zamek Królewski,
- Willa „Wanda”,
- Restauracja „Europa”,
- Budynek po Sigmatrixie,
- Wieża ciśnień,
- Kościół farny,
- Kościół jezuitów,
- Rynek Trybunalski,
- Dworzec PKP,
- Mury miejskie,
- Park im. Józefa Poniatowskiego.

Najbardziej niedocenione zabytki wymagające promocji lub remontu – w opinii ankietowanych szczególnej troski lub wypromowania wymagają m.in.:

- Pałac w Bykach,
- Zamek i park im. J. Poniatowskiego,
- Willa „Wanda”,
- Dawna parowozownia (m.in. hala wachlarzowa),
- Budynek „Europa”,
- Budynek po Sigmatrixie,
- Kamienice staromiejskie,
- Kino Czary,
- Huta Szkła „KARA”,
- Cmentarz Żydowski,

Jako nową funkcję Willi „Wanda” – w związku z planowanym zakupem i renowacją tego secesyjnego obiektu, ankietowani wskazali możliwe funkcje użytkowe, jakie powinien pełnić obiekt:

- Muzeum (np. multimedialne, Legionów, Piłsudskiego),
- Pałac ślubów,
- Centrum Informacji Turystycznej,
- Restauracja lub restauracja z noclegiem,
- Klubokawiarnia / miejsce spotkań dla seniorów,
- Hotel,
- Siedziba dla lokalnych stowarzyszeń.

Konsultacje potwierdziły dużą świadomość mieszkańców w zakresie lokalnego dziedzictwa oraz silne poparcie dla działań rewitalizacyjnych, w tym szczególnie dla przywrócenia dawnego blasku willi „Wanda”. Wyniki ankiety stanowią istotną podstawę dla dalszych działań planistycznych i inwestycyjnych w ramach miejskiej polityki ochrony zabytków.

5.6. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację

inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Miasta Piotrków Trybunalski funkcjonują dwie z ww. form, jest to wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

5.6.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie Miasta Piotrkowa Trybunalskiego znajdują się 102 zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków (Tabela nr 1.) Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie miasta. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Miasta Piotrkowa Trybunalskiego

LP.	OBIEKT	NR I DATA REJESTRU ZABYTEKÓW
1	dzielnica staromiejska (układ przestrzenny)	nr rej.: 189-IX-35 z 01.02.1962
2	układ urbanistyczny śródmieścia miasta Piotrkowa Trybunalskiego	nr rej.: 210 z 14.09.1967
3	kościół farny p.w. św. Jakuba, ul. Krakowskie Przedmieście 2	nr rej.: 200 z 04.09.1967
4	plebania kościoła farnego. św. Jakub, ul. Krakowskie Przedmieście 2/ul. Garncarska 2	nr rej.: 654 z 04.09.1967
5	kaplice cmentarne rodziny Juttnerów i Burghardów na cmentarzu rzym.-kat. paraf. św. Jakuba Apostoła	nr rej.: A/86 z 10.12.2009
6	Zespół kościoła pw. Nawiedzenia NMP wraz z działką, ul. Krakowskie	nr rej.: A/36 z 31.05.2007
7	Przedmieście 31/33:	
8	- dawny cmentarz przykościelny kościoła pw. Nawiedzenia NMP	
9	- dzwonnica murowana kościoła parafialnego rzymsko-katolickiego p.w. Nawiedzenia NMP - kościół parafialny rzymsko-katolicki p.w. Nawiedzenia NMP	
10	kościół O.O. Bernardynów pw. Matki Boskiej Anielskiej i św. Krzyża wraz z ogrodzeniem (mur, brama i żelazna krata kuta), ul. Słowackiego 2	nr rej.: 203 z 07.06.1967
11	budynek klasztoru O.O. Bernardynów, ul. Słowackiego 2	nr rej.: 204 z 07.06.1967
12	dawny kościół SS Dominikanek pw. N.P. Marii Śnieżnej, pl. Kościuszki/Rycerska 3	nr rej.: 205 z 08.09.1967
13	dawny klasztor SS Dominikanek obecnie studium nauczycielskie, pl. Kościuszki / Rycerska 3	nr rej.: 206 z 09.09.1967
14	dom przy ul. Rycerskiej 3 (plebania)	nr rej.: 675 z 12.09.1967
15	kościół poddominikański obecnie parafialny pw. św. Jacka i Doroty w, ul. Wojska Polskiego 35	
16	dawny klasztor OO. Dominikanów, obecnie plebania, ul. Wojska Polskiego 35	nr rej.: 202 z 08.09.1967
17	kaplica rzymsko-katolicka pw. Matki Boskiej Różańcowej przy kościele poddominikańskim, ul. Wojska Polskiego 35	nr rej.: 675 z 08.09.1967
18	kościół O.O. Jezuitów p.w. św. Franciszka Ksawerego, ul. Pijarska	nr rej.: 207 z 04.09.1967
19	budynek dawnego kolegium O.O. Jezuitów, obecnie Liceum Ogólnokształcące im. B. Chrobrego, ul. Pijarska/ul. Kopernika	nr rej.: 208 z 04.09.1967
20	budynek klasztoru O.O. Jezuitów, ul. Pijarska/ul. Kopernika	nr rej.: 653 z 04.09.1967

21	dawny kościół O.O. Pijarów ob. ewangelicki, ul. Rwańska 6	nr rej.: 659 z 09.09.1967
22	dawny klasztor o.o. Pijarów (były areszt), ul. Rwańska/ul. Wojska Polskiego	nr rej.: 660 z 09.09.1967
23	budynek cerkwi przy ul. Słowackiego 15 wraz z działką wskazaną w decyzji, ul. Słowackiego	nr rej.: 265 z 07.10.1976
24	dawna Synagoga duża, obecnie siedziba Miejskiej Biblioteki Publicznej, ul. Jerozolimska 29	nr rej.: 661 z 11.09.1967
25	dawna Synagoga mała, obecnie siedziba Miejskiej Biblioteki Publicznej, ul. Jerozolimska 29	nr rej.: 662 z 11.09.1967
26	cmentarz prawosławny, ul. Cmentarna 10 wraz z:	nr rej.: 446 z 28.04.1995
27	- kaplicą pogrzebową na cmentarzu prawosławnym	
28	- kaplicę grobową Tatiany Maksimownej Andriejewej	
29	- murem cmentarza prawosławnego wraz z bramą	
30	cmentarz żydowski wraz z murowanym ogrodzeniem, ul. Spacerowa/Kręta	nr rej.: 408 z 27.12.1989
31	park miejski im. J. Poniatowskiego, ul. Parkowa - Żeromskiego - Żwirki,	nr rej.: 373 z 10.11.1986
32	dawny zamek, obecnie siedziba Muzeum, pl. Zamkowy 4	nr rej.: 209 z 04.09.1967
33	dawne mury miejskie przy pl. Kościuszki, częściowo w murach dawnego klasztoru SS. Dominikanek, pl. Kościuszki	nr rej.: 658 z 09.09.1967
34	dawne mury miejskie przy ul. Garncarskiej, obecnie ogrodzenie kościoła farnego, ul. Garncarska	nr rej.: 655 z 04.09.1967
35	dawne mury miejskie w Piotrkowie Trybunalskim, pl. Niepodległości	nr rej.: 656 z 08.09.1967
36	zespół stacji dawnej kolei warszawsko-wiedeńskiej w Piotrkowie Trybunalskim wraz z nieruchomością gruntową, ul. Słowackiego/P.O.W:	nr rej.: 440 z 18.05.1995
37	- budynek dworca (1)	
38	- wiata peronowa (2)	
39	- budynek handlowy (3) dawny budynek biurowy	
40	- budynek biurowy (4) dawny dom mieszkalny pracowników kolei	
41	- budynek ekspedycji (5)	
42	- budynek biurowo-gospodarczy (7)	
43	- magazyn (8)	
44	- piwnica (9)	
45	- piwnica (10)	
46	- budynek mieszkalny (11) i komisariat SOK, dawne warsztaty mechaniczne	
47	- biblioteka (12) dawny budynek mieszkalny	
48	- budynek mieszkalny (13) dawne koszary drogowe	
49	- zachowane nawierzchnie brukowe (14)	
50	- kompleksy starodrzewia (15)	
51	zespół stacji kolejki wąskotorowej wraz z nieruchomością gruntową:	nr rej.: 441 z 18.08.1994:
52	- budynek stacji	
53	- magazyn	
54	- parowozownia	
55	- szalet	
56	park podworski ul. Belzacka 160	nr rej.: 664 z 11.09.1967
57	dom, pl. Czarnieckiego 1/Rynek Trybunalski 5,	nr rej.: 1124 z 26.05.1972
58	dom w Piotrkowie Tryb, przy pl. Czarnieckiego 7	nr rej.: 665 z 11.09.1967
59	dom w Piotrkowie Tryb, pl. Czarnieckiego 9	nr rej.: 1116 z 22.05.1972

60	dom w Piotrkowie Tryb, pl. Czarnieckiego 10	nr rej.: 666 z 12.09.1967
61	budynek, przy ul. Dąbrowskiego 14 (willa Wanda)	nr rej.: 343 z 28.08.1984
62	kamienica frontowa przy ul. Dąbrowskiego 15 wraz z działką	nr rej.: 391 z 31.05.1988
63	dom, ul. Farna 2	nr rej.: 1117 z 22.05.1972
64	dom, ul. Farna 3	nr rej.: 1118 z 22.05.1972
65	dom, ul. Farna 4	nr rej.: 1119 z 22.05.1972
66	dom, ul. Farna 5/Grodzka 6	nr rej.: 667 z 12.09.1967
67	dom, ul. Farna 6	nr rej.: 1120 z 22.05.1972
68	dom, ul. Farna 8	nr rej.: 668 z 12.09.1967
69	dom, ul. Grodzka 1/Konarskiego 2	nr rej.: 669 z 12.09.1967
70	dom – budynek frontowy wraz z działką wskazaną w decyzji, ul. Konarskiego 4/Pijarska 5	nr rej.: 670 z 12.09.1967
71	budynek dawnego banku i restauracji Europa, pl. Kościuszki 4/ul. Stronczyńskiego 2	nr rej.: A/404 z 19.10.2021
72	budynek położony pod nr.6 przy pl. Kościuszki wraz z działką	nr rej.: 426 z 23.03.1992
73	kamienica, ul. Łazienna Mokra 1/Szewska 2	nr rej.: 211 z 12.09.1967
74	dom, ul. Łazienna Mokra 2/Rynek 12	nr rej.: 671 z 12.09.1967
75	budynek dawnego Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Rzemieślników i Handlujących Miasta Piotrkowa wraz z oficyną oraz działką, obecnie wojewódzki dom kultury, ul. 3 Maja	nr rej.: A-447 z 16.06.1995
76	pałac, ul. Pasaż Rudowskiego 4	nr rej.: 276 z 27.03.1979
77	dom przy ul. Rwańskiej 4	nr rej.: 673 z 12.09.1967
78	dom przy ul. Rwańskiej 6	nr rej.: 674 z 12.09.1967
79	dom, Rynek Trybunalski 1	nr rej.: 680 z 14.09.1967
80	dom (budynek frontowy), Rynek Trybunalski 2, (z wyłączeniem oficyny zachodniej i oficyny południowej, skreślonych z rejestru zabytków decyzją z dnia 31.05.2012)	nr rej.: 681 z 16.09.1967
81	kamienica mieszczańska wraz z nieruchomością gruntową, Rynek Trybunalski 3/Rwańska 1	nr rej.: A/18 z 07.09.2004
82	dom, Rynek Trybunalski 4	nr rej.: 682 z 16.09.1967
83	budynek przy Rynku Trybunalskim 7 wraz z nieruchomością gruntową wskazaną w decyzji	nr rej.: 426 z 06.04.1994
84	trzy kamienice wraz z otoczeniem zabytku: Rynek Trybunalski 8/Grodzka 2, Grodzka 2	nr rej.: A/95 z 03.08.2010
85	dom, Rynek Trybunalski 9	nr rej.: 683 z 16.09.1967
86	dom, Rynek Trybunalski 10	nr rej.: 684 z 16.09.1967
87	kamienica mieszczańska wraz z nieruchomością gruntową wskazaną w decyzji, Rynek Trybunalski 11	nr rej.: 448 z 18.12.1996
88	kamienica, ul. Sienkiewicza 6	nr rej.: A/417 z 16.11.2022
89	dom, ul. Sieradzka 1/Rwańska 2	nr rej.: 676 z 12.09.1967
90	dom, ul. Sieradzka 4	nr rej.: 1121 z 22.05.1972
91	dom, ul. Sieradzka 6/Rycerska 10	nr rej.: 1122 z 22.05.1972
92	kamienica z oficyną mieszkalną wraz z nieruchomością gruntową wskazaną w decyzji, ul. Sieradzka 8/Szewska 5	nr rej. A/158 z 07.01.2015
93	dom, ul. Słowackiego 1	nr rej.: 677 z 14.09.1967
94	dom, ul. Słowackiego 3	nr rej.: 678 z 14.09.1967
95	budynek Urzędu Wojewódzkiego przy ul. Słowackiego 5 (obecnie sąd), ul. Słowackiego 5	nr rej.: 278 z 02.04.1979

96	dom, ul. Słowackiego 13	nr rej.: 679 z 14.09.1967
97	gmach dawnego gimnazjum żeńskiego wraz z działką oraz ogrodzeniem, ul. Stronczyńskiego 1	nr rej. A/60 z 29.07.2008
98	dom w Piotrkowie Tryb. ul. Szewska 3/Rycerska 12	nr rej.: 1123 z 26.05.1972
99	dom, ul. Wojska Polskiego 5/Jerozolimska 3	nr rej.: 685 z 16.09.1967
100	cmentarz wojskowy, ul. Partyzantów 1a	nr rej.: A/431 z 13.11.2024
101	Piotrków Trybunalski – Byki dawny pałac w Bykach, dawna siedziba szkoły wodnomelioracyjnej, ul. Kasztelańska 9	nr rej.: 181 z 16.09.1967
102	Piotrków Trybunalski – Byki park, ul. Kasztelańska 9	nr rej.: 288 z 31.08.1983

5.6.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Zasoby sztuki sakralnej obejmują wszystkie kategorie zabytków: malarstwo, rzeźbę oraz rzemiosło artystyczne z całym jego zróżnicowaniem (złotnictwo, sprzęty stolarskie, tkaniny, szkło, witrażownictwo, ludwisarstwo). Zabytki ruchome to również elementy wystroju budowli, posiadające cechy indywidualnych wytworów artystycznych lub rzemieślniczych. Należą do nich m.in.: rzeźby, płaskorzeźby, polichromie naścienne lub stropowe, mozaiki, sztukaterie i różnego rodzaju detal architektoniczny. Za zabytki ruchome uznaje się także obiekty małej architektury, wykazujące wysoki poziom warsztatu artystycznego lub rzemieślniczego, dokumentujący historyczne trendy, np.: rzeźby ogrodowe, pomniki, obeliski, słupy, krzyże i kapliczki przydrożne, nagrobki.

Najcenniejsze zabytki ruchome z terenu Miasta Piotrkowa Trybunalskiego wpisane zostały do rejestru zabytków ruchomych. Stanowią one przede wszystkim wyposażenie i wystrój kościołów. Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się szczegółowych danych dotyczących tych obiektów. Informacje można uzyskać w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Łodzi.

5.6.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;

6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z powyższym, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego Miasta Piotrkowa Trybunalskiego jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. W obowiązujących planach wyznaczono szczegółowe zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustalenia te powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

Na podstawie obowiązujących przepisów obecnie na terenie Miasta Piotrkowa Trybunalskiego obowiązuje 95 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Wykaz planów dostępny jest na stronie internetowej miasta w zakładce „rejestr planów”.

Działając na podstawie art. 13a ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym Rada Miasta Piotrkowa Trybunalskiego podjęła Uchwałę Nr IV/66/24 Rady Miasta Piotrkowa Trybunalskiego z dnia 27 czerwca 2024 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia planu ogólnego Miasta Piotrków Trybunalski. Termin zakończenia procedury przewiduje się w roku 2026 r.

Dodatkowo działając na podstawie art. 14 ust. 1 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym Rada Miasta Piotrkowa Trybunalskiego podjęła niżej wymienione uchwały w sprawie przystąpienia do sporządzenia projektu planu miejscowego:

- Uchwała Nr XVI/274/07 Rady Miasta Piotrkowa Trybunalskiego z dnia 28.11.2007 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów przy ul. Witosza w Piotrkowie Trybunalskim;
- Uchwała Nr LI/836/10 Rady Miasta Piotrkowa Trybunalskiego z dnia 26.05.2010 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic: Świerczowskiej, Zalesickiej i Anny w Piotrkowie Trybunalskim;
- Uchwała Nr XI/218/11 Rady Miasta z dnia 31.08.2011 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów w rejonie ulicy Targowej w Piotrkowie Trybunalskim (na terenie zlokalizowane są zabytki objęte formami ochrony);
- Uchwała Nr XXXV/671/13 Rady Miasta z dnia 28.08.2013 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic: Narutowicza, Al. 3 Maja, Kopernika i Sienkiewicza w Piotrkowie Trybunalskim (na terenie zlokalizowane są zabytki objęte formami ochrony);
- Uchwała Nr XLII/759/14 Rady Miasta z dnia 24.03.2014 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Kopernika i Al. 3 Maja – Plac Niepodległości w Piotrkowie Trybunalskim (na terenie zlokalizowane są zabytki objęte formami ochrony);
- Uchwała Nr XVII/237/15 Rady Miasta z dnia 18.12.2015 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic: Al. Gen. Wł. Sikorskiego, Al. Concordii, drogi projektowanej, Agrestowej i Dworskiej w Piotrkowie Trybunalskim (na terenie zlokalizowane są zabytki objęte formami ochrony);
- Uchwała Nr XXXVII/459/17 Rady Miasta z dnia 29.03.2017 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic: Łódzkiej, Gęsiej i Wiatracznej w Piotrkowie Trybunalskim;
- Uchwała Nr LV/705/18 Rady Miasta z dnia 30.05.2018 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów w rejonie ulicy Życzliwej w Piotrkowie Trybunalskim;
- Uchwała Nr XVII/278/20 Rady Miasta z dnia 26.02.2020 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic: Żelaznej, Roosevelta, Wroniej, Glinianej oraz terenów PKP w Piotrkowie Trybunalskim;
- Uchwała Nr XVIII/288/20 Rady Miasta z dnia 18.03.2020 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic: Przemysłowej, Lotniczej, Żwirki oraz terenów PKP w Piotrkowie Trybunalskim;
- Uchwała Nr LXVI/823/23 Rady Miasta z dnia 30.08.2023 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic: Sulejowskiej i Gipsowej w Piotrkowie Trybunalskim;

- Uchwała Nr LXXII/885/24 Rady Miasta Piotrkowa Trybunalskiego z dnia 24.01.2024 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic: Sulejowskiej, Włókienniczej, Wypoczynkowej i Tkackiej w Piotrkowie Trybunalskim;
- Uchwała Nr III/33/24 Rady Miasta Piotrkowa Trybunalskiego z dnia 28.05.2024r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic: Spacerowej, Rolniczej i Michałowskiej w Piotrkowie Trybunalskim;
- Uchwała Nr III/34/24 Rady Miasta Piotrkowa Trybunalskiego z dnia 28.05.2024r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic: Piaskowej i Krętej w Piotrkowie Trybunalskim;
- Uchwała Nr III/35/24 Rady Miasta Piotrkowa Trybunalskiego z dnia 28.05.2024r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic: Wschodniej i Rakowskiej w Piotrkowie Trybunalskim.

5.7. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków. Ponadto Wójt (burmistrz, prezydent miasta) o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zmieniona w 2010 r. istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków, poprzez między innymi obowiązek uzgadniania

z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o ustaleniu warunków zabudowy i zagospodarowania terenu (WZIZT) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

Gminna ewidencja zabytków Miasta Piotrkowa Trybunalskiego została przyjęta Zarządzeniem nr 61 Prezydenta Miasta Piotrkowa Trybunalskiego z dnia 3 marca 2014 r. w sprawie założenia gminnej ewidencji zabytków Miasta Piotrkowa Trybunalskiego w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych oraz zabytków archeologicznych z terenu gminy Miasta Piotrkowa Trybunalskiego. Spis obiektów ujętych w GEZ zawiera Załącznik nr 1.

Zarządzeniem Nr 142 Prezydenta Miasta Piotrkowa Trybunalskiego z dnia 01.06.2023r. do Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Miasta Piotrkowa Trybunalskiego włączony został następujący obiekt nieruchomy niewpisany do rejestru zabytków: „budynek dawnej destylarni Maurycego Brauna usytuowany przy ul. Stefana Batorego 4a w Piotrkowie Trybunalskim (na terenie działek nr ewid. 320/11, 320/13 obręb 21)”.

Ewidencja jest dokumentem otwartym – powinna być stale weryfikowana i aktualizowana. Dotyczy to także włączania nowych obiektów do GEZ.

5.7.1. Stanowiska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków

Od końca lat 70. XX w. wdrażany był program AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski – podział terenu całej Polski na pola, na których prowadzi się archeologiczne badania powierzchniowe. Bardziej szczegółowe badania prowadzone są w formie badań ratowniczych i nadzorów archeologicznych nad pracami inwestycyjnymi. Przebadane stanowiska o znacznej wartości kulturowej wpisane są do rejestru zabytków. Pozostałe znajdują się w ewidencji zabytków archeologicznych. Nie jest to zbiór zamknięty i nie można wykluczyć, iż w wyniku dalszej weryfikacji i prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady działalności człowieka.

Wśród zabytków archeologicznych wyróżnić można dwa typy: ruchome i nieruchome. Zabytki ruchome to wszelkiego rodzaju przedmioty związane z działalnością człowieka w przeszłości, zarówno wytwory pracy ludzkiej, takie jak naczynia, narzędzia, ozdoby, broń itp., jak i tzw. ekofakty – występujące na stanowisku pozostałości organiczne i nieorganiczne pochodzące ze środowiska naturalnego.

Stanowiska na terenie Miasta Piotrkowa Trybunalskiego zewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski: 73-53, 73-54, 74-53, 74-54. Skutkiem tego było odkrycie 48 stanowisk archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków (Załącznik nr 2). Wśród stanowisk na terenie miasta nie występują stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.

Wszystkie stanowiska wymagają jednak dokładnych badań, które potwierdziłyby występowanie na ich terenie materiału. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

Nie wyklucza się odkrycia w przyszłości kolejnych stanowisk archeologicznych. Obecnie program AZP się zakończył, planowany jest program AZP+ (prowadzony przez NID), mający na celu dodatkową weryfikację stanowisk archeologicznych. Odkrycia nowych stanowisk może nastąpić przede wszystkim w wyniku prowadzenia wszelkich prac ziemnych podczas nowych inwestycji, przypadkowych odkryć.

Ochrona właściwa zabytkom archeologicznym powinna być przypisana również do zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych historycznych miast i wsi, nawet jeśli nie zostały one osobno ujęte w ewidencji zabytków archeologicznych. Obszary te z natury rzeczy spełniają kryterium zabytku archeologicznego przewidzianego w art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tj. pozostałości terenowej historycznego osadnictwa. Natomiast ze względu na zagrożenie dla substancji nawarstwień kulturowych, jakie niesie ze sobą naruszanie struktury gruntu, wszelkie zamierzenia budowlane na obszarze historycznego miasta lub wsi o metryce średniowiecznej/nowożytniej powinny być objęte obowiązkiem przeprowadzenia niezbędnych badań archeologicznych. Realizacja wszelkich inwestycji na obszarach zidentyfikowanych stanowisk archeologicznych wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków oraz zapewnienia badań archeologicznych, w zakresie wyznaczonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w – art. 31. ustawy o ochronie zabytków.

W przypadku, gdy obszar stanowiska archeologicznego o własnej formie terenowej lub wpisanego do rejestru zabytków objęty został miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego dopuszczającym zainwestowanie lub zagospodarowanie, należy dążyć do zmiany tego planu, aby wyeliminować lub

zminimalizować zagrożenie dla zabytku. Szczególny priorytet należy przyznać stanowiskom archeologicznym o własnej formie terenowej, z obszarów których należy usuwać wszelkie funkcje stwarzające zagrożenie dla substancji zabytku.

Zgodnie z art. 33. ust. 1 „Kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta)”.

W przypadku kolizji z wszystkimi stanowiskami archeologicznymi należy wprowadzić zapisy umożliwiające przeprowadzenie niezbędnych badań archeologicznych zagrożonych zniszczeniem, na które należy uzyskać pozwolenie od wojewódzkiego konserwatora zabytków.

5.7.2. Obiekty stanowiące własność miasta

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane, spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest Miasto Piotrków Trybunalski;
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze Miasto Piotrków Trybunalski.

Miasto Piotrków Trybunalski jest właścicielem 82 obiektów zabytkowych, w tym 19 obiektów wpisanych jest do rejestru zabytków. Wykaz został przedstawiony w tabeli poniżej (Tabela nr 2).

Tabela nr 2. Obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz ujęte w gminnej ewidencji zabytków, których miasto Piotrków Trybunalski lub Spółka Miejska jest właścicielem

WYKAZ OBIEKTÓW UJĘTYCH W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW ORAZ WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW, KTÓRE STANOWIĄ WŁASNOŚĆ MIASTA PIOTRKOWA TRYBUNALSKIEGO (EWENTUALNIE TBS SP. Z O.O.)					
LP.	OBIEKT	ULICA	NR	UWAGI	INFORMACJA CZY OBIEKT ZNAJDUJE SIĘ W REJESTRZE ZABYTEKÓW
1	kamienica	Rynek Trybunalski / Sieradzka 2	2		TAK
2	kamienica	Rynek Trybunalski / Rwańska 1/3	3		TAK
3	kamienica	Rynek Trybunalski	4		TAK
4	kamienica	Rynek Trybunalski / Plac Czarnieckiego 1	5	TBS Sp. z o.o.	TAK
5	kamienica	Sieradzka	8		
6	kamienica	Łazienna - Mokra	6		
7	kamienica	Pijarska	3		
8	kamienica	Konarskiego / Pijarska 5	4		TAK
9	kamienica	Farna	8	Współwłasność: Skarb Państwa + Miasto Piotrków Tryb.	TAK
10	kamienica	Garncarska	13		
11	kamienica	Garncarska	21	Współwłasność: Miasto Piotrków Tryb. + osoby prywatne	
12	kamienica	Grodzka / Konarskiego 2	1	TBS Sp. z o.o.	TAK
13	kamienica	Grodzka	3		
14	zajazd (dawny zajazd pod Matką Boską)	Plac Czarnieckiego	7		TAK
15	kamienica	Plac Czarnieckiego	8		

16	kamienica	Plac Czarnieckiego	9		TAK
17	dwie kamienice	Stronczyńskiego/ Wojska Polskiego 28	4		
18	kamienica	Starowarszawska	2		
19	kamienica	Starowarszawska / Zamurowa 14,16,18	3		
20	kamienica	Starowarszawska / Zamurowa 12	4		
21	kamienica	Starowarszawska	5		
22	kamienica	Starowarszawska	6		
23	kamienica	Starowarszawska	8		
24	kamienica	Starowarszawska	9		
25	kamienica	Starowarszawska	11		
26	kamienica	Starowarszawska	13		
27	kamienica	Starowarszawska	15		
28	kamienica	Starowarszawska	17/19	Współwłasność: Miasto Piotrków Tryb. + osoby prywatne	
29	kamienica	Starowarszawska	20		
30	kamienica	Starowarszawska	27	TBS Sp. z o.o.	
31	zamek	Plac Zamkowy	4		TAK
32	kamienica	Plac Zamkowy	1		
33	kamienica	Plac Zamkowy	2		
34	Muzeum	Plac Zamkowy	3		
35	kamienica	Wspólna	8		
36	kolegium stare - zespół klasztorny O.O. Jezuitów - obecnie I LO	Pijarska	2		TAK
37	kolegium nowe - zespół klasztorny O.O. Jezuitów- obecnie I LO	Pijarska	2		TAK
38	budynek gospodarczy	Pijarska	2		
39	sala gimnastyczna	Pijarska	2		
40	mury obronne (miejskie)	Plac Niepodległości	-		TAK
41	kamienica	Plac Niepodległości	4		
42	kamienica	Słowackiego	1		TAK
43	kamienica	Słowackiego	13		TAK
44	park przycerkiewny	Słowackiego	15		
45	wieża ciśnień - zbiornik wodny cylindryczny	Słowackiego	25		
46	kamienica	Słowackiego	57		
47	kamienica	Dąbrowskiego	18		
48	kamienica - Szkoła Podstawowa nr 8 im. Emilii Plater	Sienkiewicza	8		
49	kamienica - Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych nr 4	Sienkiewicza	10/12		
50	resursa - Miejski Ośrodek Kultury	Aleje 3-go Maja	12		TAK
51	dom - klub i restauracja	Aleje 3-go Maja	14		
52	kamienica	Aleje 3-go Maja	23		
53	kamienica - Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie	Próchnika	34		
54	kamienica	Jerozolimska	12		
55	park	Belzacka	-		TAK
56	kamienica	Wojska Polskiego	3		

57	kamienica	Wojska Polskiego/Jerozolimska 3	5		TAK
58	kamienica	Wojska Polskiego	7		
59	kamienica	Wojska Polskiego	9		
60	kamienica	Wojska Polskiego	10		
61	kamienica	Wojska Polskiego	11		
62	kamienica	Wojska Polskiego	13		
63	kamienica	Wojska Polskiego/Plac Czarnieckiego 4/Rwańska 9	22		
64	kamienica	Wojska Polskiego	29/31		
65	kamienica	Wojska Polskiego	32		
66	kamienica	Wojska Polskiego	33		
67	kamienica	Wojska Polskiego	44		
68	kamienica	Wojska Polskiego	48		
69	kamienica	Wojska Polskiego	50		
70	kamienica	Wojska Polskiego	54		
71	kamienica	Wojska Polskiego	62		
72	kamienica	Wojska Polskiego	64		
73	siedziba towarzystw - Pogotowie Opiekuńcze w Piotrkowie Tryb.	Wojska Polskiego	75		
74	park miejski im. ks. J. Poniatońskiego	Żeromskiego/Żwirki	22		TAK
75	szkoła-Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych nr 1	Roosevelta	1		
76	kamienica	Dąbrowskiego	11a		
77	budynek sali gimnastycznej Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych nr 1	Roosevelta	1		
78	Szkoła Podstawowa Nr 11 im. Henryka Sienkiewicza	Szmidta	3		
79	kamienica	Plac Czarnieckiego	3		
80	kamienica	Zamurowa	11		
81	kamienica	Pereca	6		
82	kamienica	Pereca	4		

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

W Tabeli nr 3 zostały przedstawione silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju Miasta Piotrkowa Trybunalskiego.

Tabela nr 3. Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPLYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE MIASTA PIOTRKOWA TRYBUNALSKIEGO	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
• zabytki wysokiej rangi – zamek, zespół klasztorny oo. Jezuitów, zespół klasztorny oo. Bernardynów, zespół klasztorny Panien Dominikanek, kościół parafialny pw. św. Jakuba, zespół cmentarzy i dworzec PKP; • duże nagromadzenie cennych i zróżnicowanych zabytków, reprezentujących różne epoki i funkcje – m.in. Zamek Królewski, kościół farny, Rynek Trybunalski, mury miejskie; • zachowany w znacznym stopniu historyczny układ urbanistyczny miasta; • wysoka kultura niematerialna – folklor, tradycje regionu, przekazywanie wielu legend; • występowanie szlaków kulturowych – Zamków, Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej, Traktu Wielu Kultur; • produkty regionalne, w tym tradycja piwowarstwa oraz marcepanu; • tradycje związane z szklaną przeszłością Piotrkowa – Hutami szkła i ich wyrobami; • jednolite i kompleksowe oznakowanie atrakcji kulturowych na terenie Miasta Piotrków Trybunalski; • opracowane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy uwzględniające ochronę dziedzictwa kulturowego oraz wyznaczone strefy ochrony konserwatorskiej; • dotowanie zabytków – konkurs „Nowa Elewacja” oraz na konkurs na wykonywanie prac konserwatorskich i remontowych w obiektach sakralnych położonych na terenie Miasta Piotrkowa Trybunalskiego wpisanych do rejestru zabytków, Młode Stare Miasto; • tereny objęte prawnymi formami ochrony przyrody: park krajobrazowy, pomniki przyrody i użytki ekologiczne; • aktywna działalność Miejskiego Ośrodka Kultury (MOK), Muzeum oraz Centrum Informacji Turystycznej (CIT); • wysokie zainteresowanie społeczne tematyką zabytków, potwierdzone udziałem w konsultacjach publicznych; • istniejące plany rewitalizacji, np. planowany remont Willi „Wanda”. • bogata gama imprez o charakterze kulturowym.	• stan zabezpieczenia niektórych obiektów zabytkowych, postępujący proces ich niszczenia; • niewystarczające środki z budżetu miasta przeznaczone na ochronę zabytków; • stosunkowo niewielka dbałość właścicieli o obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; • zły stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych; • nie w pełni wykorzystane zasoby przyrodniczo-kulturowe – elementy kolejki wąskotorowej, parowozownia towarowa, brak wypracowanego produktu regionalnego; • niszczenie zabytków przemysłowych (Huty Szkła); • zaniedbania XIX-wiecznej zabudowy historycznej Starego Miasta (Podzamcze); • niedostateczna promocja i widoczność mniej znanych zabytków, np. pałac w Bykach, kino „Czary”, cmentarz żydowski; • zły stan techniczny wielu obiektów – m.in. budynek po Sigmalexie, dawna parowozownia, hala wachlarzowa, Huta Szkła „KARA”.
SZANSE	ZAGROŻENIA
• wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych	• brak realnych systematycznych zachęt dla

prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • występowanie obiektów i zespołów zabytkowych mogących zainteresować potencjalnych turystów; • dynamicznie rozwijającą się działalność kulturalna; • modernizacja zabytkowych obiektów na terenie miasta z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych; • aktywność społeczna i zainteresowanie mieszkańców, którzy wskazują konkretne potrzeby i oczekiwania wobec dziedzictwa; • utworzenie pomnika historii; • możliwość utworzenia Parku Kulturowego; • szansa rozwoju turystyki pielgrzymkowej; • wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc; • rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym; • realizacja projektu rewitalizacji Podzamcza – „Młode Stare Miasto”; • rewitalizacja obiektów przemysłowych: Manufaktura na Bugaju, budynek dawnej destylarni Maurycego Brauna przy ul. Stefana Batorego 4A; • współpraca z organizacjami dająca szansę odnowy zabytków na Szlaku, Kolei warszawsko-Wiedeńskiej, Zamków i innych; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie miasta; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków.	prywatnych inwestycji w zabytki; • pogarszający się stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych na terenie miasta; • sezonowość turystyki; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • postępująca degradacja techniczna nieużytkowanych obiektów, np. dawna parowozownia, hala wachlarzowa, kino „Czary”; • spadek zainteresowania turystyką lokalną na rzecz preferowania turystyki zagranicznej; • zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia; • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku; • samowola budowlana – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy, np. nieprzemysłanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką; • niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru; • odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu miasta, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem; • położenie geograficzne – bliskość miasta Łodzi.
---	--

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,

- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego Miasta Piotrkowa Trybunalskiego. Z drugiej strony ideą nadrzędną GPOnZ jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością.

W GPOnZ wyznaczono cel strategiczny oraz cel operacyjny, dla których opracowano trzy działania wraz z zadaniami (Tabela nr 4, 5, 6), które stanowią kontynuację poprzednich Programów, tj. Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Miasta Piotrków Trybunalski na lata 2015-2018 oraz Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Miasta Piotrków Trybunalski na lata 2020-2023. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 4, 5, 6.

CEL STRATEGICZNY: CENNE DZIEDZICTWO KULTUROWE MIASTA PIOTRKOWA TRYBUNALSKIEGO PODSTAWĄ DUMY I MOTYWEM ROZWOJU.

CEL OPERACYJNY: KREOWANIE WARTOŚCI I WALORÓW MIASTA PIOTRKOWA TRYBUNALSKIEGO.

Tabela nr 4. Zadania w ramach Działania nr I

DZIAŁANIE I. ZACHOWANIE CIĄGŁOŚCI CENNYCH WARTOŚCI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.	
W celu zachowania cennego dziedzictwa kulturowego Miasta Piotrków Trybunalski są tworzone odpowiednie warunki i procedury postępowania wspierające rewitalizacje, rewaloryzacje i remonty obszarów i obiektów zabytkowych. Należy prowadzić dalsze skuteczne działania w celu pozyskania funduszy ze środków zewnętrznych.	
ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Działania w ramach programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Łódzkiego na lata 2021-2027 Tytuł Projektu: Młode Stare Miasto w Piotrkowie Trybunalskim – etap II Szacunkowy koszt całkowity projektu – 26 000 000 zł szacunkowa kwota dofinansowania EFRR – 21 500 000 zł Nazwa Działania: REWITALIZACJA OBSZARÓW MIEJSKICH Projekt obejmuje 3 przedsięwzięcia rewitalizacyjne ujęte na liście planowanych podstawowych przedsięwzięć rewitalizacyjnych Gminnego Programu Rewitalizacji dla miasta Piotrkowa Trybunalskiego na lata 2024-2030. Rewitalizacja obszarów miejskich: 1. Przebudowa wraz z termomodernizacją budynku wielorodzinnego przy ul. Jerozolimskiej 12: Wymiana okien, drzwi i dachu, przebudowa klatek schodowych, modernizacja instalacji wewnętrznych oraz podłączenie do miejskiej sieci ciepłowniczej. Po zakończeniu prac budynek będzie mógł pomieścić 23 rodziny. 2. Odnowa komunalnej substancji mieszkaniowej Starego Miasta – Grodzka 1: Remont elewacji, wymiana stolarki okiennej	Jakie działania zaplanowano, jakie podjęto, z kim współpracowano, wysokość zaplanowanych/poniesionych środków

i drzwiowej, remont dachu, klatek schodowych oraz instalacji wewnętrznych. Po modernizacji powstanie 5 mieszkań komunalnych.	
3. Odnowa komunalnej substancji mieszkaniowej Starego Miasta – Grodzka 3: Kompleksowa termomodernizacja, remont klatek schodowych, wymiana instalacji oraz podłączenie do miejskiej sieci ciepłowniczej. Po zakończeniu prac w budynku zamieszka 30 rodzin.	
Ochrona, rewaloryzacja i rozwój turystyki kulturowej i pielgrzymkowej w oparciu o cenne obiekty sakralne klasztor Ojców Bernardynów Podwyższenia św. Krzyża – Sanktuarium Matki Bożej Piotrkowskiej, kościół jezuitów – Sanktuarium Matki Bożej Trybunalskiej z uwzględnieniem kościołów i lokalnych kapliczek.	Czy i w jakiej formie współpracowano z Parafiami, czy przełożyło się to na rozwój turystyki pielgrzymkowej i ilość turystów
Wykonanie remontu kapliczki przy ul. Stefana Batorego zgodnie z przygotowaną dokumentacją techniczną dla zadania pn. „Remont kapliczki przy ul. Stefana Batorego”. Obiekt znajduje się w gminnej ewidencji zabytków i leży w strefie ochrony konserwatorskiej. Według opracowanego kosztorysu remont obiektu będzie wynosił 39 475,19 zł.	Zakres działania, poniesionych środków, czy uzyskano dofinansowanie
Przeprowadzenie prac rewaloryzacyjnych zabytkowych układów zieleni z terenu Miasta Piotrków Trybunalski po zamieszczeniu na Krajowej liście obszarów przeznaczonych do rewaloryzacji w celu pozyskania funduszy na przeprowadzenie wymaganych prac.	Czy i na co pozyskano fundusze, zakres prac, wartość poniesionych i pozyskanych środków
W planach Miasta Piotrkowa Trybunalskiego jest zakup, następnie przeprowadzenie remontu konserwatorskiego „Willi Wanda”.	Zakres działań, jakie zaplanowano, jakie zrealizowano
Sukcesywne oznakowanie wszystkich obiektów wpisanych do rejestru zabytków znakiem konwencji haskiej – ustawienie tablic informacyjnych zawierających historię oraz opis obiektu.	Ile obiektów oznakowano, czy oznakowano wszystkie obiekty, wartość poniesionych środków
Kontynuacja cyklicznego konkursu „Nowa Elewacja”.	Ilość zgłoszeń, wysokość nagród
Wykonanie aktualizacji gminnej ewidencji zabytków do końca 2028 r.	Czy wykonano aktualizację, czy dodano/usunięto obiekt z ewidencji
Prowadzenie okresowych kontroli stanu zachowania obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków: stanowiących własność gminy, w celu wytypowania najbardziej zagrożonych, wymagających niezbędnych remontów; na tej podstawie opracowanie planu remontów, zgodnie z Tabelą nr 3.	Ilość odbytych kontroli, ilość obiektów wymagających remontów/konserwacji, ilość wytypowanych obiektów do remontów/ konserwacji
Planowane i realizowane jest przez TBS Sp. z o.o. prowadzenie następujących robót remontowo-budowlanych w na nieruchomościach objętych planem, będących zabytkami: 1. Plac Niepodległości 5 – przebudowa wraz z termomodernizacją budynku mieszkalnego; 2. ul. Wojska Polskiego 33, 50, 73 – remont elewacji wraz z termomodernizacją; 3. ul. Słowackiego 1 – remont elewacji frontowych i od strony podwórza posesji; remont więźby i pokrycia dachu budynku mieszkalnego; 4. ul. Słowackiego 13 – remont elewacji budynku mieszkalnego oraz dachu; remont klatek schodowych.	Szczegółowy zakres prac, wartość zaplanowanych/poniesionych środków

Tabela nr 5. Zadania w ramach Działania nr II

DZIAŁANIE II. KREOWANIE POCZUCIA TOŻSAMOŚCI REGIONALNEJ.	
Kształtowanie poczucia tożsamości regionalnej z całą pewnością wpłynie na zacieśnianie więzi społeczności lokalnej i poczucia własnej wartości. Miasto na kanwie bogatej historii i tradycji może kultywować swoje walory niematerialne i wartości materialne.	
ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Promowanie imprez folklorystycznych, cyklicznych imprez, głównie plenerowych, przybliżających dzieje i tradycje Piotrkowa czasów jagiellońskich (hołdy krzyżackie, kształtowanie się parlamentaryzmu, królewskie elekcje, produkcje marcepana, rekonstrukcję renesansowego dworu). warsztatów, przeglądów, festiwali, lokalnych obrzędów, jako produktów turystycznych stanowiących o tożsamości miasta poprzez kontynuowanie organizowania: – imprez o charakterze kulturowym, – cyklicznych spacerów po Piotrkowie szlakami zabytków, – festiwali w obiektach zabytkowych np. na zamku, w zespole Klasztornym Dominikanek, zespole Klasztornym Jezuitów, – rajdy z PTTK, – gry miejskie, – spotkania z historią regionu, – Zwiedzanie pod dachem takich miejsc jak Muzeum w Zamku Królewskim, planetarium w 1 LO.	Ile i gdzie zorganizowano wydarzenia, ilość osób biorących udział, z kim współpracowano, wartość zaplanowanych/poniesionych środków, ilość osób biorących udział
Prowadzenie działalności edukacyjnej skierowanej do młodzieży szkolnej poprzez organizowanie dla niej wystaw, konkursów szkolnych popularyzujących historię miasta oraz jej zabytki itp.	Ilość opracowanych konkursów, wystaw, ilość osób biorących udział
Wykreowanie pamiątek regionalnych.	Jakie wykreowano produkty, gdzie i w jakiej formie były promowane, wartość poniesionych środków, czy produkty były sprzedawane, gdzie, wartość środków ze sprzedaży
Wpisanie specjałów lokalnych na Ministerialną listę krajowych produktów regionalnych i promocja specjałów regionalnych.	Czy wpisano produkty na listę, jakie, w jaki sposób wpłynęło to na turystykę
Realizacja projektów podnoszących atrakcyjność obiektów i obszarów zabytkowych Miasta Piotrków Trybunalski.	Jakie projekty zaplanowano, jakie zrealizowano, z kim współpracowano, ilość osób biorących udział, wartość zaplanowanych/wydanych środków
Wykorzystanie wybranego obiektu (np. wieży ciśnień) dla potrzeb rozwoju i promocji lokalnych produktów regionalnych.	Czy stworzono koncepcje na formę promowania produktów regionalnych, w jakiej formie, jakie produkty, z kim i w jakim zakresie współpracowano

Tabela nr 6. Zadania w ramach Działania nr III

DZIAŁANIE III. ROZWÓJ TURYSTYKI KULTUROWEJ W OPARCIU O WALORY KULTUROWE I HISTORIĘ OBSZARU.	
Rozwój turystyki w oparciu o zabytki pozwoli na ożywienie omawianego obszaru, zwiększy miejsca pracy i wpłynie na rozwój gospodarczy miasta Piotrków Trybunalski. W obecnych procedurach wykorzystanie zabytków na potrzeby turystyczne, edukacyjne i społeczne jest wymogiem w staraniu się o dotacje finansowe.	
ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Kreowanie markowych, regionalnych produktów np. „Trakt Wielu Kultur”, tradycje hutnicze, piwowarskie, związane z marcepanem.	Forma promocji, wartość poniesionych środków, zakres współpracy
Działania Centrum Informacji Turystycznej w celu upowszechniania	Jakie działania zaplanowano/

dziedzictwa kulturowego Miasta Piotrków Trybunalski.	zrealizowano, wartość
Tworzenie historycznego miasta przyjaznego inwestorom i przedsiębiorcom.	zaplanowanych/poniesionych środków, forma współpracy
Promowanie muzeum i zasobów dziedzictwa kulturowego miasta Piotrkowa Trybunalskiego w telewizji, radiu, lokalnej prasie oraz Internecie.	Gdzie promowano, w jakiej formie, z jaką częstotliwością, czego i jakich obiektów dotyczyły promowane informacje, z kim współpracowano
Podjęcie działań w celu utworzenia Muzeum/Izby Sztuki Piotrkowskiego.	Czy utworzono muzeum, wartość poniesionych środków, z kim współpracowano, czy pozyskano dotacje

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wpis do rejestru zabytków,
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- ustawa Prawo budowlane,
- ustawa Prawo ochrony środowiska,
- ustawa o ochronie przyrody,
- ustawa o gospodarce nieruchomościami,
- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

- **instrumenty finansowe:**

- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP).

- **instrumenty społeczne:**

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Miasta Piotrkowa Trybunalskiego),
- edukacja kulturowa,
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

- **instrumenty koordynacji:**

- realizacja projektów i programów Miasta Piotrkowa Trybunalskiego dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska przyrodniczego, koncepcje, plany rewitalizacji),
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

- **instrumenty kontrolne:**

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,

- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym Miasta Piotrkowa Trybunalskiego,
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje wojewódzkie, powiatowe,
- dotacje gminne,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW),
- fundusze od fundacji,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
- Fundusz Kościelny.

• źródła pozostałe:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,

- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

• Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi – Wojewódzki Konserwator Zabytków w Łodzi działając na podstawie przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz mając na uwadze przepisy zawarte w ustawie z dnia 29 stycznia 2004 r. Prawo zamówień publicznych ustala kryteria i sposób naboru wniosków oraz rozdziału środków finansowych na cele związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami w ramach środków przyznanych przez Wojewodę Łódzkiego, pozostających w dyspozycji Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Wnioski o udzielenie dofinansowania zadań składa się w terminach:

- do dnia 28 lutego – na dofinansowanie prac, które zostaną przeprowadzone w bieżącym roku,
- do dnia 30 czerwca – na dofinansowanie prac przeprowadzonych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja).

• Dotacje wojewódzkie i powiatowe

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje z budżetu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego – regulamin określający zasady, tryb udzielania oraz rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków województwa łódzkiego określa uchwała nr XIX/358/11 Sejmiku

Województwa Łódzkiego z dnia 20 grudnia 2011 r., dotycząca zabytków nieruchomych, ruchomych lub archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków województwa łódzkiego, znajdujących się na stałe w granicach administracyjnych i posiadających duże znaczenie dla dziedzictwa kulturowego województwa łódzkiego. Termin składania wniosków wyznaczony w ogłoszeniu o konkursie podanym do publicznej wiadomości (co najmniej trzydziestodniowy).

• Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Środki z budżetu Miasta Piotrkowa Trybunalskiego – Miasto Piotrków Trybunalski co roku ogłasza otwarty konkurs ofert na wsparcie realizacji zadań publicznych Miasta Piotrkowa Trybunalskiego z zakresu ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego polegających na wykonywaniu prac konserwatorskich i remontowych w obiektach sakralnych położonych na terenie Miasta Piotrkowa Trybunalskiego wpisanych do rejestru zabytków.

W 2025 r. w budżecie Miasta Piotrkowa Trybunalskiego na realizację zadania pn. „Ochrona i konserwacja obiektów sakralnych wpisanych do rejestru zabytków położonych na terenie Miasta Piotrkowa Trybunalskiego w roku 2025” przewidziano środki w wysokości 220 000,00 zł.

Szczegółowe informacje znajdują się na stronie Internetowej Urzędu Miasta.

• Konkurs „Nowa Elewacja”

Prezydent Miasta co roku ogłasza konkurs „Nowa Elewacja” na najlepiej odnowioną elewację piotrkowskiego budynku. Celem konkursu jest zachęcenie właścicieli budynków do wykonania remontów elewacji, co wpłynie na poprawę wizerunku centrum Miasta Piotrkowa Trybunalskiego.

Uczestnikami konkursu mogą być inwestorzy remontu budynków usytuowanych w centrum miasta Piotrkowa Trybunalskiego w obszarze określonym i zawartym między ulicami: Al. Armii Krajowej, Wojska Polskiego, Skłodowskiej-Curie, Al. Kopernika, Al. Piłsudskiego oraz w ciągu komunikacyjnym Al. 3-go Maja.

Szczegółowe informacje znajdują się na stronie Internetowej Urzędu Miasta.

Dotacje w ramach środków z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków – dnia 26 kwietnia 2023 r. Rada Miasta Piotrkowa Trybunalskiego podjęła uchwałę NR LXIII/790/23 w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków w ramach środków z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków.

W wyniku rozstrzygnięcia pierwszej i drugiej edycji Rządowego Programu Odbudowy Zabytków Miasto Piotrków Trybunalski otrzymało od Banku Gospodarstwa Krajowego łącznie sześć wstępnych promes dofinansowania Inwestycji z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków, które stanowiły podstawę do podjęcia przez Radę Miasta Piotrkowa Trybunalskiego uchwał w sprawie przyznania dotacji.

Następnie Beneficjenci dotacji przeprowadzili postępowania zakupowe skutkujące wyłonieniem wykonawców Inwestycji i ustaleniem ostatecznych wartości Inwestycji, co dało podstawę do złożenia przez Miasto Piotrków Trybunalski do Banku Gospodarstwa Krajowego odpowiednich wniosków o udzielenie promes.

Po otrzymaniu promes dofinansowania Inwestycji z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków, Miasto Piotrków Trybunalski zawarło z Beneficjentami dotacji stosowne umowy o udzielenie dotacji, po czym Beneficjenci dotacji podpisali z wybranymi wykonawcami umowy o roboty budowlane.

Tabela nr 7. Wykaz udzielonych dotacji w środkach z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków

LP	BENEFICJENT DOTACJI	NAZWA INWESTYCJI	KWOTA DOTACJI	STOPIEŃ REALIZACJI
1	Rzymskokatolicka Parafia p.w. św. Jacka i Doroty ul. Wojska Polskiego 35, 97-300 Piotrków Trybunalski	Prace przy więźbie dachowej oraz pokryciu dachu XIV-wiecznego kościoła poddominikańskiego pw. św. Jacka i św. Doroty w Piotrkowie Trybunalskim.	400.000,00 zł kwota: 392.000,00 zł (98% dotacji) – dofinansowanie z RPOZ kwota: 8.000,00 zł (2% dotacji) wkład własny Dotującego (Miasta Piotrkowa Trybunalskiego)	Zadanie zostało zrealizowane w całości i odebrane końcowym protokołem odbioru. Dotacja została przekazana na rachunek bankowy Beneficjenta, który uregulował zobowiązania wobec wykonawcy. Dotacja została rozliczona.
2	Parafia Rzymskokatolicka p.w. św. Jakuba Apostoła „FARA” ul. Krakowskie Przedmieście 2 97-300 Piotrków Trybunalski	Prace przy pokryciu dachu kościoła p.w. św. Jakuba w Piotrkowie Trybunalskim.	250.000,00 zł kwota: 245.000,00 zł (98% dotacji) – dofinansowanie z RPOZ kwota: 5.000,00 zł (2% dotacji) wkład własny Dotującego (Miasta Piotrkowa Trybunalskiego)	Zadanie zostało zrealizowane w całości i odebrane końcowym protokołem odbioru. Dotacja została przekazana na rachunek bankowy Beneficjenta, który uregulował zobowiązania wobec wykonawcy. Dotacja została rozliczona.
3	Rzymskokatolicka Parafia p.w. Nawiedzenia N.M.P. ul. Śląska 5/7, 97-300 Piotrków Trybunalski	Konserwacja techniczna i estetyczna ołtarza głównego z obrazem Matki Boskiej w gotyckim kościele pw. Nawiedzenia NMP w Piotrkowie Trybunalskim	240.000,00 zł kwota: 235.200,00 zł (98% dotacji) – dofinansowanie z RPOZ kwota: 4.800,00 zł (2% dotacji) wkład własny Dotującego (Miasta Piotrkowa Trybunalskiego).	Zadanie zostało zrealizowane w całości i odebrane końcowym protokołem odbioru. Dotacja została przekazana na rachunek bankowy Beneficjenta, który uregulował zobowiązania wobec wykonawcy. Dotacja została rozliczona.
4	Rektorat Kościoła Akademickiego Panien Dominikanek p.w. Matki Bożej Śnieżnej, ul. Rycerska 3, 97-300 Piotrków Trybunalski	Kościół kl. rz.-kat. ob. Najświętszej PM Śnieżnej oraz klasztor w zespole klasztornym Panien Dominikanek (XVII w.): Remont cokołu.	240.000,00 zł kwota: 235.200,00 zł (98% dotacji) – dofinansowanie z RPOZ kwota: 4.800,00 zł (2% dotacji) wkład własny Dotującego (Miasta Piotrkowa Trybunalskie go).	Zadanie zostało zrealizowane w całości i odebrane końcowym protokołem odbioru. Dotacja została przekazana na rachunek bankowy Beneficjenta, który uregulował zobowiązania wobec wykonawcy. Dotacja została rozliczona.
5	Rzymskokatolicka Parafia p.w. św. Jacka i Doroty ul. Wojska Polskiego 35, 97-300 Piotrków Trybunalski	Remont stolarki okiennej kościoła poddominikańskiego pw. św. Jacka i św. Doroty (XIV w.) w Piotrkowie Trybunalskim – etap II	306.122,45 zł kwota 300.000,00 zł (98% dotacji) – dofinansowanie z RPOZ kwota 6.122,45 zł (2% dotacji) wkład własny Dotującego (Miasta Piotrkowa Trybunalskie go)	Zadanie zostało zrealizowane w całości i odebrane końcowym protokołem odbioru. Dotacja została przekazana na rachunek bankowy Beneficjenta, który uregulował zobowiązania wobec wykonawcy.

				Dotacja została rozliczona.
6	Parafia Rzymskokatolicka p.w. św. Jakuba Apostoła „FARA” ul. Krakowskie Przedmieście 2 97-300 Piotrków Trybunalski	Prace przeciwwilgociowe kościoła farnego pw. św. Jakuba (XIV w.) w Piotrkowie Trybunalskim	306.122,45 zł kwota 300.000,00 zł (98% dotacji) – dofinansowanie z RPOZ kwota 6.122,45 zł (2% dotacji) wkład własny Dotującego (Miasta Piotrkowa Trybunalskiego)	Zadanie zostało zrealizowane w całości i odebrane końcowym protokołem odbioru. Dotacja została przekazana na rachunek bankowy Beneficjenta, który uregulował zobowiązania wobec wykonawcy. Dotacja została rozliczona.

9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

• Konkurs „Zabytek Zadbany”

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- 1) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu;
- 2) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe);
- 3) Adaptacja obiektów zabytkowych;
- 4) Architektura i budownictwo drewniane;
- 5) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynierskie;
- 6) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

• Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

• Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i cieplnej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

• Program Kultura – Interwencje

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

• Finansowanie z fundacji

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

• Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywnien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać, np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powodzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

• Fundusz dopłat z Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie

Celem rządowego programu bezzwrotnego finansowego wsparcia budownictwa jest zwiększenie zasobu lokali mieszkalnych oraz lokali i pomieszczeń z zakresu pomocy społecznej, służących zaspokajaniu potrzeb osób o niskich i przeciętnych dochodach.

• Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87 z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

• Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ochrona Zabytków

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

• Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

• Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;
- 2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

• Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS)

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (inaczej FEnIKS) na lata 2021-2027 to następca Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ). Budżet wynosi ponad 25 miliardów euro (w formie dotacji, instrumentów finansowych i instrumentów łączących finansowanie zwrotne oraz dotacyjne) i będzie przeznaczony na kluczowe projekty środowiskowe, energetyczne oraz transportowe, a także na wsparcie w obszarze kultury i ochrony zdrowia.

Głównym celem Programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym poprzez m.in. wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym. Program ma przyczynić się m.in. do wzmocnienia ochrony zabytków o krajowym i światowym znaczeniu, zarówno ruchomych, jak i nieruchomych. Wsparcie ukierunkowane zostanie na tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych stymulujących do aktywnego uczestnictwa w kulturze i w życiu społecznym, w tym eliminację barier w dostępie do kultury

dla grup z różnych przyczyn wykluczonych. Zastosowane rozwiązania infrastrukturalne, w tym nowoczesne technologie, umożliwią tworzenie innowacyjnej oferty kulturalnej, rozszerzanie jej o nowe formy działalności i cele lub będą przyczyniać się do zwiększenia atrakcyjności świadczonej oferty, w celu budowania przewag konkurencyjnych w aspekcie zarówno gospodarczym jak i społecznym.

Inwestycje będą wspierały procesy transformacji cyfrowej poprzez rozwój infrastruktury, zakup wyposażenia i technologii umożliwiających rozszerzenie grup odbiorców realizowanej oferty (zwiększenie dostępności kultury poprzez umożliwienie korzystania z niej grupom dotychczas wykluczonym np. niepełnosprawni; zwiększenie zasięgu oferty – upowszechnianie oferty on-line) oraz zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania w warunkach różnego rodzaju kryzysów (na podstawie doświadczeń związanych z wystąpieniem pandemii Covid-19).

Wsparciem zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zespół Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie mogą ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego, NGO oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.

Zakres wsparcia w ramach celu szczegółowego obejmuje także działania infrastrukturalne mające na celu ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów. Niejednokrotnie inwestycje będą realizowane w bliskim sąsiedztwie lub na terenie objętym planem rewitalizacji, co wpłynie korzystnie na ogólny rozwój większych obszarów.

Wszystkie ww. typy działań będą mogły być realizowane w formule projektów partnerskich, które przyczynią się do lepszego zarządzania dziedzictwem kulturowym i promowania dziedzictwa kulturowego, co w konsekwencji wpłynie na większą identyfikację społeczeństwa z danym miejscem.

Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury – 700 000 000 euro.

• Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027

Priorytet II: Zaawansowane usługi cyfrowe – jednym z celów programu jest stymulowanie rynku ponownego wykorzystywania zasobów kultury i danych naukowych. Powstałe e-usługi powinny zapewnić zdalny dostęp do unikalnych narzędzi oraz umożliwić przetwarzanie, analizę, bezpieczne gromadzenie i archiwizację dużych zbiorów danych, co będzie skutkowało przyspieszeniem rozwoju takich obszarów jak np.: kultura i rozrywka, motoryzacja, e-zdrowie, transport, bezpieczeństwo publiczne, energetyka, technologie finansowe czy rolnictwo.

2.1 Wysoka jakość i dostępność e-usług publicznych – np. tworzenie, rozwój, integracja e-usług publicznych, wykorzystanie potencjału informacji sektora publicznego (ISP) i technologii w administracji z zastosowaniem np. analiz wielkich zbiorów danych oraz metod sztucznej inteligencji.

2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji – np. digitalizacja zasobów kultury, administracji i nauki (m.in. dane z badań naukowych oraz zasobów edukacyjnych finansowanych ze środków publicznych). Program zakłada podejmowanie działań zwiększających otwartość oraz poziom ponownego wykorzystania danych z zasobów kultury (w tym niebędących ISP), nauki i administracji. Wsparcie będzie udzielane również na budowę lub modernizację i udostępnianie rozwiązań informatycznych do prowadzenia zaawansowanej analityki danych z wykorzystaniem nowych technologii.

Beneficjentami Programu mogą być m.in.: instytucje kultury, przedsiębiorcy, obywatele, NGO.

• Kreatywna Europa 2021-2027

Kreatywna Europa (Creative Europe) to program Komisji Europejskiej, którego celem jest wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, wpływ na zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwój współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie technologii i wdrażanie innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej.

W ramach nowej edycji Programu istotne będą także wsparcie sektorów w odbudowie po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19, zrównoważony rozwój i zielona transformacja sektorów, równość i równouprawnienie oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę.

Program będzie wdrażany poprzez komponenty:

- komponent Media – wspierający działania sektora audiowizualnego,
- komponent Kultura – wspierający działania sektorów kultury i kreatywnego,

– komponent międzysektorowy – wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

10. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska
6. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody
7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami.
8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem
10. Materiały udostępnione przez Urząd Miasta w Piotrkowie Trybunalskim
11. Materiały udostępnione przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi
12. Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Miasta Piotrków Trybunalski na lata 2019-2022
13. Głowacki K., Urbanistyka Piotrkowa Trybunalskiego, Piotrków-Kielce 1984
14. Kalinowski W., Rutkowski H., Piotrków Trybunalski, Ochrona Zabytków 7/2 (25), 77-93, 1954
15. Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Miasta Piotrków Trybunalski na lata 2015-2018, Piotrków Trybunalski 2014
16. Łoziński J., Katalog zabytków Sztuki w Polsce Tom II Województwo Łódzkie, Państwowy Instytut Sztuki, Warszawa 1954
17. Sypek R.: Zamki i warownie ziemi mazowieckiej, TRIO 2002
18. Głowacki K., Kościół farny Św. Jakuba w Piotrkowie Trybunalskim, Piotrków Trybunalski 1980
19. Stefaniak P., Dzieje klasztoru mniszek dominikańskich w Piotrkowie Trybunalskim, Urząd Miasta Piotrkowa Trybunalskiego, Piotrków Trybunalski 2009
20. Atlas Polskich Strojów Ludowych, Część IV Mazowsze i Sieradzkie Zeszyt 3, Jan Piotr Dekowski, Strój Piotrkowski
21. www.nid.pl
22. www.zabytek.pl
23. www.stat.gov.pl/gus
24. www.isap.sejm.gov.pl

11. Spis tabel, rysunków i zdjęć

1. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Miasta Piotrkowa Trybunalskiego
2. Tabela nr 2. Obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz ujęte w gminnej ewidencji zabytków, których miasto Piotrków Trybunalski lub Spółka Miejska jest właścicielem lub współwłaścicielem
3. Tabela nr 3. Analiza SWOT
4. Tabela nr 4. Zadania w ramach Działania nr I
5. Tabela nr 5. Zadania w ramach Działania nr II
6. Tabela nr 6. Zadania w ramach Działania nr III
7. Tabela nr 7. Wykaz udzielonych dotacji w środkach z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków
8. Rys. nr 1. Plan miasta z 1786 r. prawdopodobnie autorstwa D. Merliniego (za Kalinowski W., Rutkowski H., Piotrków Trybunalski, Ochrona Zabytków 7/2 (25), 1954, s. 78)
9. Rys. nr 2. Stare Miasto-układ przestrzenny („Dzielnica Staromiejska” - Plac Trybunalski wraz z zabudową oraz arteriami wylotowymi), źródło: karta GEZ
10. Rys. nr 3. Urbanistyka – układ przestrzenny, źródło: karta GEZ
11. Rys. nr 4. Strój piotrkowski
12. Zdjęcie nr 1. Rynek w Piotrkowie Trybunalskim
13. Zdjęcie nr 2. Zamek Królewski, obecnie siedziba Muzeum
14. Zdjęcie nr 3. Zespół zamkowy w Bykach wraz z parkiem
15. Zdjęcie nr 4. Kościół parafialny pw. św. Jakuba Apostoła (Bazylika Mniejsza pw. św. Jakuba Apostoła), ul. Krakowskie Przedmieście 2
16. Zdjęcie nr 5. Zespół klasztorny Dominikanów, ul. Wojska Polskiego
17. Zdjęcie nr 6. Zespół klasztorny oo. Bernardynów, ul. Słowackiego 2

18. Zdjęcie nr 7. Zespół klasztorny Panien Dominikanek, pl. Kościuszki/Rycerska 3
19. Zdjęcie nr 8. Zespół klasztorny pijarów, ul. Rwańska 6/Wojska Polskiego 24
20. Zdjęcie nr 9. Kościół ewangelicko-augsburski pw. Świętego Krzyża, ul. Rwańska 5
21. Zdjęcie nr 10. Zespół klasztorny jezuitów, ul. Pijarska 2-4
22. Zdjęcie nr 11. Kościół pw. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny, ul. Krakowskie Przedmieście 31/33
23. Zdjęcie nr 12. Katedralna cerkiew prawosławna pw. Wszystkich Świętych przy ul. Słowackiego 15
24. Zdjęcie nr 13. Synagoga „Duża”, ob. siedziba Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim, ul. Jerozolimska 29
25. Zdjęcie nr 14. Ulica Słowackiego
26. Zdjęcie nr 15. Gmach Sądu, ob. Sąd Okręgowy i Rejonowy, ul. Słowackiego 5
27. Zdjęcie nr 16. Wieża ciśnień, ul. Słowackiego 25
28. Zdjęcie nr 17. Pałac Rudowskich, ob. Państwowa Szkoła Muzycznej I i II st. im. Ignacego Jana Paderewskiego, Pasaż Karola Rudowskiego 4
29. Zdjęcie nr 18. Miejski Ośrodek Kultury, Al. 3 Maja 12
30. Zdjęcie nr 19. „Willa Wanda”, ul. Dąbrowskiego 14
31. Zdjęcie nr 20. Budynek hali targowej, ul. Targowa 1
32. Zdjęcie nr 21. Zespół stacji kolei warszawsko-wiedeńskiej, ul. Słowackiego 29
33. Zdjęcie nr 22. Zespół stacji kolejki wąskotorowej, ul. Przemysłowa
34. Zdjęcie nr 23. Piotrkowskie piwowarstwo
35. Zdjęcie nr 24. Muzeum Marcepanów
36. Zdjęcie nr 25. Mediateka 800-lecia, ul. Marii-Skłodowskiej Curie 3

12. Załączniki**Załącznik nr 1. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków Miasta Piotrkowa Trybunalskiego**

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR
1	Piotrków Trybunalski	kamienica	Rynek Trybunalski/Szewska 1	1
2	Piotrków Trybunalski	kamienica	Rynek Trybunalski/Sieradzka 2	2
3	Piotrków Trybunalski	kamienica	Rynek Trybunalski/Rwańska 1/3	3
4	Piotrków Trybunalski	kamienica	Rynek Trybunalski	4
5	Piotrków Trybunalski	kamienica	Rynek Trybunalski/Plac Czarnieckiego 1	5
6	Piotrków Trybunalski	kamienica	Rynek Trybunalski	7
7	Piotrków Trybunalski	kamienica	Rynek Trybunalski/Grodzka 2	8
8	Piotrków Trybunalski	kamienica	Rynek Trybunalski	9
9	Piotrków Trybunalski	kamienica	Rynek Trybunalski	10
10	Piotrków Trybunalski	kamienica	Rynek Trybunalski	11
11	Piotrków Trybunalski	kamienica	Szewska /Rycerska 12	3
12	Piotrków Trybunalski	kamienica	Szewska	10
13	Piotrków Trybunalski	kościół klasztorny rzymsko-katolicki Panien Dominikanek pw. Matki Boskiej Śnieżnej	Rycerska	3
14	Piotrków Trybunalski	dom klasztoru Panien Dominikanek	Rycerska	3
15	Piotrków Trybunalski	kamienica	Rycerska/Sieradzka 5	5
16	Piotrków Trybunalski	kamienica	Rycerska/Sieradzka 3	8
17	Piotrków Trybunalski	kamienica	Rycerska	14
18	Piotrków Trybunalski	kamienica	Rwańska/Sieradzka 1	2
19	Piotrków Trybunalski	kamienica	Sieradzka	4
20	Piotrków Trybunalski	kamienica	Sieradzka/Rycerska 10	6
21	Piotrków Trybunalski	kamienica	Sieradzka	8
22	Piotrków Trybunalski	kamienica	Sieradzka/Plac Kościuszki 7	10
23	Piotrków Trybunalski	kamienica	Rwańska	4
24	Piotrków Trybunalski	kamienica	Rwańska	5
25	Piotrków Trybunalski	kościół ewangelicko - augsburski (dawny kościół klasztorny rzymsko-katolicki OO. Pijarów)	Rwańska	6
26	Piotrków Trybunalski	dom kościoła ewangelicko- augsburskiego, dawniej dom klasztorny OO. Pijarów	Rwańska	6
27	Piotrków Trybunalski	kamienica	Łazienna - Mokra/Szewska 2	1
28	Piotrków Trybunalski	kamienica	Rynek Trybunalski/Łazienna Mokra 2	12
29	Piotrków Trybunalski	kamienica	Łazienna - Mokra	4
30	Piotrków Trybunalski	kamienica	Łazienna - Mokra	6
31	Piotrków Trybunalski	kamienica	Pijarska	1
32	Piotrków Trybunalski	kamienica	Pijarska	3
33	Piotrków Trybunalski	dom - oficyna kamienicy Rynek Trybunalski 10	Pijarska	7
34	Piotrków Trybunalski	kamienica	Konarskiego/Pijarska 5	4
35	Piotrków Trybunalski	kamienica	Krakowskie Przedmieście/Pijarska 1	1
36	Piotrków Trybunalski	budynek mieszkalny	Farna	2
37	Piotrków Trybunalski	budynek mieszkalno - usługowy	Farna	3
38	Piotrków Trybunalski	budynek mieszkalny	Farna	4
39	Piotrków Trybunalski	budynek mieszkalno - usługowy	Farna/Grodzka 6	5
40	Piotrków Trybunalski	budynek mieszkalno - usługowy	Farna	6
41	Piotrków Trybunalski	kamienica	Farna	8
42	Piotrków Trybunalski	kamienica	Garncarska	7
43	Piotrków Trybunalski	kamienica	Garncarska	13
44	Piotrków Trybunalski	kamienica	Garncarska	21
45	Piotrków Trybunalski	mury obronne	Garncarska	-
46	Piotrków Trybunalski	kamienica	Grodzka/Konarskiego 2	1

47	Piotrków Trybunalski	dwie kamienice z oficynami	Grodzka	2
48	Piotrków Trybunalski	kamienica	Grodzka	3
49	Piotrków Trybunalski	kamienica - dawny "Złoty Róg"	Plac Kościuszki/Rycerska 5/ Sieradzka 5	6
50	Piotrków Trybunalski	kamienica - "EUROPA"	Plac Kościuszki	4
51	Piotrków Trybunalski	kamienica	Plac Czarnieckiego	2
52	Piotrków Trybunalski	kamienica	Plac Czarnieckiego/Wojska Polskiego 20	5
53	Piotrków Trybunalski	zajazd (dawny zajazd pod Matką Boską)	Plac Czarnieckiego	7
54	Piotrków Trybunalski	kamienica	Plac Czarnieckiego	8
55	Piotrków Trybunalski	kamienica	Plac Czarnieckiego	9
56	Piotrków Trybunalski	kamienica	Plac Czarnieckiego	10
57	Piotrków Trybunalski	dwie kamienice	Stronczyńskiego/Wojska Polskiego 28	4
58	Piotrków Trybunalski	kamienica	Stronczyńskiego	2
59	Piotrków Trybunalski	Gmach dawnego Gimnazjum Żeńskiego - murowany budynek Gimnazjum Żeńskiego wraz z działką nr 51/1 i ogrodzeniem dz. 51/1	Stronczyńskiego	1
60	Piotrków Trybunalski	kamienica	Starowarszawska	2
61	Piotrków Trybunalski	kamienica	Starowarszawska/Zamurowa 14, 16, 18	3
62	Piotrków Trybunalski	kamienica	Starowarszawska/Zamurowa 12	4
63	Piotrków Trybunalski	kamienica	Starowarszawska	5
64	Piotrków Trybunalski	kamienica	Starowarszawska	6
65	Piotrków Trybunalski	kamienica	Starowarszawska	7
66	Piotrków Trybunalski	kamienica	Starowarszawska	8
67	Piotrków Trybunalski	kamienica	Starowarszawska	9
68	Piotrków Trybunalski	kamienica	Starowarszawska	10
69	Piotrków Trybunalski	kamienica	Starowarszawska	11
70	Piotrków Trybunalski	kamienica	Starowarszawska	12
71	Piotrków Trybunalski	kamienica	Starowarszawska	13
72	Piotrków Trybunalski	kamienica	Starowarszawska	15
73	Piotrków Trybunalski	kamienica	Starowarszawska	16
74	Piotrków Trybunalski	kamienica	Starowarszawska	17/19
75	Piotrków Trybunalski	kamienica	Starowarszawska	18
76	Piotrków Trybunalski	kamienica	Starowarszawska	20
77	Piotrków Trybunalski	kamienica	Starowarszawska	25
78	Piotrków Trybunalski	kamienica (obiekt wyburzony)	Starowarszawska	27
79	Piotrków Trybunalski	zamek	Plac Zamkowy	4
80	Piotrków Trybunalski	kamienica	Plac Zamkowy	1
81	Piotrków Trybunalski	kamienica	Plac Zamkowy	2
82	Piotrków Trybunalski	Muzeum	Plac Zamkowy	3
83	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wspólna	8
84	Piotrków Trybunalski	synagoga	Jerozolimska	29
85	Piotrków Trybunalski	synagoga mała (kiedyś szkoła żydowska przy synagodze)	Jerozolimska	29
86	Piotrków Trybunalski	kościół parafii rzymsko-katolickiej pw. św. Jakuba "Fara"	Krakowskie Przedmieście	2
87	Piotrków Trybunalski	plebania parafii rzymsko-katolickiej pw. św. Jakuba "Fara"	Krakowskie Przedmieście	2
88	Piotrków Trybunalski	wieżyczka komunikacyjna parafii rzymsko- katolickiej pw. św. Jakuba "Fara"	Krakowskie Przedmieście	2
89	Piotrków Trybunalski	zespół kościelny parafii rzymsko- katolickiej pw. św. Jakuba "Fara"	Krakowskie Przedmieście	2
90	Piotrków Trybunalski	ogrodzenie zespołu kościelnego - parafii rzymsko-katolickiej pw. św. Jakuba "Fara"	Krakowskie Przedmieście	2
91	Piotrków Trybunalski	cmentarz rzymsko-katolicki przykościelny	Krakowskie Przedmieście	2
92	Piotrków Trybunalski	kancelaria	Krakowskie Przedmieście	2

93	Piotrków Trybunalski	cmentarz żydowski "stary" - dziś skwer	Jerozolimska	29
94	Piotrków Trybunalski	kolegium stare - zespół klasztorny O.O. Jezuitów - obecnie I LO	Pijarska	2
95	Piotrków Trybunalski	kolegium nowe - zespół klasztorny OO. Jezuitów - obecnie I LO	Pijarska	2
96	Piotrków Trybunalski	budynek gospodarczy	Pijarska	2
97	Piotrków Trybunalski	sala gimnastyczna	Pijarska	2
98	Piotrków Trybunalski	kościół klasztorny rzym.-kat pw. św. Franciszka Ksawerego	Pijarska	4
99	Piotrków Trybunalski	zespół klasztorny OO. Jezuitów (obecnie Domu Zakonnego Towarzystwa Jezusowego)	Pijarska	4
100	Piotrków Trybunalski	mury obronne (miejskie)	Plac Niepodległości	-
101	Piotrków Trybunalski	kamienica	Plac Niepodległości	4
102	Piotrków Trybunalski	odcinek muru obronnego w zespole klasztornym Panien Dominikanek	Plac Kościuszki	3/5
103	Piotrków Trybunalski	klasztor Panien Dominikanek	Plac Kościuszki	5
104	Piotrków Trybunalski	kamienica	Słowackiego	1
105	Piotrków Trybunalski	zespół klasztorny OO. Bernardynów	Słowackiego	2
106	Piotrków Trybunalski	przykościelny cmentarz rzymsko-katolicki OO. Bernardynów	Słowackiego	2
107	Piotrków Trybunalski	park - dawny Ogród Bernardyński (przekształcony)	Słowackiego	2
108	Piotrków Trybunalski	brama klasztoru i kościoła OO. Bernardynów	Słowackiego	2
109	Piotrków Trybunalski	klasztor OO. Bernardynów	Słowackiego	2
110	Piotrków Trybunalski	kościół OO. Bernardynów (klasztorny rzymsko-katolicki) pw. Matki Boskiej Anielskiej i Św. Krzyża	Słowackiego	2
111	Piotrków Trybunalski	kamienica	Słowackiego	3
112	Piotrków Trybunalski	kamienica - Sąd Okręgowy (dawniej sąd i starostwo powiatowe)	Słowackiego	5
113	Piotrków Trybunalski	kamienica	Słowackiego	7
114	Piotrków Trybunalski	kamienica	Słowackiego	9
115	Piotrków Trybunalski	kamienica	Słowackiego	11
116	Piotrków Trybunalski	kamienica	Słowackiego	13
117	Piotrków Trybunalski	zespół kościelny	Słowackiego	15
118	Piotrków Trybunalski	cerkiew Parafii Prawosławnej pw. Wszystkich Świętych	Słowackiego	15
119	Piotrków Trybunalski	park przycerkiewny	Słowackiego	15
120	Piotrków Trybunalski	plebania - dawny "Dom Popów"	Słowackiego	16
121	Piotrków Trybunalski	kamienica	Słowackiego	18
122	Piotrków Trybunalski	kamienica	Słowackiego	20
123	Piotrków Trybunalski	kamienica	Słowackiego	21
124	Piotrków Trybunalski	kamienica	Słowackiego	22
125	Piotrków Trybunalski	kamienica	Słowackiego	23
126	Piotrków Trybunalski	kamienica	Słowackiego	24
127	Piotrków Trybunalski	kamienica	Słowackiego	26
128	Piotrków Trybunalski	zespół dworcowy Polskich Kolei Państwowych (zespół stacji dawnej kolei warszawsko-wiedeńskiej w Piotrkowie Tryb.)	Słowackiego/POW 3-5	29
129	Piotrków Trybunalski	wieża ciśnień - zbiornik wodny cylindryczny	Słowackiego	25
130	Piotrków Trybunalski	kamienica	Słowackiego	28
131	Piotrków Trybunalski	kamienica	Słowackiego	30
132	Piotrków Trybunalski	kamienica	Słowackiego	32
133	Piotrków Trybunalski	kamienica	Słowackiego	35
134	Piotrków Trybunalski	kamienica	Słowackiego	41

135	Piotrków Trybunalski	kamienica	Słowackiego	49
136	Piotrków Trybunalski	kamienica	Słowackiego	50
137	Piotrków Trybunalski	kamienica	Słowackiego	52
138	Piotrków Trybunalski	kamienica	Słowackiego	57
139	Piotrków Trybunalski	kamienica	Słowackiego	65
140	Piotrków Trybunalski	kamienica	Słowackiego	70
141	Piotrków Trybunalski	kamienica	Dąbrowskiego	3
142	Piotrków Trybunalski	kamienica	Dąbrowskiego	6
143	Piotrków Trybunalski	kamienica - siedziba Uniwersytetu Medycznego w Łodzi	Dąbrowskiego	7
144	Piotrków Trybunalski	kamienica (dawna siedziba dyrekcji Huty Szkła "Hortensja")	Dąbrowskiego	9
145	Piotrków Trybunalski	kamienica - salon meblowy	Dąbrowskiego	10
146	Piotrków Trybunalski	willa "Wanda" i oficyna willi - dawna siedziba Wojskowej Komisji Uzupełnień	Dąbrowskiego	14
147	Piotrków Trybunalski	kamienica	Dąbrowskiego	15
148	Piotrków Trybunalski	kamienica	Dąbrowskiego	16
149	Piotrków Trybunalski	kamienica	Dąbrowskiego	18
150	Piotrków Trybunalski	kamienica	Dąbrowskiego	20
151	Piotrków Trybunalski	kamienica	Sienkiewicza	4
152	Piotrków Trybunalski	kamienica	Sienkiewicza	6
153	Piotrków Trybunalski	kamienica - Szkoła Podstawowa nr 8 im. Emilii Plater	Sienkiewicza	8
154	Piotrków Trybunalski	kamienica - Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych nr 4	Sienkiewicza	10/12
155	Piotrków Trybunalski	kamienica	Sienkiewicza	13a
156	Piotrków Trybunalski	kamienica	Sienkiewicza	14
157	Piotrków Trybunalski	hala targowa	Sienkiewicza	19
158	Piotrków Trybunalski	pałac - Państwowa Szkoła Muzyczna	Pasaż Rudowskiego	4
159	Piotrków Trybunalski	kamienica	Aleje 3-go Maja	3
160	Piotrków Trybunalski	kamienica - "INVEST - BANK" S.A. (Powszechny Bank Budowlany)	Aleje 3-go Maja	4
161	Piotrków Trybunalski	kamienica - kiedyś Szkoła Podstawowa nr 10 im. Mikołaja Reja	Aleje 3-go Maja	7
162	Piotrków Trybunalski	willa - Powiatowa Stacja Sanitarno - Epidemiologiczna (Sanepid)	Aleje 3-go Maja	8
163	Piotrków Trybunalski	kamienica	Aleje 3-go Maja	10
164	Piotrków Trybunalski	budynek handlowo-usługowy	Aleje 3-go Maja	11
165	Piotrków Trybunalski	resursa - Miejski Ośrodek Kultury	Aleje 3-go Maja	12
166	Piotrków Trybunalski	dom - klub i restauracja	Aleje 3-go Maja	14
167	Piotrków Trybunalski	kamienica	Aleje 3-go Maja	16
168	Piotrków Trybunalski	kamienica	Aleje 3-go Maja	17
169	Piotrków Trybunalski	kamienica	Aleje 3-go Maja	18
170	Piotrków Trybunalski	kamienica	Aleje 3-go Maja	19
171	Piotrków Trybunalski	kamienica	Aleje 3-go Maja	20
172	Piotrków Trybunalski	kamienica	Aleje 3-go Maja	21
173	Piotrków Trybunalski	kamienica	Aleje 3-go Maja	23
174	Piotrków Trybunalski	kamienica	Aleje 3-go Maja	29
175	Piotrków Trybunalski	kamienica - Ośrodek Szkolno-Wychowawczy - zespół szkół	Aleje 3-go Maja	36/38
176	Piotrków Trybunalski	kamienica	Aleje 3-go Maja/Żeromskiego 29	36/38
177	Piotrków Trybunalski	kamienica -dawny Gmach Izby Skarbowej i Kasy Gubernialnej	Piastowska	1
178	Piotrków Trybunalski	kamienica	Narutowicza/Próchnika 1	18
179	Piotrków Trybunalski	kamienica - Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie	Próchnika	34
180	Piotrków Trybunalski	dom mieszkalny	Narutowicza	2
181	Piotrków Trybunalski	kamienica	Jerozolimska	12
182	Piotrków Trybunalski	cmentarz prawosławny Parafii	Cmentarna	10

		Prawosławnej pw. "Wszystkich Świętych"		
183	Piotrków Trybunalski	cmentarz rzymsko - katolicki Parafii rzymsko-katolickiej pw. św. Jakuba "stary"	Cmentarna	12
184	Piotrków Trybunalski	cmentarz ewangelicki Parafii Ewangelicko-Augsburskiej	Cmentarna	14
185	Piotrków Trybunalski	kaplica pogrzebowa na cmentarzu prawosławnym	Cmentarna	10
186	Piotrków Trybunalski	kaplica grobowa Tatiany Maksimownej Andriejewej na cmentarzu prawosławnym	Cmentarna	10
187	Piotrków Trybunalski	mur cmentarny z bramą cmentarza prawosławnego	Cmentarna	10
188	Piotrków Trybunalski	kaplica cmentarna A.K. Juttner rzymsko-katolicka "stary"	Cmentarna	10/12
189	Piotrków Trybunalski	kaplica cmentarna Adeli Burchard rzymsko-katolicka (cmentarz rzym-kat. "stary")	Cmentarna	12
190	Piotrków Trybunalski	cmentarz rzymsko-katolicki "nowy"	Partyzantów	1
191	Piotrków Trybunalski	cmentarz wojenny z I i II wojny	Partyzantów	1
192	Piotrków Trybunalski	cmentarz żydowski	Spacerowa	93
193	Piotrków Trybunalski	kapliczka rzymsko-katolicka (przydrożna)	Krzywa	14
194	Piotrków Trybunalski	kamienica	Krakowskie Przedmieście	24
195	Piotrków Trybunalski	kapliczka rzymsko-katolicka z rzeźbą Matki Boskiej Niepokalanego Poczęcia	Krakowskie Przedmieście	31/33
196	Piotrków Trybunalski	kościół parafii rzymsko -katolickiej pw. Najświętszej Marii Panny	Krakowskie Przedmieście	31/33
197	Piotrków Trybunalski	przykościelny cmentarz rzymsko-katolicki przy parafii rzymsko-katolickiej pw. Nawiedzenia NMP.	Krakowskie Przedmieście	31/33
198	Piotrków Trybunalski	kamienica	Krakowskie Przedmieście	42
199	Piotrków Trybunalski	kamienica	Krakowskie Przedmieście	44
200	Piotrków Trybunalski	park	Belzacka	-
201	Piotrków Trybunalski	szpital i zakład opieki medycznej	Wojska Polskiego	2
202	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	3
203	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego/ Jerozolimska 3	5
204	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	7
205	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	9
206	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	10
207	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	11
208	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	13
209	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego/Plac Czarnieckiego 4/Rwańska 9	22
210	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	23a
211	Piotrków Trybunalski	kamienica - przedszkole niepubliczne	Wojska Polskiego	27
212	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	29/31
213	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	32
214	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	33
215	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	34
216	Piotrków Trybunalski	kamienica - przedszkole niepubliczne	Wojska Polskiego	36
217	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	38
218	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	39
219	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	40
220	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	41/43
221	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	44
222	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	45
223	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	48
224	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	50
225	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	52
226	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	54
227	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	55

228	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	58
229	Piotrków Trybunalski	dom	Wojska Polskiego	61
230	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	62
231	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	63
232	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	64
233	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	65
234	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	67
235	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	69
236	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	71
237	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	74/76
238	Piotrków Trybunalski	siedziba towarzystw - Pogotowie Opiekuńcze w Piotrkowie Tryb.	Wojska Polskiego	75
239	Piotrków Trybunalski	kamienica - Instytut Medyczny	Wojska Polskiego	77
240	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	79
241	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	83
242	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	85
243	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	93
244	Piotrków Trybunalski	kamienica	Wojska Polskiego	95
245	Piotrków Trybunalski	budynek więzienny - obecnie obiekt handlowo-usługowy-biurowy	Wojska Polskiego/Rwańska 8	24
246	Piotrków Trybunalski	park miejski im. ks. J. Poniatowskiego	Żeromskiego/Żwirki	22
247	Piotrków Trybunalski	zamek - siedziba Łódzkiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego z siedzibą w Bartoszewicach, Rejon Piotrków Tryb.	Kasztelańska	9
248	Piotrków Trybunalski	park zamkowy	Kasztelańska	9
249	Piotrków Trybunalski	dom mieszkalny	Sulejowska	7
250	Piotrków Trybunalski	przędzalnia manufaktury włókienniczej - budynek po byłym "Sigmatexie"	Sulejowska	45
251	Piotrków Trybunalski	szkoła-Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych nr 1	Roosevelta	1
252	Piotrków Trybunalski	Stare Miasto-układ przestrzenny ("Dzielnica Staromiejska" - Plac Trybunalski wraz z zabudową oraz arteriami wylotowymi)	Stare Miasto	-
253	Piotrków Trybunalski	Urbanistyka-układ przestrzenny	Urbanistyka - układ przestrzenny	-
254	Piotrków Trybunalski	dzwonnica murowana	Krakowskie Przedmieście	31/33
255	Piotrków Trybunalski	kamienica	Dąbrowskiego	11a
256	Piotrków Trybunalski	klasztor OO. Pijarów - były areszt	Rwańska/Wojska Polskiego 24	8
257	Piotrków Trybunalski	dom manufaktury włókienniczej	Sulejowska	47
258	Piotrków Trybunalski	komin kotłowni	Sulejowska	47
259	Piotrków Trybunalski	budynek sali gimnastycznej Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych nr 1	Roosevelta	1
260	Piotrków Trybunalski	willa fabryczna	Kostromska	37
261	Piotrków Trybunalski	Szkoła Podstawowa Nr 11 im. Henryka Sienkiewicza	Szmidta	3
262	Piotrków Trybunalski	budynek stacji kolejki wąskotorowej PKP	Przemysłowa	27
263	Piotrków Trybunalski	magazyn dawnej stacji kolejki wąskotorowej PKP	Przemysłowa	27
264	Piotrków Trybunalski	parowozownia kolei wąskotorowej	Przemysłowa	27
265	Piotrków Trybunalski	szalet stacyjny (nieużytkowany) kolei wąskotorowej	Przemysłowa	27
266	Piotrków Trybunalski	kapliczka Matki Boskiej	Narutowicza	42
267	Piotrków Trybunalski	kapliczka	Cmentarna	-
268	Piotrków Trybunalski	kapliczka	Zamkowa/Curie Skłodowskiej 1/Wojska Polskiego 2	24
269	Piotrków Trybunalski	kapliczka	Batorego	-
270	Piotrków Trybunalski	kapliczka	Reymonta	7
271	Piotrków Trybunalski	kaplica cmentarna na cmentarzu ewangelickim	Cmentarna	14

272	Piotrków Trybunalski	kamienica	Plac Czarnieckiego	3
273	Piotrków Trybunalski	kamienica	Zamurowa	11
274	Piotrków Trybunalski	kostnica (dawna)	Zamkowa	24
275	Piotrków Trybunalski	sąd powiatowy	Toruńska	4
276	Piotrków Trybunalski	cmentarz prawosławny przykościelny	Słowackiego	15
277	Piotrków Trybunalski	kamienica	Pereca	6
278	Piotrków Trybunalski	budynek dworca	P.O.W.	5
279	Piotrków Trybunalski	wiata peronowa	P.O.W.	5
280	Piotrków Trybunalski	budynek handlowy (dawny budynek biurowy / administracyjny)	P.O.W./Słowackiego 29	5
281	Piotrków Trybunalski	budynek biurowy (dawny dom mieszkalny pracowników kolei)	P.O.W./Słowackiego 27	5
282	Piotrków Trybunalski	budynek ekspedycji (magazyn ekspedycji dworca PKP)	P.O.W.	3b
283	Piotrków Trybunalski	pompownia nr 2 dworca PKP	Słowackiego	29
284	Piotrków Trybunalski	budynek biurowo - gospodarczy - dawna parowozownia dworca PKP (bez przebudowanych segmentów skrajnych)	Słowackiego	29
285	Piotrków Trybunalski	magazyn (magazyn zasobów dworca PKP)	Słowackiego	29
286	Piotrków Trybunalski	piwnica na naftę i olej dworca PKP	Słowackiego	29
287	Piotrków Trybunalski	piwnica na naftę dworca PKP	Słowackiego	29
288	Piotrków Trybunalski	budynek mieszkalny i komisariat SOK (dawne warsztaty mechaniczne dworca PKP)	Słowackiego	29
289	Piotrków Trybunalski	biblioteka (dawny budynek mieszkalny)	Słowackiego	29
290	Piotrków Trybunalski	budynek mieszkalny (dawne koszary drogowe dworca PKP)	Słowackiego	29
291	Piotrków Trybunalski	zespół klasztorny OO. Pijarów	Rwańska	6
292	Piotrków Trybunalski	zespół klasztorny Panien Dominikanek	Rycerska	3
293	Piotrków Trybunalski	ogrodzenie klasztoru OO. Bernardynów	Słowackiego	2
294	Piotrków Trybunalski	kościół klasztorny rzymsko - katolicki pw. św. Jacka i Doroty (w zespole klasztornym dominikanów)	Wojska Polskiego	35
295	Piotrków Trybunalski	klasztor poddominikański OO. Dominikanów (obecnie plebania)	Wojska Polskiego	35
296	Piotrków Trybunalski	kaplica rzymsko-katolicka pw. Matki Boskiej Różańcowej przy kościele poddominikańskim	Wojska Polskiego	35
297	Piotrków Trybunalski	dawny zespół klasztorny OO. Dominikanów	Wojska Polskiego	35
298	Piotrków Trybunalski	kamienica	Zamurowa/Zamkowa/Farna 2	7
299	Piotrków Trybunalski	kamienica	Pereca	4
300	Piotrków Trybunalski	zespół budynków szpitalnych	Wojska Polskiego/Zamkowa 24	2
301	Piotrków Trybunalski	cmentarz ewangelicki z I wojny światowej	Witosa/Meszcze	12
302	Piotrków Trybunalski	parowozownia (ob. lokomotywnia) z obrotnicą stacji towarowej	Roosevelta/Towarowa 1	9
303	Piotrków Trybunalski	warsztaty parowozowni stacji towarowej	Roosevelta/Towarowa 1	9
304	Piotrków Trybunalski	budynek administracyjno-socjalny stacji towarowej	Roosevelta/Towarowa 1	9
305	Piotrków Trybunalski	budynek mieszkalny stacji towarowej	Roosevelta/Towarowa 1	9
306	Piotrków Trybunalski	budynek mieszkalny (dawny dom dozorca 8. odstępu drogowego) stacji towarowej	Roosevelta/Towarowa 1	9
307	Piotrków Trybunalski	budynek ekspedycji towarowej	Roosevelta/Towarowa 1	9
308	Piotrków Trybunalski	budynek mieszkalny wielorodzinny	Roosevelta	9
309	Piotrków Trybunalski	budynek gospodarczy północny stacji towarowej (komórki lokatorskie)	Roosevelta	9
310	Piotrków Trybunalski	budynek gospodarczy południowy stacji towarowej (komórki lokatorskie)	Roosevelta	9
311	Piotrków Trybunalski	wodociągowa wieża ciśnienia stacji	Roosevelta/Towarowa 1	9

		towarowej		
312	Piotrków Trybunalski	budynek pompowni wody	Roosevelta/Towarowa 1	9
313	Piotrków Trybunalski	schron przeciwlotniczy	Roosevelta/Towarowa 1	9
314	Piotrków Trybunalski	budynku dawnej destylarni Maurycego Brauna	Stefana Batorego	4a

Załącznik nr 2. Wykaz stanowisk archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków Miasta Piotrkowa Trybunalskiego

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR OBSZARU AZP	NR ST. NA OBSZARZE AZP	NR ST. W MIEJSCOWOŚCI
1	Piotrków Trybunalski (kolonia Byki)	osada	73-53	7	1
2	Piotrków Trybunalski (Byki)	pałac	73-54	4	1
3	Piotrków Trybunalski (Byki)	osada	73-54	5	3
4	Piotrków Trybunalski (Byki)	cmentarzysko z okresu wczesnego średniowiecza - późnego średniowiecza	73-54	10	2
5	Piotrków Trybunalski	1. ślad osadniczy z późnego średniowiecza 2. osada z okresu nowożytnego	73-54	12	25
6	Piotrków Trybunalski	osada	73-54	13	26
7	Piotrków Trybunalski (Meszcze)	1. ślad osadniczy kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich 2. osada z okresu nowożytnego	73-54	21	27
8	Piotrków Trybunalski (Meszcze)	1. ślad osadniczy z okresu późnego średniowiecza 2. osada z okresu nowożytnego	73-54	22	28
9	Piotrków Trybunalski	osada z okresu późne średniowiecze - okres nowożytny	74-53	9	16
10	Piotrków Trybunalski	1. ślad osadniczy z późnego średniowiecza 2. osada z okresu nowożytnego	74-53	10	17
11	Piotrków Trybunalski	osada z okresu nowożytnego	74-53	11	18
12	Piotrków Trybunalski	osada z okresu nowożytnego	74-53	12	19
13	Piotrków Trybunalski	osada z okresu nowożytnego	74-53	13	21
14	Piotrków Trybunalski	osada z okresu nowożytnego	74-53	14	20
15	Piotrków Trybunalski	STARE MIASTO (kultura staropolska - polska) z późnego średniowiecza - okresu nowożytnego	74-54	1	12
16	Piotrków Trybunalski	SKARB (kultura polska)	74-54	2	1
17	Piotrków Trybunalski	1. SKARB 2. SKARB 3. RATUSZ	74-54	3	2
18	Piotrków Trybunalski	ślad osadniczy kultury łużyckiej	74-54	4	3
19	Piotrków Trybunalski	ślad osadniczy (pradzieje)	74-54	5	4
20	Piotrków Trybunalski	ślad osadniczy (pradzieje)	74-54	6	5
21	Piotrków Trybunalski	ślad osadniczy kultury staropolskiej	74-54	7	6
22	Piotrków Trybunalski	zamek	74-54	8	7
23	Piotrków Trybunalski	ślad osadniczy kultury przeworskiej	74-54	9	8
24	Piotrków Trybunalski	skarby kultury prapolskiej	74-54	10	9
25	Piotrków Trybunalski (Zalesice)	cmentarzysko popielniowe kultury pomorskiej	74-54	13	3
26	Piotrków Trybunalski (Świerczów)	1. cmentarzysko kultury pomorskiej z okresu lateńskiego 2. osada kultury przeworskiej z okresu rzymskiego	74-54	14	1
27	Piotrków Trybunalski	cmentarzysko kultury trzcinieckiej	74-54	15	1

	(Kleszcz)				
28	Piotrków Trybunalski	ślad osadniczy kultury przeworskiej	74-54	16	10
29	Piotrków Trybunalski (Zalesice)	osada kultury przeworskiej	74-54	26	4
30	Piotrków Trybunalski	cmentarzysko	74-54	27	11
31	Piotrków Trybunalski	1.miasto kultury prapolskiej-polskiej z okr. średniowiecza- okr. nowożytnego 2.klasztor kultury polskiej z okr. nowożytnego	74-54	28	12
32	Piotrków Trybunalski	cmentarzysko popielniowe kultury grobów kloszowych	74-54	29	13
33	Piotrków Trybunalski	ślad osadniczy kultury staropolskiej	74-54	30	22
34	Piotrków Trybunalski	1.osada kultury staropolskiej 2.ślad osadniczy kultury polskiej	74-54	31	15
35	Piotrków Trybunalski	1.krzemienica 2.osada kultury pucharów lejkwatych(?) lub kultury ceramiki sznurowej (?) 3.osada kultury łżyckiej	74-54	33	23
36	Piotrków Trybunalski	osada kultury polskiej	74-54	34	24
37	Piotrków Trybunalski	1.ślad osadniczy kultury staropolskiej z późnego średniowiecza 2.ślad osadnictwa kultury polskiej z okresu nowożytnego	74-54	35	29
38	Piotrków Trybunalski	osada kultury polskiej	74-54	36	30
39	Piotrków Trybunalski	1.ślad osadnictwa kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich 2.osada kultury polskiej okresu nowożytnego	74-54	37	31
40	Piotrków Trybunalski	osada kultury polskiej	74-54	38	32
41	Piotrków Trybunalski	ślad osadnictwa (pradzieje)	74-54	39	33
42	Piotrków Trybunalski	osada kultury polskiej	74-54	40	34
43	Piotrków Trybunalski	1.ślad osadnictwa (pradzieje) z epoki kamienia/epoki brązu 2.osada kultury polskiej z okresu nowożytnego	74-54	41	35
44	Piotrków Trybunalski	osada kultury polskiej	74-54	42	36
45	Piotrków Trybunalski	1.ślad osadnictwa kultury staropolskiej z późnego średniowiecza 2.ślad osadnictwa kultury polskiej z okresu nowożytnego	74-54	43	37
46	Piotrków Trybunalski	osada kultury polskiej	74-54	44	38
47	Piotrków Trybunalski	1. ślad osadnictwa kultury staropolskiej z późnego średniowiecza 2. ślad osadnictwa kultury polskiej z okr. nowożytnego	74-54	45	39
48	Piotrków Trybunalski	1. ślad osadnictwa kultury staropolskiej (fragment ceramiki); 2. osada kultury polskiej (fragment ceramiki).	74-53	56	41